

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Truffet av volden

Familievernets arbeid med vold i nære relasjoner

MONIKA GRØNLI ROSTEN, INGVIL THALLAUG ØVERLI
& TONJE GUNDERSEN

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Truffet av volden

Familievernets arbeid med vold
i nære relasjoner

Monika Grønli Rosten
Ingvil Thallaug Øverli
Tonje Gundersen

Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Rapport 7/2020

Velferdsforskningsinstituttet NOVA er et institutt på Senter for velferds- og arbeidslivsforskning på OsloMet – storbyuniversitetet.

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
OsloMet – storbyuniversitetet 2020

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-734-0

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-735-7

ISSN 0808-5013 (trykt)

ISSN 1893-9503 (online)

Illustrasjonsfoto: © colourbox.no

Desktop: Hussein Monfared

Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet

Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Telefon: 67 23 50 00

Nettadresse: www.oslomet.no/om/nova

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Bakgrunnen for prosjektet er behovet for mer kunnskap om familievernets arbeid i saker hvor vold i nære relasjoner er tema.

Vi takker for godt samarbeid med oppdragsgiver gjennom hele prosessen. Våre kontaktpersoner, Elin Skogøy, Tove Brusgård og Maria Andersen Sommernes har hele veien vist stor interesse for prosjektet, og gitt oss frihet i utforming og tilpassning underveis, både med tanke på tematikk og problemstillinger, datainnsamling og leveranser.

Vår datainnsamling ville ikke ha vært mulig å gjennomføre uten den velviljen og interessen som ble vist oss fra familieverntjenestens ansatte. I samlinger og ute på kontorene ble vi gjennomgående svært godt mottatt av ansatte som villig delte sine erfaringer og kunnskap. En særlig takk går til de ansatte i spisskompetansemiljøet for voldsarbeid som har vært helt uvurderlige som døråpnere og samtalepartnere i prosjektet.

Prosjektgruppen har bestått av Monika Grønli Rosten (prosjektleder), Ingvil Thallaug Øverli og Tonje Gundersen. Rosten gjennomførte datainnsamlingen og har stått for dialogen med tjenesten i prosjektet. I arbeidet med rapporten har prosjektgruppen fått gode innspill og kommentarer fra kollegaer ved NOVAs voldsprogram. Takk til Ellisiv Bakketeig for kommentarer på enkeltkapitler, samt til Ida Hydle og Trine Eikrem som har lest og kommentert rapporten i sin helhet.

Innhold

Sammendrag	9
1 Innledning	14
Bakgrunn	14
Problemstilling og tematikk	15
Effektivisering, standardisering og kunnskapsbasert praksis	17
Vold i nære relasjoner	19
Avgrensning	21
Gangen i rapporten.....	22
2 Familievernet og fagutvikling i voldsfeltet	23
Dagens familievern tjeneste.....	23
Mandat og tilbud ved familievern tjenesten.....	25
Meklingsordningen	26
Klinisk tilbud ved familievernkontorene	26
Fagutvikling og organisering i spisskompetansemodellen	27
Familievernets relasjon til andre tjenester	29
Samarbeidende tjenester	30
Kommunenes ansvar.....	30
Melde- og opplysningsplikt til barnevernet.....	31
Alternativ til vold (ATV) – en viktig samarbeidspartner for familievernet.....	31
Forskning og etablerte modeller for voldsarbeid	31
Forskning på familievernet som tjeneste	32
Om bruk av evidensbaserte metoder i familievernets arbeid med vold	34
Tidligere fagutvikling i familievernets voldsarbeid	34
Etablerte modeller for voldsarbeidet i familievernet	37
Oppsummering	38
3 Metode	39
Deltakende observasjon i møter	39
Kontorbesøk	40
Intervjuer	41
Analyse.....	41
Personvern og anonymisering	42
4 Nye og gamle koster i voldsarbeidet	44
Alle jobber med vold	44
SKM-volds rolle	45
Kompetansemodellen og arbeidet ut mot regionene.....	46
Utarbeidingen av veilederen	48
Gjennomføringen av kartleggingsundersøkelsen.....	51
Toppstyrt fagutvikling i en egenrådig tjeneste	53
En spesialtjeneste «høy på seg selv»?.....	53
Ringrever og noviser i voldsarbeidet.....	56

En ydmykt ambisiøs tilnærming til fagutvikling	59
Standardisering og dokumenterbar profesjonalitet.....	61
Oppsummering	63
5 Fra «tradisjonell familieterapeut» til «voldsterapeut»	64
Helhetlig og systemisk tilnærming i familieterapi	64
«Ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon	66
Hvordan avdekke vold fra en ikke-vitende og ikke-dømmende posisjon?	69
Fra kommunikasjonsproblem til voldsproblem	69
«Man må tørre å spørre»	71
Voldsarbeid med «barnet i rommet»	73
Frivillig deltakelse som premiss	75
Pragmatisk tilnærming til krav om erkjennelse og nulltoleranse	76
Mot en (relativt) ikke-vitende, ikke-dømmende, ikke-ekspert posisjon	78
Hvordan kartlegge og differensiere relasjonelle størrelser?	79
Fysisk, psykisk, materiell, seksuell	79
... og spesiell vold	81
Maktskjevhet og maktblindhet	83
Inn og ut av en «ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon.....	87
Oppsummering	90
6 Lokale forutsetninger for samarbeid i voldssaker	91
Samarbeid i voldssaker – et gjenstridig problem	91
Mangel på samarbeid – hva er barrierene?.....	93
Lange avstander og høy terskel for å ta kontakt	94
Få samarbeidspartnere bidrar til lokale løsninger	95
Manglende kapasitet og egnede tiltak	96
Uklar arbeidsfordeling – et tiltak under barnevernstjenesten?.....	98
Lite kontakt og tillit.....	99
En oppadgående spiral av samarbeid.....	101
Tydeligere arbeidsdeling i voldssaker.....	101
Familievernet i førersetet for samarbeid	103
Oppsummering	104
7 Lav terskel og ubehagelige prioriteringer	106
Målkonflikter og prioritering	106
«Alt som treffer tjenesten»	108
Effektivisering, standardisering og likeverdige tjenester.....	109
Fra mange med liten innsats til få med stor innsats?	111
«Alt som ramler inn døra» ... eller?	113
Fra «alt som ramler inn døra» til «siling»?	115
Hjemmeboende barn	116
«Hverdagsvold» som familievernets vold	118
... og «farlig vold» som andres vold?	120
Hva med det forebyggende arbeidet?	122
Tidlig innsats	123
Utadrettet virksomhet	125
Blinde flekker	127
Oppsummering	130

8 Når grunnen skjelver	131
Bekymrede ansatte	131
Kontekstsensitivitet og likeverdig tilbud	133
Familieterapeutens tilnærming til vold	134
Voldsarbeid som objektivisering	135
Fremtidens familie(vern)tjeneste	136
Oppsummering og kunnskapsbehov	139
Aktuelle utfordringer og problemstillinger i voldsarbeidet	140
Kunnskapsbehov	141
Summary	142
Litteraturliste.....	145

Sammendrag

Familievernet er en lavterskel spesialtjeneste som tilbyr terapeutisk behandling og veiledning til brukere med familierelaterte problemer. Denne rapporten om familievernets arbeid i saker med vold i nære relasjoner er skrevet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Bakgrunnen for prosjektet var behovet for mer kunnskap om familievernets fagutvikling og kliniske arbeid i voldssaker, med tanke på fremtidig forskning. Målet for denne rapporten har vært å utforske aktuelle problemstillinger i voldsarbeidet, samt å peke på hva slags implikasjoner dette arbeidet har for tjenesten som helhet.

Datainnsamlingen foregikk med utgangspunkt i familievernets spisskompetansemiljø for arbeid med vold i nære relasjoner (heretter SKM-vold) og deres ressursmiljøer ute i regionene. Her deltok vi i en rekke møter og nasjonale/regionale samlinger med voldsarbeid som tema hvor vi møtte ledere og terapeuter fra samtlige kontor i tre av fem regioner. I tillegg besøkte vi to familievernkontor i hver av de tre regionene. Her var målet å få et inntrykk av hverdagen, organiseringen av voldsarbeidet og de lokale rammebetingelsene ved kontoret. Utover intervjuer med ledere og terapeuter under kontorbesøk, og mer uformelle samtaler med deltakere under samlinger, har vi i tillegg intervjuet nøkkelpersoner i fagutviklingsarbeidet på ulike styringsnivåer og i ulike deler av landet. Totalt har vi gjennomført 23 forskningsintervjuer med i alt 31 personer. Med dette materialet som utgangspunkt utforsker vi i rapporten hva slags implikasjoner satsingen på voldsarbeid har for familievernet som tjeneste.

Voldsarbeid i familievernet

Vold i nære relasjoner har vært en viktig problemstilling i familievernets arbeid fra tjenestens begynnelse, uten at dette nødvendigvis har vært eksplisitt uttalt eller systematisk prioritert. Frem mot det siste tiåret har familievernkontorene og terapeutene i svært varierende grad avdekket, synliggjort og eksplisitt diskutert vold i nære relasjoner. Med kompetansemodellen og etableringen av et eget spisskompetansemiljø for voldsarbeid, har fagdirektoratet tatt grep for å forankre dette arbeidet på nasjonalt nivå. Den omfattende innsatsen som legges ned via ressursmiljøene og ute på kontorene i voldssaker, er samtidig et uttrykk for sentralisering og standardisering av et arbeid som hittil har vært styrt og ivaretatt ved det enkelte kontor. I rapporten beskrives stort engasjement og vilje hos de ansatte i tjenesten til å drive fagutvikling på tvers av kontor og regioner. Mange ansatte uttrykte samtidig sterk skepsis mot tiltakende styring og standardisering knyttet til produksjon og effektivitet i styringslinjen. Fagutviklingsarbeidet på vold, som på mange måter er organisert etter den samme styringslogikken, ble likevel i større grad oppfattet som noe som vokste frem de ansatte imellom. Dette skyldtes ikke minst iherdig innsats fra et svært kompetent spisskompetansemiljø som opererte ut fra et ønske om fagutvikling nedenfra. Det er imidlertid tydelig at det pågående standardiseringsarbeidet i voldssaker også inngår i en styringslogikk

ment for å sikre et likeverdig nasjonalt tilbud, da fortrinnsvis gjennom dokumenterbar profesjonalitet og synliggjøring av resultater.

Den systemiske tenkningen som kjennetegner familierapien, handler om å se familien som et system av relasjoner hvor problemene knyttes til den relasjonelle konteksten fremfor til den enkeltes psykopatologi. En helt vesentlig oppgave for terapeuten blir da å hjelpe partene til å forstå hvordan eget familiesystem virker og oppleves, sett fra ulike posisjoner. I voldssaker blir familievernnet altså den tjenesten som tilbyr hjelp til å jobbe med å endre voldsproblematikk som en del av en relasjon, eller en familiekonstellasjon, snarere enn å løse den enkeltes utfordringer. De ansatte i tjenesten fremhever nødvendigheten av å ta tydelig standpunkt i møte med vold, samtidig som man skal ivareta fagets tradisjon for utjevning av maktrelasjoner i terapirommet. Forholdet mellom terapeutens normative ambisjon om å bidra til å løse familieproblemer, og det faglige idealet om å tilnærme seg brukerne som eksperter på egen i situasjon, oppleves av mange som særlig utfordrende i voldssaker. Samtidig gir terapeutene i tjenesten uttrykk for at deres utforskende, relasjonelle tilnærming er spesielt hensiktsmessig for å hjelpe brukerne til å tematisere og erkjenne voldsproblematikken.

Både i voldsforskningen, i samfunnsdebatten og i viften av offentlige tilbud til berørte av vold i nære relasjoner skiller det vanligvis konsekvent mellom utøvere og utsatte. I velferdsapparatet tilbys folk stort sett hjelp i egenskap av enten det ene eller det andre. Denne kategoriseringen foregår til tross for at kategoriene i det virkelige liv ofte kan være svært overlappende, både i nåtid og i et litt lengre tidsperspektiv. Familierapeutene opplever at denne tydelige rollefordelingen mellom utøver og utsatt ofte passer dårlig, både med brukernes virkelighet og med terapeutens systemiske forståelse. Her bidrar familievernntjenesten med en alternativ tilnærming til en mer utbredt svart/hvit-kategorisering av vold i nære relasjoner i hjelpeapparatet ellers. Vi leser familierapeutens perspektiv på vold i nære relasjoner som at den er både vanlig og hverdagslig i mange familier, samtidig som volden i veldig mange tilfeller er mulig å stoppe med relativt enkle grep. Denne tilnærmingen til vold i nære relasjoner skal ikke tas for gitt, all den tid den fremstår som alternativ i dagens samfunn. En utilsiktet konsekvens av det pågående fagutviklingsarbeidet i tjenesten, inspirert av voldsfeltets teoretisering og kategorisering, kan også være at familierapeutenes alternative tilnærming settes under ytterligere press.

Lokale prioriteringer og samarbeidsformer

Familievernets posisjon som en lavterskel førstelinje generalisttjeneste settes etter vår erfaring svært høyt av tjenestens terapeuter. En avgrensning, eller spissing av familievernets oppgaver, nærmest uavhengig av hva slags retning denne spissingen går i, oppfattes fra de ansattes side som en potensiell trussel mot deres virksomhet. Familievernntjenestens «problem», relativt uavhengig av de økte målkravene og «alt som treffer tjenesten», er kombinasjonen av faglige ambisjoner som tilsier at man både skal gå i dybden og samtidig ta imot alle som ønsker hjelp til familie-relaterte problemer. Når økte produksjonskrav og nye satsingsområder «treffer

tjenesten», herunder vold i nære relasjoner, blir det vanskelig å komme i mål. Vi har blant annet sett at dette får konsekvenser for tjenestens evne til å jobbe bredt forebyggende i en stadig mer mangfoldig befolkning.

I familievernnet viser de ansatte en særegen sensitivitet for betydningen av den kulturelle konteksten som brukerne inngår i. Gjennom våre kontorbesøk i ulike deler av landet, i by og bygde, kyst- og innlandskommuner, ble vi slått av hvor stor vekt de ansatte la på å sette voldsarbeidet inn i en lokal kontekst. Ved kontor i jordbrukskommuner på bygda var de ansatte opptatt av å forklare om tregenerasjons-problematikk og odelsrett som en kontekst for volden. I små kystkommuner med fiskeri som hovednæring, eller i typiske «pendlerområder», var terapeutene opptatt av hvordan vold i familien preges av at folk er mye borte fra hjemmet. I kommuner med toneangivende religiøse fellesskap var terapeutene opptatte av å forklare volden med utgangspunkt i religiøse verdier og oppdragelsesidealer. Paradoksalt nok ser det ut til at terapeutene i mindre grad benytter seg av denne sensitiviteten i møte med «de andres» vold, altså minoritetenes vold. Kultursensitivitet som begrep i offentlige tjenester assosieres ofte nettopp med integrasjon av etniske minoriteter i majoritetsbefolkningen. Det var kun ved enkelte kontor i større byer, eller i områder med samisk befolkning, at de ansatte fremstod som kultursensitive med utgangspunkt i en slik tradisjon. Fra vårt perspektiv gir det derfor mer mening å beskrive familievernnet som en utpreget kontekstsensitiv tjeneste.

Vi fant ellers stor variasjon blant de ansatte og mellom kontorene når det gjaldt samarbeid med andre lokale, offentlige tjenester i voldssaker. Der det er lite erfaring med samarbeid, kan ofte geografisk avstand til naturlige samarbeidspartnere være en forklarende faktor. For andre kan manglende kapasitet og tid i tjenestene til å jobbe på tvers i saker være en avgjørende barriere mot å få til et samarbeid. Enkelte kontor har også blitt så drevne på samarbeid i voldssaker at voldsarbeidet potensielt går på bekostning både av en åpen dør for brukerne og kontorets utadrettede virksomhet.

Når grunnen skjelver under føttene

Rapportens tittel spiller på en tydelig uttrykt opplevelse hos mange av de ansatte av at det for tiden er «mye som treffer tjenesten», og at «grunnen skjelver litt under føttene» deres. Vi har her å gjøre med en lavterskel spesialtjeneste med tradisjon for betydelig selvråderett og rom for lokale tilpasninger både på kontoret og i terapirommet. Noe av det som «treffer» tjenesten er fagdirektoratets ambisjoner om å sikre et likeverdig tilbud i befolkningen, da fortrinnsvis gjennom sentralisering, standardisering og effektivisering. På bakgrunn av dette stilles det på den ene siden bestemte krav til terapeutenes produksjon og brukernes gjennomstrømming, mens det på den andre siden etableres utvalgte satsingsområder for en nasjonalt styrt fagutvikling. På toppen av dette kommer en økende tilstrømning av brukere til kontorene, samt flere henvisninger via andre tjenester, blant annet som et resultat av økt kunnskap og oppmerksomhet i befolkningen om skadevirkninger av vold og konflikt i familien. Denne situasjonen bidrar til en opplevelse av usikkerhet for fremtiden blant familievernets ansatte, og deres bekymringer kan oppsummeres som følger:

For det første spør mange seg om tjenesten, med sin offensive satsing på voldsarbeid, nå er i ferd med å bevege seg i retning av å definere vold og konflikt som sitt hovedanliggende. Tross noen kritiske stemmer er det mange av våre informanter som argumenterer sterkt for at familievernet er spesielt godt plassert i tjenestelandskapet til å ta et slikt ansvar. Problemet er bare: til hvilken pris?

For det andre har dette sammenheng med de ansattes bekymring for at tjenesten skal måtte gi opp sin lavterskel-, bredde-, «alt-som-ramler-inn-døra»-profil, til fordel for spesialisering. Dersom en spissing av tjenesten mot vold og konflikthandling skulle innebære en systematisk prioritering av tyngre, og dermed færre, saker, så er dette etter vår erfaring ikke en utvikling de ansatte ønsker.

For det tredje fremstår de ansatte i tjenesten som gjennomgående bekymret for at familievernet nå er i ferd med å bevege seg i retning av å bli en reparasjonstjeneste fremfor den forebyggende tjenesten de insisterer på å fortsette å være. De ansatte ser det som hensiktsmessig å prioritere det å komme inn i familien før problematikken har «satt seg». Fra deres perspektiv vil dette være det beste utgangspunktet for å kunne jobbe med relasjonelt endringsarbeid sammen med brukerne. En dreining i retning av reparasjonsarbeid kan i et slikt perspektiv også bety en dreining i retning av brukergrupper med mer alvorlig problematikk, eksempelvis vold, rus og psykiatri. Mange ansatte beskriver en opplevelse av stadig oftere å komme sent inn i familier med alvorlig problematikk, og hvor et velfungerende samarbeid med andre tjenester oppleves som prekært.

For det fjerde gir mange i tjenesten uttrykk for at dersom de skal kunne fortsette å være en forebyggende tjeneste, og hjelpe brukerne på deres egne premisser, er de også nødt til å kjempe mot et økende måle- og telleregime. Mer vekt på gjennomstrømming og oppnåelse av måltall satt av sentrale myndigheter, begrenser terapeutenes handlefrihet og selvråderett i arbeidshverdagen. Mange er bekymret for at de på denne måten vil miste sin særegne sensitivitet for kontekst, eller det vi i rapporten har valgt å definere som *kontekstsensitivitet*. På den måten ser de for seg at de kan ende opp som produsenter av «pakkeforløp» til familier i krise. Mange er også redde for at fagdirektoratet, i sin iver etter å luke ut uønsket variasjon, skal hindre dem i å tilpasse sitt tilbud ved kontorene til lokale forhold, både med tanke på befolkning, tjenestelandskap, geografi, næringsveier og andre særegne lokale forhold.

Dette leder frem mot den *femte og siste* bekymringen, som ikke nødvendigvis alltid er så tydelig uttalt hos de ansatte, men som fra vårt perspektiv likevel fremstår som den mest skremmende for de ansatte å ta inn over seg: Hva om denne utviklingen i tjenesten leder til at de ikke lenger får muligheten til å jobbe systemisk og relasjonelt med hele familien, på brukernes premisser? Hvis dette skulle skje, vil familieverntjenesten miste sin egenart, og de ansattes fagidentitet og faglige integritet vil stå på spill.

Rapportens anbefalinger for fremtidig forskning

Vi ser behov for mer kunnskap om familievernets arbeid både i voldssaker og mer generelt, og anbefaler fremtidig forskning som ser nærmere på følgende:

- Familievernets avdekking og differensiering i voldssaker
- Familievernets prioritering av ulike typer av voldssaker
- Familievernets modeller og verktøy i voldssaker
- Familievernets samarbeid med andre hjelpe- og kontrollinstanser i voldssaker
- Komparative studier av hjelpetjenesters forståelse av - og arbeid med vold i nære relasjoner
- Brukererfaringer i voldssaker
 - I saker med «hverdagsvold»
 - I saker med «alvorlig vold» hvor andre instanser også er inne i saken
 - I saker med «høykonflikt» med omstridt voldsretning

Og mer generelt:

- Barn og unge i familievernet
- Familievernets brukere (og ikke-brukere)
- Familievernets lokale tilpasninger
- Familievernets tilbud i et mangfoldsperspektiv
- Familieforståelse i fremtidens familietjeneste

1 Innledning

Denne rapporten bygger på et forskningsoppdrag om familievernets arbeid med vold i nære relasjoner fra tjenesteperspektiv. Opprinnelig var det tenkt at NOVA, på oppdrag fra Bufdir, skulle følge-evaluere tjenestens implementering av en planlagt nettbasert veileder, som en del av tjenestens fagutviklingsarbeid på vold i nære relasjoner. Ettersom arbeidet med veilederen viste seg å være mer tidkrevende enn først planlagt, ble forskningsprosjektet vinteren 2018 omdefinert i retning av en mer åpen og utforskende empirisk studie. I løpet av 2018 gjennomførte NOVA en omfattende datainnsamling, hvor det ble gjort intervjuer, deltagende observasjon i møter og feltarbeid ved utvalgte familievernkontor i tre av fem regioner på landsbasis. I etterkant ble det bestemt at materialet skulle analyseres og samles i form av en NOVA-rapport, hvor det skulle legges særlig vekt på aktuelle problemstillinger i tjenestens arbeid med vold i nære relasjoner, med tanke på fremtidig forskning. I dette kapitlet skisserer vi bakgrunnen for oppdraget, og utviklingen av problemstillinger underveis. Vi viser også til begrensninger og avgrensninger i materialet, med vekt på hva vi anser som rapportens særlige bidrag.

Bakgrunn

Kunnskap om vold i familien, og metoder for å hjelpe utsatte og utøvere av vold, har historisk vært begrenset i alle deler av hjelpeapparatet. Det var først mot slutten av 70-tallet, med kvinnebevegelsens kamp mot vold mot kvinner, og opprettelsen av de første krisesentrene, at familievold i økende grad ble satt på offentlig og politisk dagsorden. Siden begynnelsen av 2000-tallet og frem til i dag har det vært en enorm utvikling i velferds- og hjelpetjenestenes arbeid med vold i nære relasjoner, i form av økt oppmerksomhet og kunnskap om vold. Økt fokus på voldsproblematikk i samfunnet generelt, i kombinasjon med klare politiske føringer med tanke på enkeltindividers rett til beskyttelse mot vold, har medført en omfattende utvikling i hjelpe- og velferdstjenestenes kompetanse i å identifisere, avdekke og behandle vold i nære relasjoner. Familieverntjenesten er tildelt et særlig ansvar på dette området, som en lavterskel spesialtjeneste som tilbyr hjelp til brukere med familierelaterte problemer. Gjennom de siste årene er det blitt rettet tiltakende oppmerksomhet, både fra politisk hold, i styringslinjen og internt i tjenesten, mot nødvendigheten av særlig oppmerksomhet på vold i nære relasjoner. I Familiemeldingen Meld. St. 24 (2015–2016), fremheves familievernet som regjeringens hovedsatsing på det familiepolitiske området. I meldingen understrekes det at arbeidet mot vold i nære relasjoner skal være en viktig del av familievernet samfunnsoppdrag. I forlengelsen av dette fremheves det i Barne- og likestillingsdepartementets (BLD) tildelingsbrev for 2019 at familieverntjenesten utgjør grunnstammen i hjelpetilbudet til familier med samlivs- og relasjonsproblemer, og at arbeidet med å forbedre tilbudet til familier berørt av vold skal prioriteres. Denne forsterkede innsatsen knyttet til vold i nære relasjoner får

konsekvenser for mer grunnleggende diskusjoner om tjenestens organisering og samfunnsoppdrag.

Høsten 2015 opprettet Bufdir, som en del av sin kompetansemodell, et eget spisskompetansemiljø for familievernets arbeid med vold i nære relasjoner (heretter SKM-vold). Spisskompetansemiljøet ble lagt til Enerhaugen familievernkontor i region Øst, med mandat til å lede tjenestens interne fagutvikling på feltet (se kap. 2 om fagdirektoratets kompetansemodell). I 2017 vedtok Bufdir en fagutviklingsplan som la opp til en ambisiøs innsats for en styrking av tjenestens arbeid i voldssaker, her både på systemnivå, ved det enkelte kontor og ned til den enkelte terapeut. I SKM-volds mandat vedtatt i oktober 2018 heter det at

Spisskompetansemiljøene er opprettet for å være den erfaringsbaserte spydspissen i etatens fag- og kompetanseutvikling, som sammen med forskning- og brukerkunnskap bidrar til kunnskapsbasert praksisutvikling i etaten. Dette spisskompetansemiljøet (SKM-vold) skal bidra til å styrke og videreutvikle familievernets tilbud til foreldre og omsorgspersoner som utøver og/eller utsettes for vold og barna deres. (Bufdir 2018, s.1)

Målet med denne rapporten har vært å samle og løfte frem aktuelle problemstillinger og dilemmaer i det fagutviklingsarbeidet som nå pågår på voldsfeltet i familievern tjenesten, og da særlig med tanke på fremtidig forskning. I samråd med oppdragsgiver la vi opp til en utforskende og åpen kvalitativ datainnsamling, og tok sikte på å belyse tematikken fra ulike ståsteder i tjenesten. Blant annet har vi villet utforske hvordan tjenestens fagutvikling på vold foregår i praksis, og hva slags utfordringer dette arbeidet er ment å løse. Gjennom datainnsamlingen har vi forsøkt å ta rede på hvordan håndteringen av voldssaker foregår i terapirommet og ved det enkelte kontor, og hva slags særlige dilemmaer som kan oppstå når voldsarbeid her settes på agendaen. Mer grunnleggende har vi villet utforske hva slags forståelser av vold som ligger til grunn for familievernets arbeid, og hvilket særlig potensiale for voldsarbeid rammebetingelsene i denne tjenesten gir.

Problemstilling og tematikk

Gjennom kapitlene i det følgende analyserer vi hva familievernets fagutviklingsarbeidet om vold, forstått som en sentralstyrt standardisering og profesjonalisering av arbeidet i voldssaker, *gjør* i en tjeneste som i utgangspunktet rommer relativt store forskjeller, i kombinasjon med sterke tradisjoner for lokal autonomi. Med utgangspunkt i vårt materiale har vi valgt å spisse denne rapporten inn mot følgende problemstilling:

Hvilke implikasjoner får satsing på arbeid med vold i nære relasjoner for familievernet som tjeneste?

Denne problemstillingen er empiridrevet i den forstand at vi allerede tidlig i datainnsamlingen erfarte at samtalen vi lyttet til, og etter hvert selv deltok i, ofte kretset rundt nettopp dette store spørsmålet. Gjennom datainnsamlingen ble vi

oppmerksomme på hvordan fokus på vold, og selve organiseringen av voldsarbeidet, bidro til å synliggjøre og aktualisere noen mer grunnleggende utfordringer og dilemmaer som de ansatte opplevde at tjenesten og de selv stod midt oppi. Rapportens tittel – «Truffet av volden» – spiller også på denne erfaringen, og de ansattes måte å beskrive den på. Gjennom datainnsamlingen fikk vi til stadighet høre hjertesukk om «alt som for tiden treffer tjenesten». Jo høyere opp i «linjen» fra enkeltterapeut til toppledelsen i fagdirektoratet vi beveget oss, jo oftere ble formuleringen brukt. Dette bildet av arbeid med vold i nære relasjoner som noe som «treffer tjenesten», (tilsynelatende) utenfra og inn, for ikke å si ovenfra og ned, tegnes opp i det følgende. Med vår analyse forsøker vi også å fange bevegelser, og i noen tilfeller motbevegelser, i voldsarbeidet, som går innenfra og ut, eller nedenfra og opp. Når voldssakene og voldsarbeidet treffer, samler og engasjerer, får det mange ulike konsekvenser i tjenesten. Hvorvidt disse endringene oppfattes å være av det gode eller ei, avhenger av situasjon og øyet som ser. Vår ambisjon har vært å peke på noen mulige konsekvenser, med vårt utenfraperspektiv, gjennom en komparativ analyse av mange og ulikt posisjonerte perspektiver fra innsiden.

Vår datainnsamling viser at de ansatte i tjenesten opplever å befinne seg ved et veiskille i tjenestens historie. Dette kommer til uttrykk hos de ansatte både i form av en viss nostalgi i beskrivelsen av det tilbakelagte, og tydelig usikkerhet knyttet til hva som ligger foran. Voldsarbeidet ser ut til å forsterke en slik opplevelse av at «bakken skjelver litt under føttene», som noen av informantene uttrykte det. Vi har derfor valgt å strukturere vår rapport rundt noen sentrale dimensjoner ved den situasjonen de befinner seg i:

- For det første «treffer volden tjenesten» i den forstand at vold i nære relasjoner anerkjennes mer og mer som et stort og komplekst samfunnsproblem som de som tjeneste også har et betydelig ansvar for å bidra til å håndtere. (kap. 1 og 2)
- For det andre erfares direktoratets fagutviklingsmodell for voldsarbeidet, samt den mer eller mindre uttalte ambisjonen om å «luke ut uønsket variasjon» som en tydelig innramming av en tjeneste med lange tradisjoner for selvråderett (kap. 4).
- For det tredje opplever mange i tjenesten at voldsproblematikken utfordrer dem metodisk, med tanke på tradisjonen for systemisk og relasjonell tilnærming til brukerne fra en (relativt) «ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon (kap. 5).
- For det fjerde utgjør vold i nære relasjoner ofte særlig komplekse problemer som både forutsetter og vanskeliggjør samarbeid med øvrig instanser på lokalt nivå (kap. 6).
- For det femte bidrar dette vanskelige arbeidet til noen særlige utfordringer når det inngår som en del av et gratis lavterskeltilbud, i en tjeneste som i økende grad styres etter Barne- og familiedepartementets (BFD) kvantitative målkrav for gjennomstrømming og effektivitet (kap. 7).

- I avslutningskapittelet (kap. 8) diskuterer vi hva slags potensielle utfordringer denne kombinasjonen av offensiv fagutvikling på vold, tjenestespesifikke fagtradisjoner med høyt ambisjonsnivå og skjerpede produksjonskrav setter tjenesten i. Avslutningsvis oppsummerer vi kort sentrale problemstillinger i tjenestens arbeid med vold i nære relasjoner, og gir en stikkordsmessig oppsummering av kunnskapsbehov.

Effektivisering, standardisering og kunnskapsbasert praksis

De endringsprosessene som beskrives i det følgende utgjør en liten bit av en mer overordnet utvikling i forvaltningsapparatet i retning av effektivisering, standardisering og vekt på kunnskapsbasert praksis (se f.eks. Slagstad, 2019). Bufdir's styrkede rolle som fagdirektorat, med ansvar for kvalitetssikring av likeverdige tilbud i familievern, er slik sett en del av et mer overordnet bilde. I arbeidet med denne rapporten har sosialantropologiske perspektiver på objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis (Larsen og Røyrvik, 2017) blitt en viktig teoretisk inspirasjon for å forstå vårt materiale. Nyliberale styringsteknologikker med vekt på kvantifisering og måling kjennetegner offentlige forvaltning både i Norge og i store deler av den vestlige verden. Slike logikker, ofte inspirert av finans- og ledelsesfeltet, skaper også nye måter å tenke og handle på (ibid.). Et vesentlig trekk ved slike moderne former for styring eller regjering er også en tiltakende forskyving av makt fra direkte til mer indirekte former (Foucault, 2002; Neumann og Sending, 2003; Rose, 1999). Mens den før-moderne staten ifølge Foucault (2002) defineres gjennom suvereniteten over et gitt territorium, er det befolkningen i den moderne staten som er objektet for maktutøvelsen. Foucaults begrep *regjering* (*gouvernementalité*) viser til de spesifikke styringsteknikkene som kjennetegner slik moderne maktutøvelse (ibid.), en form for *styring av styring* som virker i individer, institusjoner og i kunnskapsproduksjon (Krohn-Hansen og Nustad 2005). Våre analyser av familievernets arbeid med vold i nære relasjoner viser også hvordan styring gjennom måling, telling og standardisering av prosedyrer påvirker de ansattes arbeidspraksis og tankesett, enten det foregår tydelig og eksplisitt, eller mer subtilt og umerkelig.

Tidligere forskning på standardisering og måling i barnevernet (Almklov, Ulset og Røyrvik, 2017 s. 154) har pekt på to generelle utviklingstrekk som virker gjensidig forsterkende i tjenesten. For det første benyttes det i barnevernet i økende grad evidensbaserte metoder for standardisert og dokumenterbar praksis, her med Kvellomodellen som eksempel (Kvello, 2007). For det andre preges barneverntjenesten, i likhet med forvaltningen for øvrig, av at arbeid, saksgang, mål og måloppnåelse standardiseres og kvantifiseres på måter som gjør intern og ekstern sammenlikning og revisjon mulig. Evidensbasert barnevern som en form for dokumenterbar profesjonalitet, passer her «som hånd i hanske» med nyliberale styringslogikkens krav til synliggjøring av resultater (Almklov, Ulset og Røyrvik, 2017 s. 154). Gjennom fagdirektoratets kompetansemødel foregår det altså parallelle fagutviklingsprosesser for voldsarbeid både i barnevern og familievern, med tilsvarende målsetninger om å sikre et nasjonalt likeverdig tilbud av høy kvalitet. I

kapittel 4 vil vi sammenlikne det forfatterne ovenfor forstår som barnevernsansattes omfavnelser av standardisering i sin tjeneste, med våre egne funn fra familieverntjenesten og arbeidet med vold i nære relasjoner. Vårt forskningsbidrag blir i denne sammenhengen altså å vise frem familievernet som en særegen kontekst for den typen offentlig styring som beskrives ovenfor samt å synliggjøre hva slags tjenestespesifikke konsekvenser de endringsprosessene som i gangsettes får.

I 2018 ble det nedsatt et offentlig utvalg som skulle gå gjennom organisering, finansiering, oppgaveløsning og lovmessige rammeverk for familievernet. Utvalgets mandat til å «vurdere dagens ressursbruk og kvalitet i tjenesten sett opp mot målene for familieverntjenestens virksomhet». Dette mandatet, er i seg selv et uttrykk for styringslogikkene beskrevet ovenfor. Her ble det blant annet fremhevet at man skulle se på forholdet mellom tjenestens kjernevirksomhet knyttet til par- og familiebehandling, og områder hvor det settes inn en forsterket innsats, herunder vold i nære relasjoner (NOU 2019:20). Utvalget skulle også vurdere hvordan disse områdene for forsterket innsats kan videreutvikles, i samarbeid andre aktører. Mer overordnet skulle utvalget se på hvordan tjenesten kan gi et mest mulig likeverdig tilbud, som kan gjøres tilgjengelig og bedre tilpasset for nye brukergrupper. Utvalget leverte sin utredning i november 2019, hvor de blant annet forslår at tjenesten tildeles økte ressurser for å kunne styrke sin kapasitet. I utredningen presenteres også et forslag til ny lovgivning, ment for å synliggjøre tjenestens egenart, i form av oppgaver og plassering i det samlede velferdstilbudet til barn og familier (NOU 2019:20 s. 240). Endringsforslagene er blant annet ment å bidra til tjenestens tilbud til barn og unge, samt å løfte frem betydningen av det forebyggende arbeidet, og lovfeste plikten til å samarbeide med andre tjenester i større grad enn i dag. Underveis i kapitlene og i rapportens avslutning (kap. 8) diskuterer vi hva slags implikasjoner utvalgets arbeid og forslag til ny lovgivning kan få for tjenesten, sett i lys av våre egne analyser og funn.

Før vi kommer nærmere inn på hva som ligger i vold i nære relasjoner, vil vi kort presentere den definisjonen av familie som ligger til familievernets mandat. Den definisjonen av familiebegrepet som anvendes i NOU 2019:20 (s.25) er: en gruppe personer som er forbundet ved slektskap, gjennom adopsjon og i fosterhjem. Familiebegrepet omfatter tradisjonelle kjernefamilier, men også familier i delt hushold med stefamilier, mine, dine og våre barn. Familier kan være ektepar og samboere med og uten barn, samværsforeldre eller familier med likekjønnede par. Denne familieforståelsen inkluderer også besteforeldre og tidligere samlivspartnere. I lys av familieverntjenestens utstrakte mandat foreslår utvalget imidlertid en begrensning i målgruppen til å skulle omfatte familieterapi og parterapi for familier, par og enkeltpersoner med hjemmeboende barn (under 18 år), herunder kliniske samtaler og kurs- og gruppetilbud (ibid s. 102). Denne avgrensingen av målgruppen knyttet opp mot det i utgangspunktet vide familiebegrepet i mandatet er noe vi vil diskutere nærmere i kapittel 7, og i rapportens avsluttende betraktninger om fremtidens familievern.

Vold i nære relasjoner

Familievold er et begrep som internasjonalt ofte er blitt benyttet i studier av voldsutøvelse og voldsutsatthet i familiekontekst, da gjerne med vekt på avviksposisjoner knyttet til fattigdom, rus, migrasjon, psykisk sykdom og liknende. Familievoldsbegrepet har hatt sin motsats i det konkurrerende begrepet *vold mot kvinner* (violence against women), tradisjonelt benyttet i en feministisk voldsforsknings-tradisjon. Sistnevnte begrep brukes for å understreke at all vold i nære relasjoner inngår i samfunnsstrukturer som tydelig gjenspeiler menns dominans over kvinner (Nilsson & Lovkrona, 2015). Som et resultat av krisesenterbevegelsens arbeid med å sette privatlivets vold på den offentlige agendaen, ble *kvinnemishandling* først benyttet som betegnelse i norsk offentlighet (Skjørten, Bakketeig, Bjørnholt, & Mossige, 2019). Siden har begrepet blitt erstattet av samlebetegnelsen *vold i nære relasjoner*, i takt med at offentlighetens oppmerksomhet er blitt rettet mot stadig nye grupper av utsatte, som barn og unge, eldre, menn, LHBTI-personer og etniske minoriteter (Skjørten, Bakketeig, Bjørnholt, & Mossige, 2019).

Økt oppmerksomhet, prosedyrer, handlingsplaner og tiltak rundt vold i nære relasjoner har gjennom de siste to tiårene gjort seg gjeldende i det norske velferdsapparatet. I innledningen til Stortingsmelding nr.15 med tittelen *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve* (2012–2013) understrekes det at slik vold er i strid med norsk lov og internasjonale menneskerettigheter. Videre fremheves det at frihet fra vold er en grunnleggende forutsetning for å kunne leve et godt liv, og at en målsetning må være at «alle hjem skal være en arena for trygghet og omsorg – frie for vold» (ibid. s. 1) Ettersom vold i nære relasjoner etter hvert har blitt ettertrykkelig definert som et samfunnsproblem, har også anvendelsen av stadig mer spesifikke og finmaskede definisjoner av vold bredt om seg. Volden differensieres som fysisk, psykisk, materiell, seksualisert eller latent (Isdal, 2000), eller knyttes til bestemte grupper, slik som æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (Bredal og Vislie, 2017). I Storbritannia har offentlige myndigheter nylig tatt inn *abuse* i sin definisjon av familievold («domestic violence and abuse») for å understreke at volden i seg selv er mangfoldig, og ikke behøver å ta form av fysisk vold, men også opptrer i form av emosjonell, finansiell og seksuell vold, eksempelvis (Donovan & Hester, 2014 s. 5).

Familieterapien har tradisjonelt vært preget av en systemisk tilnærming til vold, hvor fokus har vært på hva volden gjør med samspillet i familien (Watzlawick, Beavin & Jackson, 1967). Dette perspektivet representerte i sin tid et brudd med mer individorienterte voldsforståelser i psykiatrien, hvor det var utøvers personlighetstrekk som først og fremst stod i fokus (Skjørten, 2004). Når feministiske perspektiver gjorde sitt inntog i feltet, bidro det i sin tur til å flytte oppmerksomheten fra uøver over på den utsatte. Den kontroversen som siden har preget voldsforskningen, mellom psykologiske forklaringer på individnivå på den ene siden og strukturelle forklaringer på samfunnsnivå på den andre siden, og henholdsvis fokus på utøver og utsatt, gir ikke alltid rom for systemiske tilnærminger til vold. Utviklingstrenden i forvaltningsapparatet, med nulltoleranselinje og ambisjoner om

å avskaffe all vold i hjemmet, utfordrer også en systemisk tilnærming til vold som et komplekst fenomen i en familiekontekst (se for øvrig kap. 5).

I familievernnet viser de ansatte etter vår erfaring oftest til voldsdefinisjoner som ikke har en slik systemisk forståelse av vold som utgangspunkt. Dette er definisjoner som også går igjen både i voldsforskningen og i norsk offentlig forvaltning (Meld. St. 15, 2013). For det første nevnes gjerne verdens helseorganisasjons definisjon, som særlig vektlegger voldens skadepotensial. Her defineres vold som

... forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling (WHO, 2002)

Den oftest brukte voldsdefinisjonen i tjenesten er kanskje Per Isdal og ATVs vide definisjon (Isdal, 2000) , der vold forstås som:

... enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil

En begrensning i begge disse definisjonene er imidlertid at den som bedømmer/ vurderer en handling som voldelig, ikke inngår i definisjonen. I antropologiske studier av vold som fenomen opereres det ofte med voldsdefinisjoner som minner mer om den systemiske tilnærmingen til vold i familieterapien, hvor ambisjonen er å utforske vold som et relasjonelt fenomen. I *The anthropology of violence* (Riches, 1986) defineres vold som handlinger hvis legitimitet er omstridt, og som gis mening, relasjonelt og kontekstuell, henholdsvis av den som utøver, utsettes for eller er vitne til volden. Dette gjelder både i konkret forstand, eksempelvis når et barn er vitne til at far slår mor, eller i mer abstrakt forstand, når staten, i egenskap av vitne, definerer all «vold i nære relasjoner» som uakseptabel. Definisjonene ovenfor tar altså ikke høyde for at voldshandlinger forstås ulikt avhengig av hvilket perspektiv man inntar. De er med andre ord utpreget normative, selv om de med sine nøytrale og beskrivende termer gir et inntrykk av en slags objektivitet. Videre tar de utgangspunkt i den utsattes fremfor utøverens perspektiv, her forstått fra en vitneposisjon med definisjonsmakt. Når en handling forstås av den som utsettes for, eller er vitne til handlingen, som vold, skyldes det ikke bare den *skaden* handlingen gjør, slik definisjonene ovenfor fremhever. Handlingen defineres først og fremst som vold med utgangspunkt i at den i en gitt sosial og kulturell kontekst vurderes som illegitim fra et moralsk perspektiv.

Dette spenningsforholdet mellom det implisitt normative i voldsarbeidet og familievernets systemiske fagtradisjon, er ett sentralt dilemma i tjenestens tilnærming til de sakene som til enhver tid defineres som voldssaker. I terapirommet inntar terapeuten nettopp en vitneposisjon, i rollen som fagperson med betydelig defini-

sjonsmakt. Samtidig handler familieterapi i bunn og grunn, i likhet med antropologifaget, om oversettelsesarbeid mellom ulike perspektiver. Dette dilemmaet vil gå som en rød tråd gjennom rapporten, men behandles særlig i kapittel 5.

I denne rapporten benyttes *vold* som begrep i tråd med gjeldende definisjoner i tjenesten gjengitt ovenfor, med mindre noe annet presiseres. Vi ser det ikke som hensiktsmessig å gå inn i en mer uttømmende og kritisk diskusjon av voldsbegrepet utover det som allerede er nevnt. Underveis trekker vi også inn mer differensierte definisjoner av vold, slik de benyttes for å betegne ulike former for vold i fagutvikling og terapeutiske arbeid (kap. 5), samt i refleksjoner rundt de ansattes vurdering av voldens alvorlighetsgrad (kap. 7).

Avgrensning

Høykonflikt er et sentralt begrep fra fagfeltet familiemekling (Nordhelle, 2016) som i familievernet oftest assosieres med en fiendtlig og destruktiv foreldrekonflikt i etterkant av brudd. I familievernet nevnes ofte vold og høykonflikt i samme åndedrag, og mange poengterer at der det er høykonflikt, vil det også være psykisk vold. I denne rapporten har vi likevel valgt å avgrense oss mot høykonflikt som tema, ettersom familievernet under datainnsamlingen hadde et eget spisskompetansemiljø for høykonflikt i mekling. Vi ser at dette kan ha bidratt i noen grad til at både vi og informantene fokuserte noe mindre på voldsarbeid i meglingsaker enn hva vi ellers ville ha gjort. I etterkant av datainnsamlingen ble det bestemt at SKM – høykonflikt fra og med 2020 skal bli en del av SKM-vold ved Enerhaugenkontoret. Det nye *Spisskompetansemiljøet for vold og høykonflikt* blir etablert som en egen enhet med egen enhetsleder. Dette vil åpenbart få konsekvenser også for fagutviklingsarbeidet på vold, og for de problemstillingene vi trekker opp i det følgende. Vi kommer tilbake med noen betraktninger knyttet til dette i avslutningskapittelet.

Vi ble aldri pålagt fra oppdragsgiver, og har heller *ikke* hatt som ambisjon underveis, å *evaluere* tjenestens fagutviklingsarbeid på vold i nære relasjoner. Vi har altså ikke tatt mål av oss å skulle diskutere hvorvidt dette arbeidet fungerer godt eller dårlig, ut fra gitte kriterier. Det vi derimot har vært opptatte av er å vise hvordan voldsarbeidet ser ut, fra ulike ståsteder i tjenesten, både horisontalt og vertikalt i linja. Dette innebærer at vi i det følgende presenterer en empirisk analyse av familievernets voldsarbeid i deskriptiv form, utfra en overbevisning om at dette kan være verdifullt, både for oppdragsgiver, for ansatte i tjenesten og det øvrige tjenesteapparatet. Gjennom våre beskrivelser av ulike dimensjoner ved dette fagutviklingsarbeidet, sier vi samtidig noe om hva som står på spill nå når volden «treffer» familievernet. Da er det også viktig å påpeke at slike beskrivelser, i antropologisk forstand, i seg selv utgjør posisjonerte analyser, med de styrker og svakheter det innebærer.

En annen viktig begrensning når vi i det følgende belyser familievernertjenestens arbeid i saker med vold, er at vår undersøkelse ikke på noen måte har inkludert familievernets brukere. Det vi har fått vite om brukerne i møte med familievernet

har vi altså lært gjennom å lytte til terapeutene. Vi mener at samtaler med erfarne og dedikerte ansatte på mange måter er svært godt egnet til å danne seg et bilde av familievernets brukere, av hvem de er, hva slags problemer de opplever å ha og hvordan de opplever å bli hjulpet, eller ikke, gjennom familievernets tilbud. Samtidig ville det også ha vært verdifullt å få vite mer om slike erfaringer gjennom å snakke med brukerne selv. På den måten ville vi antakelig også hatt bedre tilgang på kritiske perspektiver utenfor tjenesten. Dette har det altså ikke vært rom for i denne undersøkelsen, med de begrensningene det gir.

Gangen i rapporten

Det neste kapittelet gir en introduksjon til familievernets mandat, organisering og rammer, herunder fagutviklingsarbeidet på vold, samt relevant forskning knyttet til dette. I kapittel 3 gjør vi rede for metodisk fremgangsmåte i studien. I kapittel 4 starter analysen av datamaterialet, gjennom en empirisk fremstilling av direktoratets fagutviklingsarbeid, slik det organiseres gjennom spisskompetansemiljø og ressursmiljøer i regionene. I kapittel 5 diskuterer vi hvordan vold som tematikk i familievernets saker utfordrer terapeutrollen. I kapittel 6 viser vi hvordan lokale forutsetninger spiller inn på samarbeid med andre tjenester i voldssaker. I kapittel 7 problematiserer vi hvordan kombinasjonen av økt pågang fra brukerne, økende press på produksjon i kombinasjon med et ambisiøs fagutviklingsarbeid på vold, setter terapeutene og kontorlederne i daglige prioriteringsdilemmaer. I kapittel 8 trekker vi opp hovedlinjene i fortellingen om voldsarbeidet og en tjeneste i endring, slik den er blitt presentert gjennom de foregående kapitlene. Videre diskuterer vi våre opp mot familievernmeldingen og fagdirektoratets ambisjoner for en likeverdig, landsdekkende tjeneste.

2 Familievernet og fagutvikling i voldsfeltet

Dette kapitlet gir en introduksjon til familievern tjenesten generelt. Vi vil redegjøre for tjenestens organisering og historiske utvikling, familievernets mandat og tilbud til befolkningen. Videre gis en kort oversikt over forskning på familievernet med særlig vekt på forskning og fagutvikling relatert til voldsarbeid. Til slutt presenterer vi kort de mest utbredte modellene for samarbeid og voldsarbeid i familievern tjenesten.

Dagens familievern tjeneste

Familievern tjenesten er et gratis lavterskeltilbud for personer som ønsker hjelp med vansker i sin parrelasjon eller familie. Tjenesten har som formål å kunne gi rask, lett tilgjengelig og god faglig hjelp til mennesker med problemer og utfordringer i familien. Å forebygge og avhjelpe relasjonelle vansker i familien og styrke gode familierelasjoner og barns oppvekstvilkår, utgjør familievernets samfunnsmandat (NOU 2019: 20).

Familievern tjenesten definerer seg som et lavterskeltilbud, samtidig som den er en spesialtjeneste. At tjenesten er et lavterskeltilbud innebærer både at det ikke er nødvendig med henvisning for å benytte seg av familievernet, og at klientene kan henvende seg med «alminnelige» mellommenneskelige problemer. Familievernet er samtidig en spesialtjeneste innenfor et eget fagområde som har familieproblemer og familierelasjoner som fagfelt, og er tverrfaglig bemannet på spesialistnivå. De ansatte er hovedsakelig sosionomer og psykologer med videreutdanning i familierapi.

Tjenesten er organisert med bakgrunn i to ulike tradisjoner med ulikt idégrunnlag, og består i dag av både statlige og kirkelige familievernkontor (Kummen 2016). De kirkelige kontorene er organisert i henholdsvis Stiftelsen Kirkens familievern (SKF) og som selvstendige stiftelser. Alle kirkelige kontor har driftsavtale med, og blir fullfinansiert av staten. Offentlige og kirkelig eide kontors virksomhet drives innenfor samme lovmessige og økonomiske rammer og har de samme kjerneoppgavene (Meld.St.24 Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter 2015 – 2016).

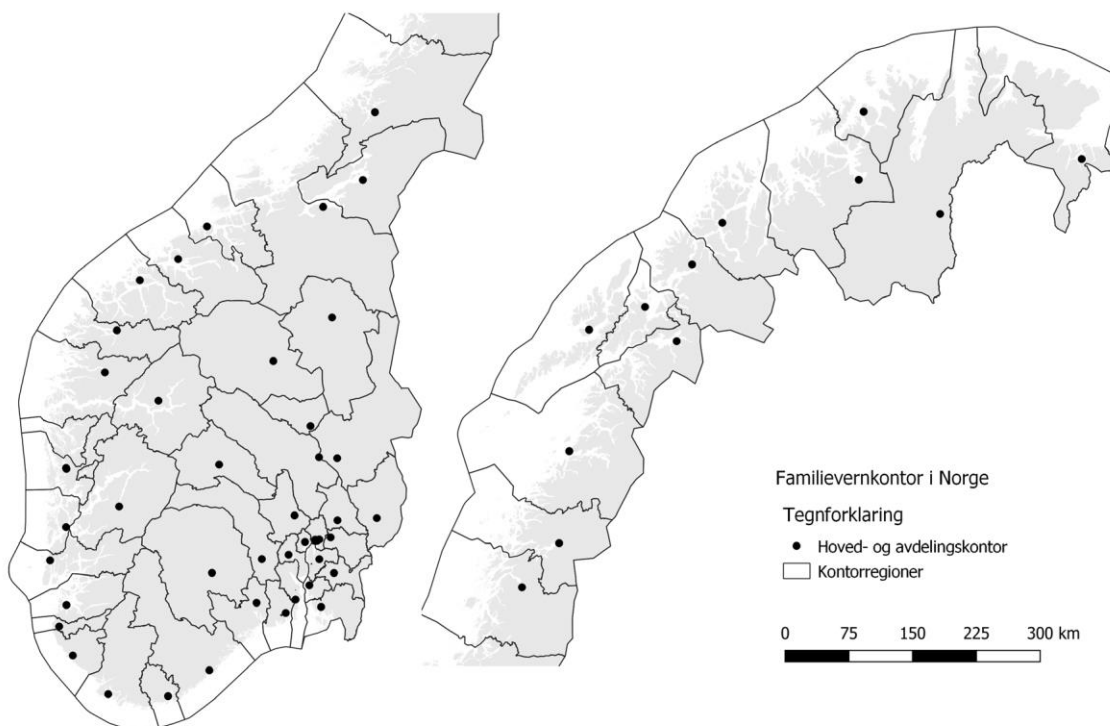
Det første kirkelige familievernkontoret ble opprettet i 1958, med målsetning om å «gi kristen veiledning i spørsmål som angår familielivet, særlig i ektefellers samlivsproblemer» (Kummen 2016, s.12). Året etter ble det første offentlige familievernkontoret opprettet, med mødrehygiene og seksuell opplysning som prioriterte områder. Helsedirektør Karl Evang var en sentral pådriver for opprettelsen av de offentlige familievernkontorene. Det ble lagt vekt på familiens betydning for barnas utvikling, og særlig ble husmorens spesifikke funksjon fremhevet som avgjørende for familiens ve og vel (Jonassen og Bratt, 1998). Fra 1965 fikk de kirkelige kontorene offentlig godkjenning og finansiell støtte, og i løpet av 90- og 00-tallet ble det arbeidet for en likestilling mellom de kirkelige og offentlige kontorene,

gjennom bl.a. iverksettelse av Lov om familievernkontor (LOV-1997-06-19-62). I dag er det en utbredt forståelse av at de offentlige og kirkelige kontorene har en sammenfallende faglig identitet og arbeidsmetodikk (Enerhaugens familievernkontor, 2016). Fra at familievernet på 60- og 70-tallet hadde en sosialmedisinsk tilhørighet tett opp mot psykiatrien, har tjenesten sett under ett utviklet seg til dagens familiebehandlingstiltak med stor vekt på kommunikasjons- og relasjonsarbeid i familier (Eriksen, 2014).

I 2004 fikk staten forvaltningsansvaret for familieverntjenesten. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) og Barne- ungdoms- og familieetaten (Bufetat) ble opprettet. Bufdir har det faglige og administrativt overordnede ansvaret for tjenesten. En av hovedmålsettingene med denne organiseringen var å sikre familievernet som et varig og tilgjengelig tilbud blant annet for å redusere ventetiden ved kontorene, å satse på forebyggende familiearbeid, samt å sikre kompetanseutvikling for ansatte i tjenesten.

Familievernet består i dag av 41 familievernkontor spredt over hele landet, og er representert i alle fylker. For å nå ut til flest mulig av befolkningen i områder med store avstander, er det vanlig at familievernkontorene har etablert såkalte «utekontor». Utekontorene har ikke ordinære åpningstider, men er bemannet enkelte dager i uken og gir et begrenset tilbud med avtalte meklinger eller kliniske samtaler. Medregnet utekontor og underavdelinger er familievernet i dag lokalisert på 90 ulike steder i landet. 17 kontor er eid av kirkelige stiftelser og 24 kontor er statlige. En rekke mindre kontor og utekontor er i de senere årene slått sammen (Bufdir 2014; NOU 2019: 20). Det er betydelig variasjon i reisetid og kostnader for befolkningen etter hvor de er bosatt, noe som påvirker tilgjengeligheten til familieverntjenesten (Lunke og Johnsson, 2019).

Figur 1. Oversikt over familievernkontor og deres kontorregioner (Hentet fra Lunke og Johnsson, 2019, s. 4).

Mandat og tilbud ved familieverntjenesten

De enkelte familievernkontorene skal levere tjenester til befolkningen som beskrevet i Lov om familievernkontor (LOV-1997-06-19-62), etter fastsatte faglige standarder og i henhold til brukernes behov. Familievernets kjerneoppgaver er definert i loven:

§ 1. Familievernkontorenes oppgaver

Familievernet er en spesialtjeneste som har familierelaterte problemer som sitt fagfelt. Familievernkontorene skal gi et tilbud om behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien. Familievernkontorene skal foreta meklings etter lov om ekteskap § 26 og barneloven § 51. Familievernkontorene skal bistå der retten oppnevner en ansatt fra familievernet etter barnelova § 65 a.

Familievernkontorene bør også drive utadrettet virksomhet om familierelaterte tema. Dette kan bestå av veiledning, informasjon og undervisning rettet mot hjelpeapparatet og publikum.

Familier, par eller enkeltpersoner kan henvende seg direkte til et familievernkontor. Lege, psykolog, medisinsk eller sosial institusjon eller offentlig myndighet kan henvise klienter til familievernkontor.

Familievernkontorene gir råd og veiledning om samlivsproblemer, enten til hele familien, til paret eller til enkeltpersoner. De som oppsøker familievernkontoret får tilbud om rådgivning og samtaler om ulike typer vansker, konflikter eller kriser i familien.

Ved siden av å tilby behandling og rådgivning til familier skal familievernkontorene foreta mekling ved samlivsbrudd, og bistå i saker hvor retten oppnevner en ansatt fra familievernet i forbindelse med fastsettelse av foreldreansvar og samværsrett. Familier og par er familievern tjenestens viktigste målgrupper i dag. Det fremgår av loven at også enkeltpersoner som opplever en krise kan bruke familievernkontorene. Tilbudet ved familievernkontorene varierer som følge av ulikhet i størrelse, antall ansatte, kompetanse, tverrfaglighet og geografiske dekningsområder.

Familievernet arbeidet med nær 38 900 saker i 2018, og antallet saker har økt med 19 prosent fra 2014. I 2018 var antall familievern saker per 1 000 innbygger 7,3. Region Nord hadde flest saker per 1 000 innbyggere, med 10,3 saker, mens region Vest lå lavest, med 6,6 ([ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/famvern](https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/famvern)).

Meklingsordningen

Familievernkontorene har ansvar for å gjennomføre mekling ved samlivsbrudd for par med barn under 16 år. Ifølge ekteskapsloven er formålet med meklingen å komme frem til en avtale om foreldreansvaret, samværsretten eller om hvor barnet eller barna skal bo fast. Det skal legges vekt på hva som vil være den beste ordningen for barnet/barna (Lov om ekteskap §26). Også foreldre som ønsker å reise sak om foreldreansvar, bosted eller samvær, må først møte til mekling. Familievernet gjennomfører også mekling i saker som er tilbakesendt fra retten for videre mekling (NOU 2019: 20).

I 2018 gjennomførte familievernet i alt nesten 20200 lovpålagte meklinger ved samlivsbrudd. For familievernkontorene innebar det en økning på i overkant av 400 saker fra 2017 til 2018. I 2018 økte antall meklinger der barn deltok med 700 flere enn året før, og representerer en økning på 28 prosent fra 2017 ([ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/famvern](https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/famvern)).

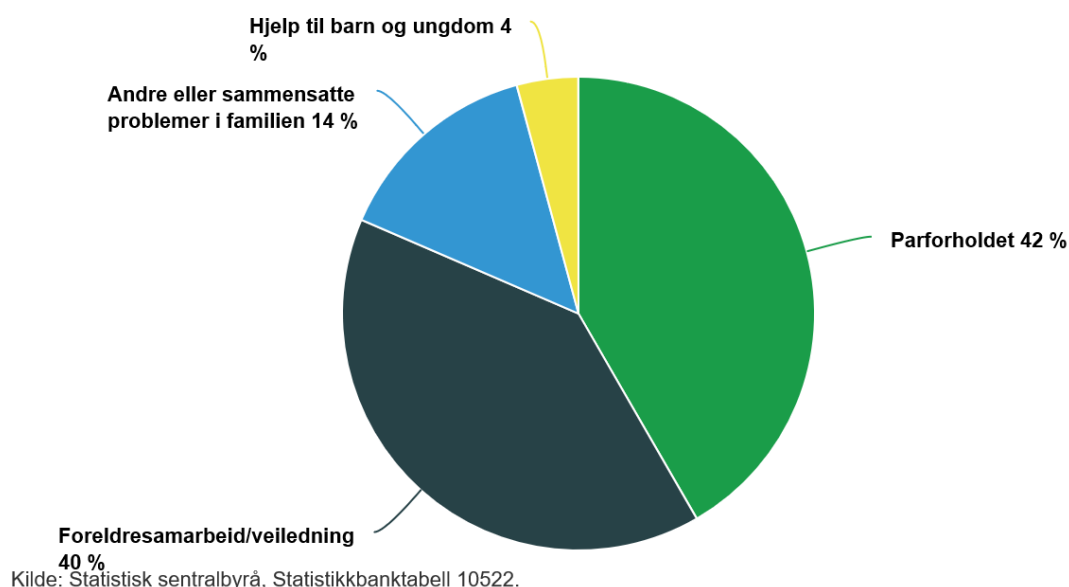
Klinisk tilbud ved familievernkontorene

Kliniske saker utgjør hoveddelen av virksomheten til familievernet, totalt 80% av timebruken i 2017 (NOU 2019: 20). De kliniske sakene består av terapi- og rådgivningssamtaler. Samtalene handler om samliv og parforhold, samarbeid mellom foreldre eller annen familieproblematikk, foreldreveiledning, og hjelp til barn og ungdom. Terapeutene kan i stor grad avgjøre innholdet i tilbudene som gis, og følger ikke standardiserte behandlingsforløp.

Som figuren under viser, var det i 2018 like stor andel som oppsøkte familievernkontoret for problemer i parforholdet som de som oppsøkte familievernkontoret for hjelp til foreldresamarbeid etter samlivsbrudd. Disse to gruppene utgjorde til sammen 80% av nyhenvendelsene i 2018, etterfulgt av andre eller sammensatte problemer i familien, og hjelp til barn og ungdom (<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/flere-samtaler-og-meklinger-med-barn-pa-familievernkontorene>).

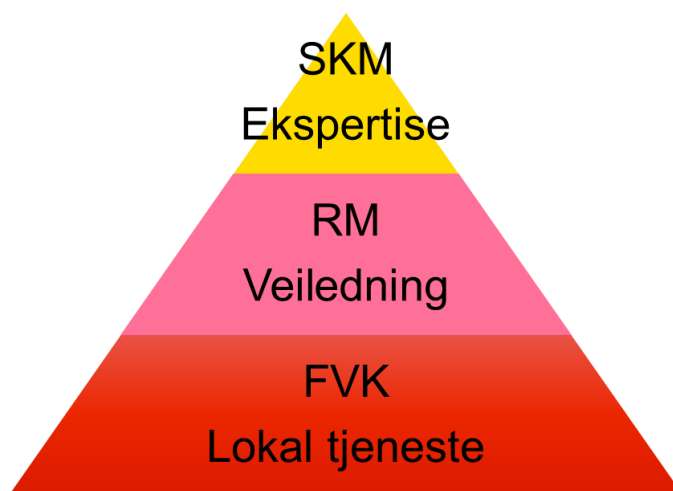
I tillegg til det kliniske samtaletilbudet, har familievernet klinisk gruppetilbud og kursvirksomhet, og det er vanlig at kontor har utviklet sitt tilbud ut fra brukernes behov og de ansattes interesseområder og ekspertise. Kursene som er vanligst å tilby, er kurs for foreldre med høyt konfliktnivå etter samlivsbrudd, kurs for foreldre som vil skape et godt nok foreldresamarbeid med ekspartner etter samlivsbrudd, samt samlivskurs. Familievernet arrangerer også Godt Samliv-kurs for første-gangsforeldre, og kurs for foreldre (par eller alene) til barn med nedsatt funksjons-evne. I tillegg arrangeres foreldreveiledningskurs basert på Circle of Security (COS) og International Child Development Program (ICDP), samtalegrupper for barn etter samlivsbrudd, sinnemestringskurs, grupper for kvinner som har vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep, fedregrupper og grupper for foreldre med barn i fosterhjem eller institusjon.

Figur 2. Nye saker i familievernet, etter viktigste årsak til henvendelsen. 2018. (Statistisk sentralbyrå (SSB) Hentet 15.02.2020 fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet>.)

Fagutvikling og organisering i spisskompetansemodellen

Fagutviklingen i familievernertjenesten har historisk sett vært drevet uten en overordnet systematikk, hvor hvert kontor og ulike fagnettverk har drevet frem fagutvikling på eget initiativ. De senere årene har det blitt gjort et strukturerende arbeid rundt fagutvikling i familievernet. Målet er å skape en fagutvikling preget av økt systematisk og langsiktig tenkning, og som står i sammenheng med overordnede planer for familievernertjenesten (Fagutviklingsplan – Familievernets arbeid med prioriterte områder, Bufdir 2017b).

Figur 3: Bufetats kompetansemodell (Hentet fra Fagutviklingsplan – Familievernets arbeid med prioriterte områder, Bufdir 2017b).

Som ledd i dette arbeidet har Bufdir utviklet en kompetansemodell, og som i dag er implementert i familievernnet for å sikre god faglig styring og forvaltning av familievernnet i Bufetats fem regioner. Kompetansemodellen innebærer at Bufdir har etablert fem spisskompetansemiljøer (SKM) på familievernområdet: SKM for familievernets foreldreoppfølging etter omsorgovertakelse, SKM for samtaler med barn, SKM for foreldrestøtte og forebygging, SKM for høykonflikt, og SKM for familievernets arbeid med vold i nære relasjoner (i den perioden hvor vi utførte datainnsamlingen). Kompetansemodellen er utformet slik at ett tjenestested innen hvert tjenesteområde får spesialisert kompetanse. Spisskompetansemiljøene har fått et nasjonalt ansvar for implementering, opplæring, kvalitetssikring og veiledning av faglig standardisert praksis i etaten. Under spisskompetansemiljøene er det organisert regionale ressursmiljøer med veiledningsfunksjon overfor familievernkontorene i sin region. Ressursmiljøene skal drive praksisveiledning i enkelt saker og bidra til å fremme beste praksis på tvers av generalistkontorene i regionen (Bufdir 2017b).

I 2017 gjennomførte Arbeidsforskningsinstituttet ved OsloMet en underveis-evaluering av kompetansemodellen på oppdrag fra Bufetat. En av problemstillingene var hvordan ansatte oppfatter innføringen av spisskompetansemodellen. Evalueringen viste at modellen ble oppfattet som et godt utgangspunkt for å øke kompetansen, men at satsningen satte et visst press på ressursene i tjenestene. Generelt var lederne mer fornøyd enn de ansatte, noe forfatterne mener har sammenheng med at de har vært mer involvert i utformingen av modellen. De ansatte som var mest positive til modellen var de med best kjennskap til kompetansemiljøene, de regionale ressursmiljøene (RM), og som opplevde modellen som relevant, og oppfattet at den hadde praktiske implikasjoner for deres arbeid. Særlig SKM-vold og høykonflikt var områder som mange i familievernnet forholdt seg til, og temaet for modellen ble derfor opplevd som relevant. (Reichborn-Kjennerud m.fl., 2018).

Som del av fagutviklingsarbeidet i familieverntjenesten, er det et mål at tre ulike typer kompetanse sikres og videreutvikles gjennom spisskompetansemodellen: Det skal etableres en basiskompetanse som alle terapeuter skal besitte, en nødvendig grad av handlingskompetanse hos alle terapeuter og kontor, samt behandlingskompetanse hos et utvalg av de ansatte (Bufdir 2017). Dette implementeres som del av arbeidet på alle spisskompetanseområdene. Fagutviklingsarbeidet med vold vil redegjøres nærmere for i kapittel 4.

Tabell 1: Basis-, handlings- og behandlingskompetanse (Hentet fra Fagutviklingsplan – Familievernets arbeid med prioriterte områder, Bufdir 2017b).

Alle ansatte	Basiskompetanse	Felles grunnforståelse: <ul style="list-style-type: none"> • Fenomen • Begreper • Fenomenets innvirkning på familiesystemet
Alle kontor	Handlingskompetanse	Strukturer og rutiner på kontoret: <ul style="list-style-type: none"> • Rammer og forankring ved kontor • Avdekking, kartlegging, vurdering • Samarbeid
Terapeuter (utvalgte)	Behandlingskompetanse	Verktøykasse for behandling: <ul style="list-style-type: none"> • Bruk av digital veileder som standard • Anbefalte modeller og metoder • Systematisk bruk av feedback

Fagutviklingsarbeidet i familieverntjenesten, som innføringen av Bufetats kompetansemodell er en del av, er et ledd i å videreutvikle familievernet som en *likeverdig tjeneste*. Dette begrepet har i de senere år blitt en rettesnor for alle offentlige tjenester, og handler om at tjenestene skal være av god kvalitet, at tjenesten skal være geografisk tilgjengelig i hele landet, at det er god kapasitet, samt at tilbudet er kjent, oppleves relevant og er like godt tilrettelagt for ulike grupper. I NOU 2019:20 fremheves det at dette vil innebære å tilpasse familievernets tilbud til den enkelte familie og den enkelte bruker, og at likeverdig tjenesteyting krever bruk av faglig skjønn i enkeltsaker, lokale spesialtilbud og variasjon i tjenestetilbudet.

I likeverdsbegrepet ligger en forutsetning om at *likebehandling* ikke nødvendigvis gir likeverdige tjenester. I utredningen «Politikk for likestilling» (NOU 2012:15) legges det til grunn for likeverdighetsbegrepet at borgere har ulike ståsted, ønsker og behov, og at tjenestene må legges til rette for å kompensere for slike forskjeller. For å oppnå et like godt tilbud til alle personer og familier, er det nødvendig at tilbudet spesialtilpasses og tilrettelegges for den enkelte. Slik oppnås resultatlikhet, som er en viktig forutsetning for å kunne tilby likeverdige tjenester (NOU 2012: 15).

Familievernets relasjon til andre tjenester

Organiseringen av velferdstjenestene legger i dag langt mer vekt enn tidligere på tverretattlig samarbeid i krevende saker, som for eksempel saker med vold i nære

relasjoner. I dagens familievernkontorlov (LOV-1997-06-19-62), er ikke samarbeid med andre tjenester nevnt. Familievernutvalget lanserer i sin utredning forslag til ny lovtekst, hvor en plikt og forventning om at familieverntjenesten skal samarbeide med andre tjenester tydeliggjøres. Forslag til ny §2 femte ledd lyder:

Familietjenesten skal samarbeide med andre tjenester der det er nødvendig og tjenlig for å gi foreldre og barn helhetlig bistand (NOU 2012: 15 s. 250).

Utvalget fremhever at plikten til samarbeid innebærer at familietjenesten skal legge til rette for god samhandling og bidra til at familier med sammensatte og komplekse utfordringer i sitt familieliv får helhetlige tilbud, i samarbeid med andre tjenester og/eller på grunnlag av henvisning fra andre tjenester (NOU 2012: 15 s. 245). I Familiemeldingen (Meld. St. 24 (2015-2016)), fremsettes det et krav om at familievernet skal samarbeide med andre tjenester, bl.a. nevnes kommunale tjenester, domstolene, regionale kompetanse- og ressursentre, og private tjenester, som Alternativ til vold.

Familievernutvalget redegjør i sin utredning for utviklingen av hva som defineres som familievernets mandat og kjerneoppgaver, og fremhever også behovet for mer *utadrettet virksomhet* i familievernet. Utadrettet virksomhet om familierelaterte tema er også en kjerneoppgave for familieverntjenesten. Dette kan bestå av veiledning, informasjon og undervisning, rettet mot andre tjenester eller allmenheten generelt. Utvalget anbefaler en endring av lovens ordlyd fra *bør* til *skal* når det gjelder tjenestens prioritering av utadrettet virksomhet og at fremtidig organisering av barne- og familieområdet må ta hensyn til dette ved å skape klare samhandlingslinjer (NOU 2012: 15, s. 245).

Samarbeidende tjenester

Det varierer fra kontor til kontor hvilke instanser det er mest aktuelt for familievernet å samarbeide med, og i hvilken grad samarbeidet er systematisk eller løpende fra sak til sak. Instansene som de fleste kontor har et systematisk samarbeid med er kommunale barneverntjenester, spesialisthelsetjenesten (f.eks. barne- og ungdomspsykiatri, voksenpsykiatri, rus og somatiske avdelinger), kommunale helsetjenester (helsestasjon, familiesentre, psykisk helseteam), politi og fengsel (herunder konfliktråd og barnehus) og private og ideelle organisasjoner (bl.a. Røde Kors, Leve, Amatheia og ATV) (NOU 2019: 20). I kapittel 6 er familievernets samarbeid med andre tjenester i voldssaker tema.

Kommunenes ansvar

Kommunale helse- og omsorgstjenester og regionale helseforetak har ansvar for å tilrettelegge for samhandling og samarbeid internt i tjenestene, med andre tjenesteytere og med bruker- og pårørendeorganisasjoner. Det er etablert ulike samarbeidsfora på mange nivåer i helse- og omsorgssektoren. Plikten til å utarbeide samarbeidsavtaler mellom kommunene og spesialisthelsetjenesten, og krav til innhold i avtalene, er hjemlet i helse- og omsorgstjenesteloven §§ 6–1 og

6–2 og spesialisthelsetjenesteloven § 2–1 e. For kommunene er ansvaret lagt til kommunestyrene (Veileder for helse- og omsorgstjenestenes arbeid med vold i nære relasjoner).

Melde- og opplysningsplikt til barnevernet

Ansatte i familievernnet har etter familievernkontorloven §10 plikt til å gi opplysninger til barnevernstjenesten på eget initiativ når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet, der det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, der et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, eller at et barn er i fare for utnyttelse til menneskehandel. Som en del av det løpende sikkerhetsarbeidet i en sak der vold er et tema, vil det gjøres vurderinger om meldeplikt til barnevernet er utløst. Barnevernets rolle som samarbeidspartner for familievernnet er vesentlig, også som en del av et større sikkerhetsarbeid for å stoppe volden. Familievernnet skal, i tillegg til å vurdere om de skal sende bekymringsmelding til barnevernet ved avdekking av vold, også vurdere om politiet skal varsles, jf. Avvergingsplikten, Straffeloven § 196. Verken barnevern eller politi har noen plikter overfor familievernnet.

Alternativ til vold (ATV) – en viktig samarbeidspartner for familievernnet

En viktig samarbeidspartner for familievernnet som vi vil nevne spesielt er stiftelsen Alternativ til Vold (ATV), dette fordi de har vært og fremdeles er viktige for utviklingen av familievernnets voldsarbeid. ATV ble startet i 1987 som det første europeiske behandlingstilbudet til menn som utøver vold mot sin samlivspartner, og har siden 1994 vært organisert som en privat stiftelse. ATV tilbyr i dag behandling til både kvinnelige og mannlige voldsutøvere, og har hovedsakelig tilbud til voksne. ATV har nylig fått utvidet sitt mandat til å gjelde familien hvor volden utspiller seg. Dette har gitt grunnlag for utvikling av et familieperspektiv på vold, og for å utvikle kunnskap om hvordan volden preger både familien som helhet og enkeltpersonene familien består av (Enerhaugen familievernkontor, 2016). ATV har tre virksomhetsområder; behandling, kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling/formidling. Samarbeidet med familievernnettjenesten har eksistert siden 90-tallet, og har bestått i veiledning på det kliniske arbeidet, kursvirksomhet og undervisning. Enkelte familievernkontor har et særlig tett forhold til ATV, gjennom tett klinisk samarbeid der ATV jobber med utøver, og familievernkontoret arbeider med den eller de utsatte. Andre kontor har ikke hatt samarbeid med ATV grunnet manglende ATV-kontor i regionen.

Forskning og etablerte modeller for voldsarbeid

Som del av denne rapporten har vi ikke gjennomført en egen kunnskapsgjennomgang. Vi vil likevel gi en kort oppsummering av funn fra noen relevante studier gjort om familievernnet generelt, og vold spesielt.

Forskning på familievernet som tjeneste

Buudir gjennomførte i 2011 en nasjonal brukertilfredhetsstudie om tilfredsheten med familievernet (Buudir, 2014). Her svarte 83 prosent av respondentene i undersøkelsen at familievernkontoret hadde vært til god hjelp. I en brukerundersøkelse ved familievernkontorene fra 2018 gjennomført av Sentio Research på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, viste resultatene høy grad av brukertilfredshet. Samtidig fant de at brukerne av det kliniske tilbudet gjennomgående var mer positive enn de som hadde vært til mekling (Sentio Research Norge, 2018). I en undersøkelse om den generelle kjennskapen til, og kunnskap om familievernet i befolkningen, så viser en studie at den er lav, sammenlignet med befolkningens kunnskap om de fleste andre offentlige tjenester (Sentio Research Norge, 2017).

Norge er et langstrakt land, og tjenestene er som vi ser av oversikten i figur 1, ulikt fordelt på landsbasis med lange avstander i nord og relativt tett i østlandsområdet. Et viktig spørsmål når det gjelder tilgjengelighet er avstand til tilbudet. I en analyse gjennomført av transportøkonomisk institutt (TØI) angående reisetid til et familievernkontor, fant de at blant de som kan bruke bil så var det kun tre prosent som hadde lenger reisetid enn to timer til sitt nærmeste familievernkontor. De som er avhengig av kollektivtransport har derimot større utfordringer. Samtidig viste analysene at tilgjengeligheten er betydelig lavere i Nord- og Midt-Norge, enn i de sørlige delene av landet (Lunke og Johnsson, 2019; NOU 2019: 20 En styrket familietjeneste). I et prøveprosjekt med etablering av systematisk samarbeid mellom helsestasjon og familievernkontor (Brodtkorb, m.fl. 2018) ble det kun valgt steder der tjenestene hadde kort reisevei seg imellom. Dette ble begrunnet med den store betydningen det var å regelmessig kunne møtes ansikt til ansikt for at tjenestene kan bli kjent, noe som bidrar til utvikling av tillit som grunnlag for godt samarbeid (Brodtkorb, m.fl. 2018).

De som arbeider i familievern tjenesten, står kontinuerlig overfor prioriterings- og kapasitetsutfordringer. I en studie som Molden m.fl. (2019) gjennomførte i forbindelse med familieutvalgets arbeid, undersøkte forfatterne hva ansatte vurderte som viktige betingelser for et faglig godt tjenestetilbud. I studien fremgår det at ansatte opplever at stadig flere pålagte arbeidsoppgaver «strekker» tjenesten, noe som kan gå utover kvaliteten i utøvelsen av kjerneoppgavene (ibid, s. 58). Dette gjelder særlig organiseringen av fagutviklingsarbeidet med «spisskompetansemiljøer», som de ansatte mener at det har kommet lite konkret ut av. De ansattes oppfatning av spisskompetansemiljøet som er etablert for å styrke familievernets arbeid med vold i nære relasjoner, utmerker seg imidlertid positivt i denne undersøkelsen. Ifølge undersøkelsen er de ansatte kjent med SKM-volds arbeid, og opplever at de har hatt nytte av dette fagutviklingsarbeidet i sin egen virksomhet (ibid., s. 59). Mer standardisering og målstyring er også et utviklingstrekk som bekymrer ansatte i familievernet, da autonomi og faglige skjønnsvurderinger i arbeidet oppfattes som helt essensielt for god kvalitet i tjenesten (Molden m.fl. 2019).

Familievernnet som lavterskeltilbud tar imot personer og familier fra alle deler av befolkningen. Likevel er det gjort lite utviklingsarbeid med tanke på å arbeide godt med brukere fra ulike minoritetsgrupper, med unntak av enkeltkontor med stort etnisk mangfold blant brukerne. Et av disse prosjektene var *Regnbueprosjektet – forebyggende familiearbeid med minoritetsfamilier*. Dette var et fireårig pilotprosjekt der et av målene var å orientere ulike flerkulturelle miljøer i Oslo om familieliv og foreldreskap. Et annet mål var økt kunnskap om minoritetsfamilier i familievernnet. Evalueringen fant at begge disse målene ble nådd og at prosjektet ble vurdert som vellykket (Danielsen og Engebrigtsen, 2007). I et annet prosjekt gjennomført i Rogaland var målet økt informasjon og samarbeid med lokale muslimske miljøer. Et funn fra evaluering av dette prosjektet var en generell skepsis i disse miljøene til offentlige tjenester og en opplevelse av å ikke bli forstått (Odden m.fl. 2015). Generelt viser den forskningen som foreligger også at etniske minoriteter benytter seg av familievernets tjenester i liten grad, og at familievernnet er mindre kjent blant personer med etnisk minoritetsbakgrunn enn i resten av befolkningen (Lopez, 2007; Bredal og Vislie, 2017; Molden m.fl. 2019).

Gode hjelpetilbud til barn, unge og familier skal være tilgjengelige i nærmiljøet, noe som forutsetter systematiske samarbeidsrutiner mellom familievernnet og andre tjenester (Meld. St. 24). En utfordring for familievernnet når det gjelder samarbeid med andre tjenester er at denne tjenesten, til forskjell fra mange av de tjenestene de forventes å samarbeide med, er en frivillig tjeneste. Det vil si at maktforholdet i relasjon til brukerne er ulikt, sammenlignet med for eksempel barnevernet (Bakketeig m.fl., 2019). Dette betyr ikke at samarbeid med andre tjenester ikke kan lykkes. Vi vil nå kort presentere to gjennomførte prøveprosjekter som har vist seg å være vellykket når det gjelder familievernets samarbeid med andre tjenester. Et slikt prøveprosjekt er mellom familievernnet og helsestasjon, igangsatt av Bufdir og Helsedirektoratet. Målet var å bedre barns oppvekstvilkår gjennom å bidra til gode og lett tilgjengelige tjenester for å styrke familien, samt forebygge samlivskonflikter og samlivsbrudd. Evalueringen av prosjektet viste at tiltakene ble vurdert som gode og effektfulle måter å samarbeide om forebyggende innsats på, og både foreldre, ledere og ansatte i tjenestene opplevde at de ga en viktig og relevant styrking av tjenestetilbud til spe – og småbarnsforeldre i kommunene. Samarbeidet om de konkrete tiltakene bidro til økt samhandling av mer uformell karakter mellom ansatte i tjenestene. Ansatte ble kjent med hverandre og var sammen regelmessig over tid, noe som senket terskelen for helsestasjonsansatte for å ta kontakt med, drøfte problemstillinger og henvise foreldre til familievernkontoret. Ifølge evalueringen bidro prøveprosjektet til verdifulle erfaringer om det forebyggende potensialet som ligger i samarbeid mellom tjenestene. Og gjennom systematisk samarbeid når også familievernnetjenesten ut med forebyggende arbeid til grupper som de ellers har vanskelig med å nå. En sterk drivkraft i samarbeidet var det å bli kjent med hverandres tilbud og at tjenestene representerer utfyllende ressurser og kompetanse til å møte målgruppens behov (Brodtkorb m.fl. 2018). Et annet prøveprosjekt i regi av Bufdir er utprøving av familieråd i familievernnet i forbindelse med høykonfliktsaker. Flere av terapeutene som deltok fra familievernnet fremhevet det forebyggende aspektet ved familieråd, og at de hadde

mulighet til å komme tidlig inn i saker og slik kunne bidra til å stoppe eskalering av problemer. Familieråd som metode synes i stor grad å samsvare med familievernets ideologiske, teoretiske og verdimessige ståsted. Samtidig pekes det i evalueringen på at familieråd utfordrer den profesjonelle rollen til terapeutene i familievernet, hvor deres oppgaver endres mer i retning av å fasilitere endringsprosesser mer enn å yte terapi. Flere av informantene ga samtidig uttrykk for at pilotprosjektet hadde vært et viktig bidrag for å oppfylle kravet om styrking av samarbeidet mellom barnevernet og familievernet (Slettebø m.fl. 2016). Hvilke forutsetninger som bør ligge til grunn for å få til et godt samarbeid mellom familievernet og andre tjenester vil vi komme tilbake til i kapittel 6.

Om bruk av evidensbaserte metoder i familievernets arbeid med vold

Når det gjelder effektstudier av de behandlingsmodellene som benyttes i familievernet er det ikke gjennomført slike i Norge. Det som er gjort er en litteraturgjennomgang om forskning på parterapi av Geir Skauli (2009). Ifølge ham har det lenge, innenfor både sosialt arbeid og psykisk helsearbeid, vært en bevegelse for å etablere et sett med evidensstøttede metoder– på linje med det som finnes på medisinske områder. Denne letingen etter manualiserte metoder har imidlertid blitt kritisert for å redusere kunnskapsbasis til en spesiell forskningsmetode (Walby 2003 i Skauli 2009). Skauli hevder at dette har gått på bekostning av klinisk erfaring og brukernes egne synspunkt, men har også ført til en urettmessig og ufornuftig nedvurdering av andre forskningsdesign og metoder. Mangelen på kliniske studier av familievernets behandlingsmetoder må sees i lys av dette, påpeker Skauli:

Familievernet som en lavterskeltjeneste har ikke en klientgruppe med klare, avgrensede problemstillinger. Tjenesten preges av relasjoner mellom mennesker, livets dilemmaer og samarbeid om praktiske løsninger. Det innebærer blant annet at brukerne søker hjelp for problemer som (foreløpig, se Beach & Kaslow 2006) ikke omfattes av anerkjente diagnosekriterier innenfor ICD- eller DSM-systemene. Dette gjør forskning, og tolkning av forskning, på effekt av ulike metoder vanskeligere (Skauli 2009).

Når det gjelder familievernets arbeid med vold i nære relasjoner, argumenterer Røed og Steinsvåg (2019) , i forlengelse av Skauli (2009) sitt resonnement, for at kunnskapsbasert praksis må utgjøre grunnlaget for evidens i behandlingen. De hevder at en videreutvikling av praksis i det komplekse landskapet arbeid med vold befinner seg i, må ta utgangspunkt i de rammebetingelsene som er i familievernet (Røed og Steinsvåg, 2019).

Tidligere fagutvikling i familievernets voldsarbeid

Mens vi i kapittel 4 presenterer dagens fagutviklingsarbeid gjennom fagdirektorets spisskompetansemodell, vil vi i det følgende redegjøre kort for noe av det utviklingsarbeidet på vold som tidligere er lagt ned i tjenesten. Familievern-tjenesten har i hele sin virketid møtt familier som har hatt problemer med vold. Bevisstheten om denne problematikken har imidlertid variert, og det har historisk

vært store forskjeller innad i tjenesten med hensyn til hvorvidt vold har blitt snakket om eller tematisert. Selv om terapeuter ofte kan ha møtt på voldstematikk var det, i likhet med samfunnet for øvrig, lenge svært begrenset kunnskap om familievold. Først i 1983 kom den første systematiske kartleggingen av vold i familieverntjenesten (Dahl, Følling & Gulbrandsen, 1983). Kartleggingen viste at det hadde forekommet fysisk vold i 9,4% av sakene som familievernet i Oslo møtte dette året. I en studie fra 2000 fant Solveig Karin Bø Vatnar ved Molde familievernkantor at det var stor variasjon mellom de ulike familievernkantorene når det gjaldt registrering av vold i nære relasjoner. Registrerte saker med voldsarbeid ved kontorene varierte mellom 0,4 og 34 prosent. Vatnar (2000) hevdet at dette hadde sammenheng med hvilken faglig vekt de ulike kontorene la på voldsarbeid. Fra slutten av 90-tallet økte gradvis oppmerksomheten i familieverntjenesten om vold i nære relasjoner, og ga grunnlag for utvikling av familievernets faglige tilnærming i arbeidet med familier berørt av vold.

Molde familievernkantor var tidlig ute og startet flere utviklingsprosjekter relatert til vold i nære relasjoner på slutten av 90-tallet. I dette tidlige fagutviklingsarbeidet var samarbeid med og veiledning fra Alternativ til vold (ATV) sentralt. I Molde ble det blant annet gjennomført et pilotprosjekt tilegnet barn som levde med vold i familien «Vitne til vold», som en del av regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner» (2000–2003) (Vatnar, 2003). Familievernkantorene i Molde, Sarpsborg og Vest-Agder begynte også på denne tiden å tilby gruppeterapi til voldsutøvende menn.

De tre familievernkantorene i Østfold; Halden, Sarpsborg og Fredrikstad, som i dag er slått sammen til ett, etablerte fra 2005 en større satsning på arbeid med vold i nære relasjoner. Her ble det utviklet praktiske løsninger for å kunne tilby spesialiserte tilbud for alle som var berørt av volden i en familie, inspirert og veiledet av ATV, Brøset og andre fagmiljøer. Ved Bjørgvin familievernkantor utviklet Jorunn Helle «Ressurshåndbok for arbeid med familievold» i 2008, basert på en nasjonal kartlegging blant familievernkantorene av rutiner og fremgangsmåter i saker med vold (Helle, 2008).

Et viktig utviklingsprosjekt med betydning for familievernets arbeid med vold, var «Brobyggerprosjektet» ved Aker familievernkantor (2007-2009). Prosjektet omfattet barn og unge som var utsatt for æresrelatert vold og kontroll, særlig knyttet til tvangsekteskap og unge som valgte å bryte med familien. Erfaringer fra prosjektet viste at det var av stor betydning at også foreldrene fikk et hjelpetilbud, og at dette ga et godt grunnlag for at barn og foreldre klarte å finne løsninger seg imellom. Det ble i brobyggerprosjektet sett som sentralt å forstå individets og familiens betydning innenfor ulik kulturell kontekst. Brobyggerprosjektet ble ikke videreført, men erfaringer ble ivaretatt gjennom bl.a. Enerhaugen familievernkantor sitt arbeid, hvor minoritetsperspektivet ble integrert i familieverntjenestens tilbud til befolkningen.

I perioden 2004–2010 ble det igangsatt et nasjonalt utviklingsprosjekt for voldsarbeid i familievernnet; «Barn som lever med vold i familien». Dette var et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ til vold (ATV), Senter for Krisepsykologi (SFK) og familievernnet, og målet var å utvikle mer kunnskap om voldsutsatte barn i barnevernet og familievernnet (NOU 2019:20). Satsningen førte til økt oppmerksomhet og kunnskap om voldsarbeid i familievernnettjenesten. Fra 2010–2012 ble det etablert et samarbeid mellom de fire familievernkontorene i Finnmark, for å styrke arbeidet med vold i regionen. Samarbeidet fikk navnet «Kunnskap om vold – familievernets arbeid med vold i nære relasjoner», også kalt «Finnmarksmodellen». Modellen legger stor vekt på samarbeid mellom velferdstjenestene og har dannet grunnlag for lokal nettverksbygging i familievoldssaker. Familievernkontoret i Tromsø var sterkt involvert i dette prosjektet som koordinator og veileder, som følge av langvarig engasjement for arbeid med vold i nære relasjoner. Det har ved Tromsøkontoret vært en gjennomgående prioritering av fagutvikling av arbeid med vold, gjennom samarbeid med ATV, deltakelse i kompetanseheving og utforming av interne rutiner for å sikre godt arbeid i voldssaker.

En sentral problemstilling som ble løftet frem i det tidlige fagutviklingsarbeidet på vold var hvordan familievernnettjenestens tradisjonelle systemiske fremgangsmåte, hvor hele familien skal behandles, skapte en del utfordringer i voldssaker. Maktbalanse i parforhold der det utøves vold ble trukket frem som et eksempel på noe den systemiske tradisjonen manglet både evne og vilje til å anerkjenne (Helle og Johannesen, 2007). Det ble argumentert fra flere hold for at familievernnet ville kunne jobbe trygt med par og familier som lever med vold, dersom tjenesten evnet å tilegne seg teori og metodikk fra flere fagfelt, samt implementerte sikkerhetsarbeid som del av tjenestens rutiner (ibid; Middelborg m.fl., 2007). Både i forskningen og blant praktikere i voldsfeltet på internasjonalt nivå har det vært gjengs oppfatning at voldsutøver og voldsutsatt bør tilbys behandling hver for seg, og aldri sammen, både av etiske og sikkerhetsmessige hensyn. Terapeuter i familievernnet opplevde imidlertid å bli kontaktet av par med voldsproblematikk som ønsket å fortsette samlivet, og de så det dermed som mest hensiktsmessig å forsøke å løse problemet med paret i fellesskap. Dette resulterte i utvikling av modellen «Tryggere barndom» (Middelborg mfl., 2007), presentert nedenfor.

I tråd med styrking av barns rettigheter i samfunnet generelt, er det i dag en større selvfølge enn før å inkludere barn i familievernnettjenestens arbeid. Dette er i tråd med FN's barnekonvensjon om barnets rett til å si sin mening og bli hørt i alt som vedrører det, samt at barns rett til å uttale seg ble senket fra å gjelde tolv til sju års alder i barneloven av 2004. I familievernnet har barns rett til å bli hørt og delta i problemløsningen blitt fremhevet gjennom anmodninger fra Stortinget og Bufdirs ulike tiltak for å øke andelen barn som deltar i megling ved samlivsbrudd (Grøndal og Skjælaaen 2011; Flåm og Handegård 2015; Røed og Stensvåg 2019). Solberg og Søreide (2007) problematiserer involvering av barn i voldssaker i familievernnet. De hevder at familievernnets rammer og ressurser ikke er ideelle for å kunne involvere barna på gode måter og i tilstrekkelig grad.

Med dette som bakteppe, vil vi redegjøre for utarbeiding av modeller for arbeid med vold i nære relasjoner i familievernnet. Fordi vi som del av dette prosjektet ikke har gjennomført en egen kunnskaps gjennomgang, baserer vi den følgende redegjørelsen på en artikkel om familievernets arbeid med vold av Røed og Steinsvåg (2019) og en intern rapport utarbeidet ved Enerhaugen familievernkontor (2016).

Etablerte modeller for voldsarbeidet i familievernnet

I saker der vold i nære relasjoner er tematisert og avdekket, er det vanligste og mest brukte tilbudet samtaler med de involverte i saken, både med partene hver for seg og sammen. I tillegg har familievernnet flere spesialiserte behandlingsmodeller og verktøy for å jobbe med vold, utviklet for både individuelle samtaler, parsamtaler, gruppetilbud og kurs. De mest etablerte modellene for arbeid i voldsaker vil redegjøres for i det følgende.

Tryggere barndom

Ved Østensjø- og senere Enerhaugen familievernkontor ble det utviklet en metode for å kunne jobbe med paret sammen i voldssaker. Dette innebærer at parterapien settes på vent til fordel for sikkerhetsarbeid i det øyeblikket volden avdekkes. Terapeuten fokuserer da på å utarbeide en sikkerhetsplan og ikke-voldskontrakt i samarbeid med paret. Ifølge modellen skal det foretas en løpende vurdering av om 1) parbehandling er mulig og, 2) paret kan fortsette å ha samtaler sammen. Sikkerhetsarbeidet er særlig inspirert av arbeidet til Cooper og Vetere (2005). I tilfeller der paret oppfyller eksklusjonskriteriene, vil både den utsatte og utøver få informasjon om andre aktuelle tilbud ved andre instanser.

Litt sint

Familievernkontoret i Molde har arbeidet mye med sinnemestring, og det ble her utviklet en egen modell for foreldre. «Moldemodellen», eller *Litt sint* ble utviklet av Steinar Sunde, spesielt tilpasset familievernets rammebetingelser. Denne har som mål å avdekke og jobbe med hverdagskonflikter som kan føre til skremming av eller vold mot barn. Modellen har et foreldre-barn-fokus og trener foreldre i å jobbe med seg selv for å skape en forutsigbar, rolig og mest mulig helsebringende hjemmesituasjon. Det er også utarbeidet en egen e-bok, en app og en egen nettside (littsint.no) for å gjøre verktøyene mest mulig tilgjengelig for brukerne.

Brøset-modellen

En utbredt behandlingsmodell i familievernnet til bruk for sinnemestringsgrupper er utviklet av Brøset kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri ved St. Olavs hospital. Programmet har som mål å lære voldsutøvere alternative måter å håndtere sine volds- og aggresjonsproblemer på. Behandlingen bygger på kognitiv atferdsterapi og foregår i grupper. Sinnemestringsgrupper basert på Brøset-modellen tilpasses ofte familievernets rammebetingelser i den forstand at de foregår over kortere tid enn et fullskala Brøsetkurs, og med mindre forarbeid. Brøset-modellen er også tilgjengelig som et individuelt opplegg.

Enkel og effektiv aggresjonskontroll

Behandlingsverktøyet «Enkel og effektiv aggresjonskontroll» er utviklet av Per Isdal ved ATV (Isdal 2013). Denne metoden er rettet mot personer som ønsker å jobbe med egen affektregulering. Intervensjonene i modellen tar utgangspunkt i forståelsen at vold og aggresjon kan være en forsvarsreaksjon som aktiverer det autonome nervesystemet. Gjennom modellens fire trinn skal klienten hjelpes til å få bedre kontroll over aggresjon og voldsatferd. Modellen er fleksibel med tanke på å kunne brukes som del av samtale eller psykoedukasjon overfor enkeltpersoner eller par, eller som del av et gruppeterapeutisk løp, der det er høy konflikt, men ikke nødvendigvis vold. ATV er på oppdrag fra fagdirektoratet i gang med å utvikle en kortversjon av dette behandlingsopplegget tilpasset familieverntjenestens rammer. Her er reparasjonsarbeid i familien lagt til som et femte trinn i behandlingsopplegget.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi redegjort for organiseringen av dagens familieverntjeneste og den historiske utviklingen av tjenesten. Familievernets tilbud og mandat, samt innholdet i tjenesten er videre redegjort for. Vi har også gitt et kort sammendrag av nyere relevante studier på familievernfeltet, samt presentert de vanligste modellene som er i bruk når det gjelder arbeidet med vold i familievernet. I de kapitlene som følger vil vi etter å ha presentert fremgangsmåten i studien, vise hvordan familievernet konkret jobber i saker som omfatter vold og de dilemmaene de står overfor i dette arbeidet.

3 Metode

I denne undersøkelsen har vi vært på jakt etter gode problemstillinger og interessefelt for fremtidig forskning på familievernets arbeid med vold i nære relasjoner. Som nevnt innledningsvis ble prosjektet i mars 2018 omdefinert fra å skulle være en følgeevaluering av implementeringen av SKM-volds nettbaserte veileder til en mer åpen og utforskende studie av familievernets arbeid på feltet. Målet for undersøkelsen er å få løftet frem og samle viktige problemstillinger og dilemmaer i familievernets fagutviklingsarbeid i voldsfeltet. For å komme i best mulig posisjon til å kunne peke på aktuelle temaer og problemstillinger på dette feltet anså vi det som hensiktsmessig ta utgangspunkt i SKMs treffpunkter med ressursmiljøene i hver enkelt region. Gjennom deltakende observasjon i møter og samlinger fikk vi god oversikt over tjenesten, og anledning til å gjøre avtaler om kontorbesøk og rekruttere nøkkelinformanter til intervju. Resultatet av denne fremgangsmåten ble altså en datainnsamling i tre deler, med deltakende observasjon i fagutviklingsarbeid, kontorbesøk og intervjuer med nøkkelpersoner i tjenestens voldsarbeid.

Deltakende observasjon i møter

I tillegg til nasjonale Ressursmiljø-samlinger og videomøter med alle fem regioner, valgte vi av kapasitetshensyn å begrense datainnsamlingen til tre av fem regioner. I disse tre regionene, av anonymiseringshensyn heretter referert til som A, B og C, deltok vi i mye av møtevirksomheten knyttet til fagutvikling på vold i perioden mars-november 2018. Som en del av datainnsamlingen har vi deltatt i følgende møter og samlinger i tjenesten:

- Nasjonalt nivå: Deltakende observasjon i to heldagssamlinger med SKM og Ressursmiljøer (RM) (leder og koordinator) i alle fem regioner
- Region A: Deltakende observasjon i tre regionale heldagssamlinger og en videokonferanse sammen med SKM, ledere og resurspersoner fra alle regionens kontor.
- Region B: Deltakende observasjon i en regional heldagssamling og en videokonferanse med SKM, ledere og resurspersoner fra alle regionens kontor.
- Region C: Deltakende observasjon i to regionale heldagssamlinger og tre videokonferanser sammen med SKM, ledere og resurspersoner fra alle regionens kontor.
- SKM-RM: Deltakende observasjon i fysiske arbeidsmøter og videokonferanser med SKM og hvert enkelt RM (leder og koordinator) i fire regioner
- Deltakende observasjon under heldagskurs for terapeuter fra samtlige kontor i region A i Enkel og effektiv aggresjonskontroll med Per Isdal og ATV

- Deltakende observasjon på fagdag med ansatte fra ATV og Enerhaugen familievernkontor
- Deltok som observatør i statusmøte med SKM og Bufdir

Ettersom mange av disse møtene og samlingene foregikk over en halv eller en hel arbeidsdag, var det også gode arenaer for mer uformelle samtaler. Disse mer uformelle samtalene ble også svært viktige med tanke på å få belyst faglige dilemmaer fra ulike posisjoner i tjenesten, samt å få god oversikt over mulige informanter og temaer som kunne være interessante å utforske. Eksempelvis kunne disse samtalene foregå mer tilfeldig i en kaffepause, over lunsj eller middag, eller som mer strategisk oppfølging fra forskerens side av tematikk fra møtene. Ettersom flere av samlingene og kontorbesøkene også innebar reisevirksomhet, og i flere sammenhenger tilbud om transport, ble det god anledning til å samtale med informantene også utenom intervjuer og møter. Denne fremgangsmåten førte til at mange av intervjuene ble foretatt på et tidspunkt hvor forsker og informant allerede hadde etablert felles referanser og blitt litt kjent, noe vi anser som en stor styrke i materialet.

Kontorbesøk

Med utgangspunkt i samlingene og intervjuer med nøkkelpersoner i voldsarbeidet, valgte vi ut to familievernkontor i hver av de tre regionene. Målet med å besøke kontorene for å observere og gjøre intervjuer, var å få et inntrykk av hverdagen, organiseringen og rammebetingelsene både i tjenesten generelt og ved det enkelte kontor. Kontorene ble valgt ut med tanke på å kunne belyse tjenestens arbeid på tvers av vesentlige forskjeller i tjenesten. Her var vi opptatte av å dekke store og små kontor, statlige og kirkelige kontor, bykontor og bygdekontor, enkeltkontor, sammenslåtte kontor og utekontor. Vi ville også besøke kontor i ulike landsdeler, kontor med ulikt befolkningsgrunnlag med tanke på etnisitet, klasse, næringsveier og andre kulturelle forskjeller, samt kontor med mye eller lite erfaring med voldsarbeid. Utover de seks kontorene vi besøkte, intervjuet vi tre ansatte fra et lite kontor med begrenset erfaring med systematisk voldsarbeid. Av praktiske årsaker fikk vi dessverre ikke anledning til å besøke selve kontoret.

Ved hvert kontor vi besøkte tilbrakte vi fra en halv til en hel arbeidsdag, de fleste steder inkludert felles lunsj og omvisning. Ved to av kontorene fikk vi delta i interne møter ved kontoret eller videomøter innad i regionen, hvor voldsarbeid og voldsaker ble diskutert i anonymisert form. Hvert sted intervjuet vi leder og ressurspersoner i voldsarbeidet ved kontoret, samt koordinator(er) i de tilfellene hvor kontoret også var ressursmiljø i regionen. I tillegg intervjuet vi på hvert sted en «vanlig terapeut», i betydningen en ansatt som ikke hadde noen bestemt rolle i voldsarbeidet. Ved å inkludere terapeuter som ikke hadde deltatt i fagutviklingsarbeid på vold utover eget kontor håpet vi å få litt andre, og kanskje også mer kristiske perspektiver på den nasjonale satsingen på voldsarbeid. De fleste intervjuene ble utført enkeltvis, men noen intervjuer ble også utført med ressursperson/koordinator og leder sammen, da enten i tillegg til eller istedenfor intervjuer

enkeltvis. Ved ett av de små kontorene gjennomførte vi også et lengre gruppeintervju med hele personalet, inkludert samtlige terapeuter, leder og merkantilt ansatt. Ved flere av de andre kontorene deltok vi i mer uformelle samtaler over lunsj med hele eller deler av personalet, hvor vi fikk anledning til å stille spørsmål om arbeidet ved kontoret i plenum.

Intervjuer

Utover kontorbesøkene og samtalene med deltakere i møter og samlinger har vi intervjuet nøkkelpersoner i fagutviklingsarbeidet på ulike styringsnivåer og i ulike deler av landet. I tillegg til ansatte som har innehatt særlige roller knyttet til voldsarbeid i de fem regionene, har vi intervjuet SKM-teamet og enkelte ansatte i Bufetat og Bufdir med særlig ansvar for fagutvikling på feltet. Noen av disse intervjuene foregikk pr. telefon, med eller uten lydopptak, mens de fleste ble gjort ansikt til ansikt med lydopptak. Totalt har vi gjennomført 23 intervjuer med til sammen 31 personer, enten enkeltvis eller med to eller flere ansatte i gruppe. 20 intervjuer ble foretatt med lydopptak, og ett intervju foregikk over telefon uten lydopptak. De resterende to intervjuene ble foretatt ansikt til ansikt uten lydopptak. Intervjuene varte fra 30 minutter og opp til tre timer på det meste.

I intervjuene, herunder intervjuer utført under kontorbesøk, utforsket vi de mer generelle rammebetingelsene for voldsarbeidet fra ulike ståsteder i tjenesten. Avhengig av hva slags intervju det var snakk om, begynte vi med å stille spørsmål rundt informantenes posisjonering i tjenesten (fagbakgrunn og erfaring/lokalkunnskap/kontorkunnskap/systemkunnskap) samt eventuell særkunnskap i voldsfeltet. Deretter ble alle informanter spurt om hvordan vold i nære relasjoner kommer til uttrykk og forstås i familievernsammenheng, og om tjenestens generelle og lokalspesifikke forutsetninger og rammer for arbeid med vold i nære relasjoner. I flere av intervjuene beskrives voldsarbeidet i detalj, enten det er snakk om avdekking, håndtering og endringsarbeid i terapirommet, eller den mer strukturelle organiseringen av arbeidet ved det enkelte kontor eller på tvers av kontor og regioner. I tilfeller hvor vi hadde deltatt i møter sammen på forhånd, ble informantene gjerne bedt om å utdype og forklare det forskeren hadde observert. I tillegg ble de spurt om samarbeid med andre tjenester og instanser i voldsaker. Avslutningsvis ble informantene bedt om å reflektere over hva slags tjeneste familievernet er, sammenliknet med andre velferdstjenester generelt, og tjenester med spesifikke roller knyttet til vold i nære relasjoner spesielt. Mange av informantene var opptatte av å diskutere opplevelsen av at tjenesten er i endring, og mulige scenarier for hvordan den vil se ut i fremtiden. Dermed ble også dette tatt inn som et tema avslutningsvis i intervjuguiden.

Analyse

Mye av datamaterialet har her bestått av notater fra deltakelse i møter. I analysen har vi benyttet oss av disse observasjonsdataene for å kontekstualisere og utdype intervjudataene og vice versa. Etersom intervjuene ble ganske forskjellige ut fra

de ansattes ulike roller (eksempelvis som kontorleder, «vanlig» terapeut, ressursperson på vold, rådgiver), samtidig som antallet intervjuer i hver kategori ble relativt lavt, har vi ikke sett det som hensiktsmessig å gjøre en detaljert tematisk koding av intervjutranskripsjonene. I praksis har vi likevel gjennomført ulike former for tematisk analyse når vi systematisk har kartlagt informantenes betraktninger rundt voldsforståelser, lokal tilpassing, opplevelser av at tjenesten er i endring, erfaringer med samarbeid med andre tjenester etc. Fra begynnelsen av hadde vi en ambisjon om å benytte kontorbesøkene til å samle data som kunne presenteres i form av en case. Det viste seg å være vanskelig, både analytisk med tanke på å få dekket de mest relevante problemstillingene, og ikke minst med tanke på anonymisering. Vi ser dermed at de ulike kontorene som vi selv har brukt til å «tenke med» i analysearbeidet ikke nødvendigvis blir så synlige for leseren. En grunn til det er nok også at forskjellene ikke nødvendigvis alltid var så store som vi kanskje hadde sett for oss på forhånd, eksempelvis når det kom til måten selve arbeidet i terapirommet ble beskrevet. De forskjellene som virkelig er store har vi forsøkt å belyse underveis, men altså uten helhetlige presentasjoner av kontorene vi har besøkt. Det å ha fått anledning til å gå i dybden og ta utgangspunkt i enkeltkontor på den måten, med svært ulik organisering og lokale rammebetingelser, har likevel vært helt uvurderlig for den innsikten vi har opparbeidet oss gjennom prosjektet.

Personvern og anonymisering

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk senter for forskningsdata (NSD) og behandlet i samsvar med gjeldende regelverk. En viktig forutsetning i denne sammenhengen var at vi ikke skulle innhente taushetsbelagt informasjon om tjenestens brukere, eller gjøre deltakende observasjon i sammenhenger hvor brukere av tjenesten inngår, noe vi heller ikke har gjort.

Det strategiske arbeidet med å komme i posisjon til å få gode data om det fenomenet man er interessert i, er selve nøkkelen til å gjøre gode etnografiske feltarbeid. Elementet av en slik måte å arbeide på i denne studien gir også noen særegne etiske utfordringer. I dette tilfellet benyttet vi oss av SKM som portåpner, noe som var helt avgjørende for å få oversikt over feltet og komme i kontakt med informanter. Vi opplevde ellers å bli mottatt med åpne armer de stedene vi har vært, og at de ansatte ikke har holdt tilbake hverken i intervjusituasjoner eller i mer uformelle settinger. Vår oppfatning er at vi her har utforsket en tjeneste som er svært godt skolert i håndteringen av sensitive opplysninger og refleksjon rundt hva man deler og ikke deler med hvilke andre i arbeidssammenheng. Dermed har vi ikke opplevelsen av at vi sitter på spesielt sensitive data, eller at noen av informantene har delt mer med oss enn de ønsket, hverken om seg selv eller andre. Gitt at folk kan ha begrenset kjennskap til vår metode, er det likevel sannsynlig at ikke alle deltakere har forstått rekkevidden av det de har vært med på. Derfor har vi som forskere også et stort ansvar når vi bruker dataene, som i tillegg til anonymisering innebærer mer generell etisk refleksjon i formidlingsarbeidet. I tilfeller hvor vi har vært usikre, har vi kontaktet informanter direkte for å avklare hvorvidt gjengivelse av konkrete episoder eller uttalelser kunne få uforutsette konsekvenser.

Ett viktig grep for å ivareta personvern, men også for å gi informantene mulighet til å tale mest mulig fritt, er anonymiseringen av enkeltpersoner og kontor. Anonymisering kan i denne relativt oversiktlige tjenesten, og da spesielt avgrenset til arbeid med vold i nære relasjoner, være utfordrende. Vi kan dermed ikke garantere at folk i tjenesten ikke vil kunne gjenkjenne seg selv og hverandre. Vi har i alle fall forsøkt å gjøre det vanskelig, og da spesielt for utenforstående, å gjenkjenne de personene vi siterer. Fra informantenes perspektiv kan anonymisering kanskje virke lite hensiktsmessig, all den tid de selv eventuelt opplever at de ønsker å stå frem med sine perspektiver. Informantene ville kanskje også sett det som hensiktsmessig at prosessene ble belyst ut fra perspektivene til gjenkjennelige enkeltpersoner og institusjoner i tjenesten. I denne undersøkelsen har vi imidlertid ikke vært ute etter å *evaluere* tjenestens arbeid med vold i nære relasjoner. Anonymisering blir dermed også et grep for å synliggjøre at det vi vil belyse gjennom forskningen er generelle utfordringer og problemstillinger knyttet til voldsarbeid i tjenesten.

4 Nye og gamle koster i voldsarbeidet

Vold i nære relasjoner har vært en viktig problemstilling i familievernets arbeid fra tjenestens begynnelse, uten at dette nødvendigvis har vært eksplisitt uttalt eller systematisk prioritert. Frem mot det siste tiåret har kontorene og terapeutene i svært varierende grad avdekket, synliggjort og eksplisitt diskutert vold i nære relasjoner. I tråd med den stadig økende oppmerksomhet rundt dette temaet i offentligheten og tjenesteapparatet for øvrig, meldte det seg utover 2000-tallet tydelige behov i tjenesten for fagutvikling og spesialisering på området. Som vist i kapittel 2 har ulike modeller og metoder for voldsarbeid blitt utviklet og testet ut, enten de vokste frem internt i tjenesten eller ble hentet inn og tilpasset familievernets rammer gjennom samarbeid med eksterne instanser. Parallelt med dette har også den generelle kunnskapen om og bevisstheten rundt betydningen av vold i nære relasjoner økt betraktelig i tjenesten de siste tiårene (Røed og Steinsvåg 2019; Enerhaugen familievernkontor, 2016). Det som imidlertid er nytt er fagdirektoratets grep for å flytte denne satsingen på vold opp på nasjonalt nivå. Innledningsvis pekte vi på hvordan nyliberale styringslogikker i forvaltningen legger opp til at virksomheten i størst mulig grad skal kunne måles, telles og dokumenteres. Familievernets pågående fagutviklingsarbeid på vold i nære relasjoner må forstås i en slik kontekst. I dette kapitlet gir vi et øyeblikksbilde av dette nye og toppstyrte fagutviklingsarbeidet på vold, slik det foregår gjennom direktoratets kompetansemodell fra spisskompetansæmiljøet (SKM-vold) via regionalt til lokalt nivå. Første del av kapitlet handler om SKM-volds rolle, og det arbeidet som er lagt ned med veiledning og voldskartlegging ute i regionene. I andre del av kapitlet løfter vi frem noen utfordringer i arbeidet knyttet til styring og selvråderett, og forskjeller mellom kontor. I siste del av kapitlet løfter vi frem noen utfordringer i arbeidet sett fra spisskompetansmiljøets perspektiv, samt våre egne refleksjoner rundt standardisering og dokumenterbar profesjonalitet i tjenesten.

Alle jobber med vold

Mange av våre informanter er opptatte av å understreke at de i familievernet «alltid har jobbet med vold», noe gjennomgangen av tidligere fagutvikling i tjenesten i kapittel 2 også viser. Bufdirs kompetansemodell og opprettelsen av SKM-vold i 2015, utgjør likevel et tydelig vannskille i tjenestens håndtering av vold i nære relasjoner. Gjennom fagutviklingsarbeidet etableres det nå gradvis en forent grunnforståelse på nasjonalt nivå, og på tvers av familievernkontor, for hva vold i nære relasjoner er, og hvordan det bør håndteres i tjenesten. Nettopp dette er også et sentralt mål fra fagdirektoratets side; å sikre et enhetlig og likeverdig nasjonalt tilbud til familier med voldsproblematikk. I det følgende skal vi se nærmere på hvordan dette arbeidet ser ut og oppfattes, fra ulike perspektiver i tjenesten.

SKM-volds rolle

Bufdirs fagutviklingsplan for familievernets arbeid med prioriterte områder (Bufdir, 2017b) er ifølge direktoratet det første felles nasjonale fagutviklingsdokumentet for familievernet. I et intervju med en av Bufdirs rådgivere beskrives fagutvikling på nasjonalt nivå som et nytt fenomen i tjenesten. Etableringen av et nasjonalt spisskompetansemiljø på vold representerer også et brudd med tjenestens tradisjoner for fagutvikling i voldsfeltet. Rådgiveren vi intervjuet beskrev SKMs oppdrag med utgangspunkt i spisskompetansemodellen, slik den skisseres opp i kapittel 2. Bakgrunnen for opprettelsen av kompetansemodellen og utarbeidelsen av en egen fagplan for tjenesten ble her forklart med behovet for en tydeligere faglig styring i en tjeneste som tradisjonelt har vært styrt kun ut fra budsjett og produksjon:

Etatsstyringen av familievernet gjennom Bufetats regioner har nok i noen år, og antakeligvis ganske lenge, fokusert veldig mye på økonomistyring og produksjon. (...) Hvor mange konsultasjoner er det familieterapeutene har, hvor mange meglinger gjennomfører vi, for hvor mange penger? Det er stort sett det man har styrt med. Faginnholdet i tjenesten har stort sett tjenesten selv stått for, og direktoratet har ikke vært noe tydelig fagdirektorat på familievernets område.

Rådgiveren understreker at det har skjedd betydelig fagutvikling på feltet i tjenesten tidligere, men at den altså ikke har vært styrt på nasjonalt nivå. Når direktoratet nå tar styringen i fagutviklingen, så er det med mål om å bygge opp noe som er bærende over tid, gjennom å stake ut en tydelig felles kurs og prioritere noen satsningsområder og modeller fremfor andre. Dette i motsetning til hvordan fagutviklingen har foregått i tjenesten hittil:

Det har foregått etter lokale prioriteringer og ønsker fra tjenesten selv på det enkelte kontor. Og det har vært litt sånn basert på hvor det politiske fokuset er nå, eller om det er noen trender i terapi nå, eller hva kan vi få penger til å prøve ut. Sånn at det har vært veldig mye god fagutvikling i tjenesten, men den har vært ganske ad hoc, og når da den prosjektlederen forsvant, eller når den kontorlederen byttet jobb og ikke kunne følge opp lenger. Ting har ofte blusset opp og så har det dabbet av igjen.

Det bildet som males her bekreftes også ute i tjenesten, hvor det er store variasjoner både mellom terapeuter og kontor i hvor mye erfaring de har med voldsarbeid. Disse forskjellene var også noe de ansatte selv var opptatte av. Samtlige av de ansatte vi møtte under datainnsamlingen var videre innforstått med at SKM-vold nå var satt til å koordinere tjenestens fagutvikling på vold, samt at denne koordineringen skulle foregå fra nasjonalt nivå og ut mot kontorene i hver av de fem regionene, med det regionale nivået ressursmiljøet (RM) som mellomledd.

Ifølge SKM-volds mandat (Bufdir 2018, s. 2) er deres oppgave å følge med på og bidra til faglig utvikling i tjenesten gjennom å

a) være oppdatert på fagfeltet, b) etablere strukturert samarbeid med relevante kunnskapsmiljøer, c) bidra til å identifisere kunnskapshull og mangelfull kvalitet i tjenestetilbudet, og i dialog med direktoratet prioritere kunnskapsområder som må utvikles, d) komme med forslag/gi innspill til FoU-prosjekter knyttet til fagområdet, e) innhente og systematisere erfaringsbasert kunnskap, f) bidra til tiltaksutvikling, g) utvikle og/eller videreutvikle faglige standarder, veiledere og andre føringer, som skal vedtas av direktoratet

SKM-vold skal i tillegg bidra til å gjøre tilbudet på sitt fagområde kjent i andre tjenester og i befolkningen generelt. Bufdir har det overordnede ansvaret for det arbeidet som gjøres, og setter også premissene gjennom sine prioriteringer, føringer og oppdrag.

Kompetansemodellen og arbeidet ut mot regionene

Under vår datainnsamling i 2018 bestod SKM-vold av en lederstilling og fem fagstillinger plassert under enhetsleder ved Enerhaugen familievernkontor. Vi ble fortalt av de som hadde vært involvert i etableringsprosessen at miljøet ble satt sammen ut fra en tanke om å trekke på erfaringer med ulike brukergrupper og voldsproblematikk, både i og utenfor tjenesten. Tanken var også at fagpersonene i SKM-vold skulle være tett på tjenesten, og utføre klinisk arbeid i minimum 20% av sin stilling. Den administrative ledelsen av miljøet var lagt til Bufetat region Øst, mens den faglige ledelsen skulle ivaretas av Bufdir. På denne måten var det blitt tilrettelagt for en tydelig og linjestyrt nasjonal satsing på voldsarbeid i familievernet. I likhet med de øvrige spisskompetansemiljøene (Reichborn-Kjennerud m.fl., 2018), som skissert i kapittel 2, foregår fagutviklingen på vold i familievernet gjennom en pyramidestruktur med spisskompetansemiljøet på toppen, ressursmiljøene (RM) i de enkelte regionene som et mellomnivå og generalistene, her altså terapeutene, nederst. I hver av Familievernets fem regioner har ett kontor også blitt tildelt rollen som leder av regionens ressursmiljø på vold (RM). Videre har alle de øvrige kontorene i regionen blitt bedt om å tildele en eller flere av sine terapeuter en særlig rolle i kontorets fagutviklingsarbeid på vold. Til sammen utgjør de regionens ressursmiljø, som i regi av lederkontoret holder i dialogen med SKM, og møtes i regelmessige samlinger hvor de diskuterer og koordinerer voldsarbeidet i regionen. I den grad det var praktisk mulig gjennomførte SKM-vold i samarbeid med RM under vår datainnsamling to heldagssamlinger pr. region hvert halvår, fortrinnsvis i form av fysiske møter.

I familievernets fagutviklingsplan på vold (Bufdir, 2017) skisseres de ulike formene for kompetanse i arbeidet med vold som skal sikres og videreutvikles gjennom denne strukturen (se figur i kap. 2). For det første skal den sikre at både kontorene og den enkelte ansatte besitter grunnleggende kompetanse om vold som fenomen. For det andre skal den sikre at kontorene og den enkelte ansatte har den nødvendige handlingskompetanse for å kunne håndtere voldsproblematikk i møte med brukerne innenfor de rammene som tjenesten gir. For det tredje skal

den sikre at tjenesten samlet sett har behandlingskompetanse på vold i betydningen definerte hjelpetiltak innrettet mot å stoppe volden, når den først er tematisert og kartlagt. Mens de to første formene for kompetanse bør være noe som alle kontor og enkeltansatte besitter, må man i det siste tilfellet forvente stor variasjon mellom ulike kontor for hva som tilbys av behandling, gitt de svært ulike lokale rammevilkårene og samarbeidsformene ut mot andre tjenester (Røed og Steinsvåg, 2019).

I fagutviklingsarbeidet har SKM-vold ellers vært opptatt av å innføre et skille mellom terapeutoppgaver på den ene siden, og kontor- og lederoppgaver på den andre siden. Dette skillet er også blitt tydelig kommunisert ut i tjenesten. Vi ser det blant annet i den nettbaserte veilederen som SKM-vold har utviklet, organisert rundt disse to ulike nivåene i arbeidet. Kontornivået fremheves i veilederen eksplisitt som helt vesentlig for å lykkes med arbeidet:

For at voldsarbeidet skal kunne bestå over tid, og være mulig å gjennomføre som en del av flere oppgaver ved kontoret, er det vesentlig at fagutviklingsprosessen er forankret i ledelsen, og at tiltakene som settes i verk er mulig å realisere innen gitte rammer.

Veilederen, i den formen den hadde under datainnsamlingen, inneholdt følgende trinn-for-trinn beskrivelse av hvordan en lokal fagutviklingsprosess på kontornivå kan gjennomføres: 1) Etablering av lokalt voldsteam 2) Kartlegging av omfang og kompetanse 3) Identifisering av utviklingsområder 4) Prioriteringer og utarbeiding av lokal fagplan 5) Deltakelse i regional fagutvikling. Disse punktene gjenspeiler for øvrig det arbeidet som ble diskutert i de tre regionene hvor vi deltok i RM-samlinger og planleggingsmøter, samt kravene som stilles til kontorenes deltakelse fra direktoratets side. Hensikten med å ansvarliggjøre det enkelte kontor på denne måten er fra SKM-volds perspektiv å etablere en felles forståelse av at det ikke er nok at den enkelte terapeut engasjerer seg i voldsarbeid, så lenge det ikke er rammer, ressurser og tilgjengelige støttefunksjoner for slikt arbeid på plass. Her har SKM-vold blant annet fått støtte fra sin avdelingsdirektør i Bufetat Øst, som via avdelingsdirektørene i de øvrige regionene i 2018 oppfordret samtlige av landets kontorledere om å delta regelmessig sammen med sine respektive ressurspersoner i RM-samlinger. Samme år gjennomførte SKM en kartlegging av vold (se nedenfor). Under det årets regionsamlinger gikk deltakerne gjennom resultatene fra kartleggingen av terapeutenes opplevelse av ferdigheter, trygghet og støtte i voldssaker. I den sammenhengen ble det også tydelig kommunisert at det er kontorenes ansvar at voldssaker i tjenesten håndteres på en god måte, med nødvendige strukturer, lederstøtte og kollegastøtte på plass.

Det fremgikk av resultatene av SKM-volds kartlegging i alle fem regioner at kollegastøtten i voldssaker oppleves som gjennomgående god i tjenesten. Om skorter det her og der på rutiner og struktur i arbeidet. Samtidig var det enighet blant deltakerne i RM-samlingene om at disse tingene henger nøye sammen. Det ble for eksempel understreket at «det hjelper ikke med tilbud om kurs hvis du har mange saker med vold og ikke noe rom for refleksjon eller tilgang på co-terapeut».

Det mange av dem som utgjorde RM i de ulike regionene sa at de ønsket å bidra til, var å etablere «kultur for å jobbe sammen om volden». Her gikk argumentet også den andre veien, når ansatte hevdet at det ikke holder at strukturene for voldsarbeidet er på plass, så lenge det ikke er etablert en slik kultur ved hvert enkelt kontor for å støtte hverandre i disse vanskelige sakene. Med utgangspunkt i resultatene i kartleggingsundersøkelsen og slike diskusjoner i etterkant, har hvert kontor blitt oppfordret til å utarbeide en egen fagplan for kontorets arbeid med vold i nære relasjoner. Dette arbeidet pågår fortsatt, men ifølge SKM-vold foreligger slike planer nå ved de fleste av landets kontor.

Fra 2018 og utover i 2019 har SKM-vold utarbeidet og testet ut såkalte kontorpakker gjennom presentasjoner under RM samlingene. Her presenteres ulike temaer fra veilederen i en form tilpasset et «vanlig fagmøte» ved et familievernkontor. Med disse kontorpakkene tilgjengelig i den elektroniske veilederen er det tenkt at leder og ressurspersoner ved kontorene kan få tilgang til presentasjoner og innhold som kan tilpasses deres interne fagmøter med voldstematikk. I tillegg tilbys det fagdager med voldstema på regionnivå. Som et resultat av intensjonsavtalen mellom fagdirektoratet og ATV er det også utarbeidet et kursopplegg for utvalgte terapeuter i hver region, med undervisning i Per Isdahl og ATVs modell for Enkel og effektiv aggresjonskontroll (2013) tilpasset tjenestens rammer.

Utarbeidingen av veilederen

Som vi var inne på i innledningen har vektleggingen av dokumenterbar praksis og såkalte evidensbaserte metoder blitt en viktig del av det standardiseringsarbeidet som foregår i det norske tjenesteapparatet. Logikken er hentet fra evidensbasert medisin, som består av systematisk vurdering og dokumentasjon av resultater ved ulike behandlingsformer, og utarbeiding av anbefalinger basert på disse (Almklov, Ulset og Røyrvik, 2017). For at effekten av behandling skal kunne måles må saker og metoder standardiseres. Som vi så i kapittel 2, finnes det svært begrenset med effektstudier av behandlingsmodeller som benyttes i familievernets voldssaker. Som vi skal se i neste kapittel er standardisert kategorisering av saker/familier og dokumenterbar profesjonalitet heller ikke nødvendigvis noe som passer så godt med familierapeuters praksis og faglige identitet. I fagutviklingsarbeidet på vold har dilemmaene rundt dette blant annet kommet til uttrykk i forbindelse med at SKM-vold ble pålagt å utarbeide en faglig veileder til bruk på familievernkontorene.

En rådgiver i Bufdir utdypet i intervju hva slags spørsmål de i fagdirektoratet mente SKM burde ta stilling til i sitt arbeid:

Hva er beste praksis i tjenesten per i dag? Hvordan relaterer det seg til forskningskunnskap, brukererfaringer fra tjenesten og klinisk praksis i andre land? (...) Driver vi med ting som er utdaterte eller dårlig dokumentert, eller er vi liksom helt der vi skal være? (...) De skal ha innsikt i forskningsfronten og beste praksis. Så de skal ikke bare dokumentere alt det gode arbeidet som allerede skjer i tjenesten, de skal også vurdere om det er i henhold til beste kunnskap. Det er på en måte deres jobb.

Fra direktoratperspektiv var det altså meningen at SKM skulle komme med sine faglige anbefalinger til direktoratet om hva slags metoder og modeller de mente fungerte best i familievernets arbeid i voldssaker. På det grunnlaget skulle direktoratet prioritere hva det skulle satses på i tjenesten, og formidle dette tilbake gjennom faglig styring. Utgangspunktet for denne styringen, som rådgiveren fremhever, skal være den til enhver tid «beste praksis» eller «beste kunnskap» på feltet. Det er altså her SKM-vold kommer inn i bildet. En ansatt i SKM-vold fortalte i intervju hvordan de som team hadde forstått sitt eget mandat i tråd med dette, altså at SKM-volds oppgave var å kartlegge og beskrive tjenestens «beste praksis» i form av ulike typer av tilbud til klienter i voldssaker. I neste omgang skulle «de beste metodene» velges ut for implementering på nasjonalt nivå gjennom den nettbaserte veilederen.

Sett fra SKM-volds perspektiv lot dette imidlertid seg vanskelig gjøre slik det var tenkt fra fagdirektoratets side, og den ansatte utdyper:

Det du ikke har innen familievernet eller i førstelinjeorganisasjoner generelt er jo evidensbasert praksis. Det er jo ikke gjort noen forskning på dette, så da kan du heller ikke beskrive «best practice» (...) Hele den tenkingen er tatt fra den medisinske verden, hvor du stiller en diagnose og så er det diagnosen som er med å bestemme hva du skal gjøre.

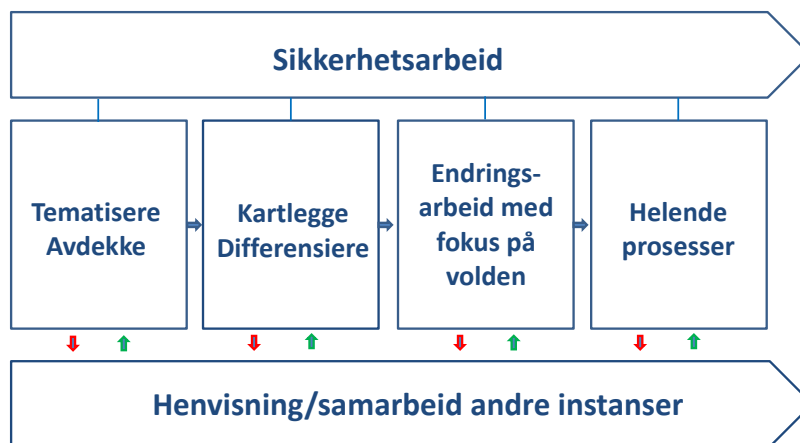
Ifølge denne fagpersonen gir altså tenkingen rundt «evidensbasert kunnskap» og «beste praksis» ikke umiddelbar mening i en tjeneste dominert av helt andre fagtradisjoner og metoder enn de medisinske. Det skulle også vise seg vanskelig å finne støtte i forskning til en form for «familievernets beste praksis i voldssaker». For det første er forskningen på hva slags terapeutiske modeller som virker i parterapi eller familieterapi svært begrenset (se for øvrig Røed og Steinsvåg, 2019; Skauli, 2009) ettersom det tradisjonelt har vært ansett som problematisk å jobbe med voldsproblematikk i en slik kontekst. I tillegg er den forskningen som finnes ofte gjort med utgangspunkt i helt andre terapissettinger enn familievernets. Mange av studiene var ifølge vår informant hentet fra USA, og fra terapisaamtaler med klienter som var dømt til behandling.

Når veilederen skulle utarbeides, bestemte SKM derfor, i dialog med fagdirektoratet, å ta et skritt tilbake, og redefinere sitt oppdrag, slik som de forstod det:

Det vi da tenkte, var at i stedet for å beskrive og starte opp med best practice, så spurte vi oss selv: Men hva er nå vold i nære relasjoner da? Hvordan skal vi finne ut hvem det er som er utøver, er det gjensidig, går det kun en vei, hvem blir utsatt for det, er det flere som blir utsatt for det? (...) Så i stedet for å tenke, ok, hva er behandlingen, så gikk vi på utredningen, vi måtte starte der.

Det å begynne med begynnelsen, med avdekking og tematisering – og dernest med kategorisering og differensiering av voldsproblemet, har nærmest blitt et mantra i SKM-volds arbeid. Både i veilederen og i kommunikasjon ut i tjenesten

ellers benyttes følgende flytskjema for å illustrere de fire ulike fasene i arbeidet med voldssaker, samt sikkerhetsarbeid og henvisning/samarbeid med andre instanser som kontinuerlige prosesser underveis:

I tillegg til å utgjøre grunnstrukturen i den nettbaserte veilederen, ble de fire «klossene» ovenfor, som illustrasjoner på de ulike fasene i voldsarbeidet, presentert til de ansatte i samtlige regioner gjennom samlinger. Kontorpakkene nevnt ovenfor blir også utarbeidet med utgangspunkt i den samme strukturen. Under en samling hvor SKM-vold presenterte den første kontorpakken, «Tematisering og avdekking», ble flytskjemaet forklart på følgende måte:

Det er en forhøyet risiko for vold i de sakene vi er inne i fordi de har en eller annen stor eller liten krisesituasjon som kontekst. Det er ingen grenser for hva slags vold vi kan komme i kontakt med, men det er grenser for hva vi kan endre. Derfor mener vi i SKM at det er det viktigste å passe på at folk har tilstrekkelig basiskunnskap til å avdekke, tematisere, kartlegge og differensiere vold, pluss sikkerhetsarbeid og samarbeid med andre instanser i voldssaker. Vi må begynne her, vi må begynne med de to første klossene i flytskjemaet. Vi må først håndtere volden, og dernest finne ut om vi skal være hovedaktør, bi-aktør eller ikke aktør i det hele tatt i endringsarbeid og i helende prosesser

En annen i teamet fulgte opp med å spørre deltakerne om alle hadde sett flytskjemaet før, og fikk mange bekræftende nikk i forsamlingen til svar. Informanten la til at flytskjemaet både kunne brukes som et prosessdokument i den enkelte voldssak, men også mer overordnet som et funksjonskart på kontornivå, for å få oversikt over hvor de allerede har fungerende rutiner og støttefunksjoner, og hvor det eventuelt skorter på dette. Fra salen ble SKM-vold berømt for å løfte frem betydningen av avdekking og tematisering i tjenestens voldsarbeid. Flere mente at det nettopp er dette arbeidet familieterapeuter har så gode forutsetninger for å få til. Dette er ting opplever at de allerede gjør i stor utstrekning, og som de kanskje

trenger å bli minnet om at de faktisk gjør. En ressursperson uttalte på vegne av sitt kontor at de så på SKM-volds fagutviklingsarbeid som en holdningskampanje, ikke bare for å lære nye ting, men også for «å unngå at vi som tjeneste blir for slappe når det gjelder vold i nære relasjoner». Basert på vår undersøkelse gir SKM-volds flytskjema- forståelse intuitiv mening for de ansatte som et verktøy for bevisstgjøring. De fleste terapeuter vil nok likevel være enige om at de ulike fasene av voldsarbeidet i praksis ofte flyter over i hverandre, og at endringsarbeid ikke er noe som enkelt kan skilles ut fra det øvrige arbeidet som legges ned sammen med brukerne under avdekking og kartlegging.

Gjennomføringen av kartleggingsundersøkelsen

En måte å øke de ansattes bevissthet rundt «den volden de står i» på, enten det er snakk om den enkelte terapeut, det enkelte kontor eller tjenesten som sådan, er å produsere tallmateriale. De rutinemessige registreringene av saker som gjøres i standardverktøyet FADO, hadde ifølge mange av våre informanter vist seg lite egnet til å gi et godt bilde av voldssakene. Løsningen for SKM-vold ble dermed å engasjere hele tjenesten i en omfattende måling av de ansattes befatning med vold i nære relasjoner i sine aktive saker, samt en kartlegging av de ansattes behov for faglig støtte og kompetanseheving i voldsarbeidet. Voldsmålingen var i utgangspunktet et selvstendig initiativ fra spisskompetansemiljøets side, som etter vår erfaring ble ønsket velkommen i tjenesten. Samtidig passet den også godt inn i direktoratets styringslogikk, hvor kvantifisering og synliggjøring av resultater står sentralt. Under RM-samlinger ble det ofte uttrykt bekymring for hvordan «de der oppe» ville bruke tallene målingen genererte, og de ansatte var opptatte av å understreke ovenfor hverandre at de fortrinnsvis skulle være til internt bruk i tjenesten.

I løpet av 2018 gjennomførte SKM-vold altså i samarbeid med RM og hvert enkelt kontor i samtlige regioner en omfattende voldsmåling. Dette var en øyeblikksmåling av aktive voldssaker i tjenesten, samt terapeutenes «opplevelse av ferdigheter, trygghet og støtte» i tilknytning til voldsarbeid. Undersøkelsen ble gjennomført med tett oppfølging og støtte til kontorene i form av pilotering, formøter og utførlig informasjon om prosessen på e-post. Kontorene fikk også oppfølging i etterkant for å kunne presentere resultatene i fagmøter med sine ansatte. Målingen foregikk på den måten at alle terapeuter ved hvert enkelt kontor på et gitt tidspunkt ble bedt om å gå inn i hver av sine aktive saker, både kliniske saker og mekling, og vurdere hvorvidt vold på tidspunktet var en del av problematikken. Gjennom undersøkelsen ble det registrert hvordan voldsproblematikken ble gjort kjent, altså om den hadde blitt omtalt i henvendelse fra ekstern instans, ble omtalt av klient ved henvendelse eller ble avdekket i samtale med terapeuten. Videre ble terapeutene bedt om å registrere sin vurdering av hva slags type vold det var snakk om, alvorlighetsgrad, hvem som var utøver og utsatt, hvorvidt volden hadde oppstått i sammenheng med rus eller psykiatri, samt en registrering av hjemmeboende barn som var berørt. Det blir også registrert antall konsultasjoner og type tilbud som var gitt, eventuelt samarbeid eller henvisning til ander instanser, hvorvidt det hadde vært benyttet co-terapi (to terapeuter i samtalen) og hvorvidt saken hadde blitt drøftet med kollegaer.

I etterkant av kartleggingen presenterte SKM-vold resultatene i RM-samlinger regionsvis over en hel dag (vi deltok selv her i tre av fem regioner), hvor lederne og ressurspersonene på vold ved hvert enkelt kontor kunne sammenlikne egne resultater med resultatene på regionsnivå, diskutere det bildet som hadde tegnet seg gjennom undersøkelsen og hvordan de kunne innrette sitt arbeid best mulig i lys av dette. En generell tilbakemelding fra de ansatte i slike samlinger var at det ofte kunne være vanskelig å vurdere hva slags type vold det var snakk om i de sakene de ble bedt om å vurdere, og ikke minst hvor omfattende og alvorlig den kunne sies å være. Mange var samtidig opptatte av at øvelsen i seg selv ofte hadde gjort dem mer bevisste på sakens alvor, og fått dem til å ta nye vurderinger på hva slags støtte de eventuelt kunne ha behov for internt og om det kunne være aktuelt å trekke inn også eksterne instanser. En ressursperson ved et kontor i region C kom med følgende oppsummering under en RM-samling hvor resultatene fra voldmålingen ble presentert:

Denne undersøkelsen har tatt volden fra terapirommet og ut på gangen. Voldsarbeidet har blitt mer synlig nå, og vi har blitt mer oppmerksomme på at alle jobber med vold.

De andre deltakerne nikket iherdig og bifalt terapeutens beskrivelse av hvordan volden hadde beveget seg fra terapirommet og ut på gangen. Med dette mente de at vold ikke lenger opplevdes som noe som man som terapeut skulle håndtere alene, men snarere som et felles ansvar og som de måtte håndtere i fellesskap, både innad og på tvers av kontorene. I samtalen som fulgte ble også SKM-vold berømmet av de øvrige deltakerne for sitt bidrag til å gjøre voldsarbeid til et felles prosjekt i tjenesten.

Da vi i 2019 spurte en av de ansatte i SKM om å se tilbake og vurdere hva de hadde lykkes med i sitt fagutviklingsarbeid, fikk vi følgende svar:

Hvis vi begynner å bevege oss inn på hva vi tror at kartleggingsundersøkelsen har gjort, så har vi jo ikke en sånn samtale lenger med noen, at «Skal vi egentlig jobbe med vold?» liksom. Alle jobber jo med vold, så spørsmålet blir bare hvilken del av den volds-kaka vi har kompetanse og ferdigheter på, og ikke minst rammer til å jobbe med på en god måte, innen familievernet.

Denne uttalelsen støttes ellers av det vi har hørt fra ansatte både ute på kontorene og i møter og RM-samlinger. «Volds-kaka» som begrep viser her til kake-diagrammene som ble brukt i tilbakemeldingspresentasjonene for undersøkelsen, og som blant annet viste fordelingen av ulike former for vold i de aktive sakene. Denne interne kartleggingen så først og fremst ut til å ha vært bevisstgjørende for de ansatte i tjenesten i den forstand at de hadde blitt mer oppmerksomme på at de alle sammen faktisk møter på og håndterer vold i nære relasjoner i sitt arbeid, og at dette er noe de er nødt til å forholde seg til og støtte hverandre for å kunne stå i. Undersøkelsen hadde åpenbart også bidratt til å løfte diskusjoner om både lik

og ulik praksis ved de ulike kontorene, og behovet for også å ha noen strukturelle rammer på plass, både ved det enkelte kontor, i regionen og på nasjonalt nivå.

Toppstyrt fagutvikling i en egenrådig tjeneste

Familievernnet blir altså ofte beskrevet som en utpreget autonom og egenrådig tjeneste, både hva gjelder styringen av det enkelte kontor i linja, og den enkelte terapeuts arbeidsmetoder og prioriteringer i terapirommet. Vi ble ofte fortalt en anekdote om en familievernleder som hadde beskrevet det å lede et familievernkontor som å lede «x antall enkeltpersonforetak». Basert på vår undersøkelse er dette et bilde som på mange måter er gått ut på dato, samtidig som verdien av selvråderett ser ut til å sitte dypt i tjenestens kollektive selvforståelse. Det sterke behovet for autonomi, både på kontor og terapeutnivå, kan forklares med kombinasjonen av høyt kvalifiserte ansatte som jobber under svært varierende lokale rammebetingelser, og som benytter en metode (familieterapi) som vektlegger betydningen av å tilpasse seg brukernes perspektiver og unike livssituasjon. Det er ikke dermed sagt at det skorter på felles etablerte arbeidsredskaper, som familie og nettverkskarleggingsverktøy eller meglerkompetanse, og felles faglig fundament, fra fagene psykologi, sosialt arbeid og diakoni.

Ønsket om å få bestemme mest mulig selv kommer i tjenesten gjerne til uttrykk i form av uttalt motstand mot det som oppleves som tiltakende styring ovenfra (se Molden m.fl. 2019 for tilsvarende funn). På den ene siden forklarer informantene slik styringsmotstand med folks generelle uvilje mot å bli fortalt hva de skal gjøre i en arbeidssituasjon hvor de har vært vant med at mye har vært opp til dem selv. Dette er en form for motstand som er lett å forstå, men som likevel gjerne assosieres med manglende evne til å tilpasse seg en ny situasjon. En ny situasjon i denne sammenhengen betyr altså en styrket satsing på arbeidet med vold i nære relasjoner. Etter vår erfaring tillegges denne typen mer «banal» endringsmotstand oftest noen andre enn en selv, og kommer i vårt materiale til uttrykk i form av utsagn som «det finnes jo folk som tenker at nå blir det altfor mye vold her» eller «på det kontoret sier de at de ikke jobber med vold».

På den andre siden blir motstand mot styring ovenfra, og da oftere egen motstand mot slik styring, begrunnet med utgangspunkt i hva som vurderes som faglig forsvarlig. Familieterapi forutsetter for våre informanter ikke bare en relasjonell og systemisk tilnærming, men også stor grad av fleksibilitet og sensitivitet i møte med brukernes forståelse av egen situasjon. Det er dette som gjerne omtales som en «ikke-vitende» og «ikke-dømmende posisjon» (se for øvrig kap. 5) Mange mener på dette grunnlaget at for mye styring og strømlinjeforming på bekostning av selvråderett og lokal/individuell tilpasning er en potensiell trussel mot tjenestens eksistens.

En spesialtjeneste «høy på seg selv»?

Til tross for generell entusiasme i voldsarbeidet og forståelse for at styring er vesentlig for å lykkes i dette arbeidet, er det også mange ansatte i ulike posisjoner

som er bekymret for måten fagutviklingsarbeidet på vold fremstår som styrt ovenfra. Det stilles også spørsmål ved hva slags konsekvenser dette kan få for tjenesten på sikt, i og med at styringen påvirker prioriteringen av oppgaver i tjenesten. Basert på informantutsagn og vårt eget inntrykk gjennom datainnsamling, preges familievernet av en dels eksplisitt og dels mer implisitt uttrykt individuell og kollektiv faglig trygghet. Det at familievernet defineres som en «spesialtjeneste med familierelaterte problemer som sitt fagfelt» (NOU 2019:20 s.23) innebærer at de ansatte gjennomgående også har høy faglig kompetanse på feltet. Gjennom vår deltakende observasjon har vi også fått en sterk opplevelse av å være omgitt av folk som er trygge på at de «vet hva de holder på med», og som virker svært avslappede til å bli kikket i kortene av innpåslitne forskere. Denne faglige tryggheten kom også til uttrykk, slik vi forstod det, gjennom den entusiasmen som ofte kom til uttrykk når et «tungt» tema som vold stod på agendaen. Voldsproblematikk og voldsarbeid ble oftest beskrevet med ord som «spennende» og «gøy» fremfor «tungt» og «vanskelig». Samtidig som terapeutene snakket klokt og respektfullt om temaet, kunne de, eksempelvis i faglige diskusjoner med kollegaer, utbryte: «Her gjelder det å finne gullet i disse sakene, jeg blir skikkelig inspirert av dette!»

Flere av våre informanter spøkte også med at de jobber i en tjeneste som er «litt i overkant selvsikker». Fra ulike posisjoner i tjenesten ble akkurat dette fremhevet som en potensiell utfordring for SKM-vold i fagutviklingsarbeidet. En erfaren familievernleder sa det på denne måten:

Leder: Godt kvalifiserte mennesker er relativt kritiske, og SKM-vold skal implementere noe i en tjeneste som er ganske høy på seg selv og nokså fornøyd med egen innsats.

Forsker: Kan du ikke si litt mer om det, for det er veldig spennende. Tenker du at det er en god beskrivelse, at familievernertjenesten er litt høy på seg selv? Det er jo litt frekt å si, er det ikke?

Leder: Ja, det er frekt av meg å si det, men jeg er jo en god representant for det selv, for jeg tenker at det er en tjeneste med høyt kvalifiserte mennesker som jobber på et lavt nivå. Vi treffer veldig mange mennesker ved hjelp av få ressurser, og lykkes veldig godt med mye av det vi gjør. Og veldig mange av de folka som har kontakt med familievernet er svært fornøyde med det tilbudet de har fått. Da kommer jo folk og takker, du får blomster og sånn. Og da blir man jo.. Da tenker man at: «Oj, vi er gode». Og vi er gode, men da blir man jo også litt sånn: «Ikke kom og fortell oss for mye».

Her setter kontorlederen det altså litt på spissen når familievernet beskrives som en tjeneste som er «litt høy på seg selv». Med utgangspunkt i vår undersøkelse mener vi at dette fremstår som et ganske persist bilde av familievernets kollektive selvoppfattelse, som en tjeneste som har høye tanker om hva den kan utrette i møte med sine brukere (og da etter vårt skjønn også med relativt god grunn).

Mange av våre informanter snakket også litt spøkefullt om familievernet som en tjeneste med «en litt anarkistisk grunnholdning». En kontorleder la vekt på dette i sine betraktningen rundt fagutviklingen på vold, og hvordan et toppstyrt fagutviklingsarbeid risikerer å drepe kreativiteten og handlekraften ute på kontorene:

Den [anarkistiske grunnholdningen] skaper så mye kreativitet, og litt sånn ulydighet. Det har vært en sånn fin balansegang som kanskje ikke fungerer helt nå, fordi Bufdir har kommet så mye tettere på med å kontrollere. Man har liksom mistet litt den stoltheten over at vi holder på med fagutvikling. Vi gjør jo det fremdeles, men det blir ikke synliggjort fordi fagutviklingen skal liksom ikke skje i familievernet lenger.

Denne bekymringen for å bli styrt ovenfra, gjennom beslutningsprosesser som foregår utenfor tjenesten selv, var svært utbredt blant våre informanter ute på kontorene. En avdelingsdirektør i en av regionene i Bufetat forklarte denne bekymringen med etableringen av Bufdir som fagdirektorat:

Jeg tror at det først er nå tjenesten skjønner hva som skjedde når det ble opprettet et fagdirektorat. Sånn at fra at man har opplevd at hver terapeut, sin prioritering, til at man nok har opplevd at det har vært noen kontorprioriteringer i hvert fall, og til at man kunne ha fordypninger, og til at det kom noen oppdrag liksom, til nå å skjønne at noen har prioritert hva vi skal være opptatt av.

Det har tatt tid for tjenesten å ta inn over seg hva slags konsekvenser dette vil ha for deres arbeidshverdag. Avdelingsdirektøren, som selv hadde mange års erfaring fra familievernet, beskrev det som en opplevelse av at «bakken skjelver litt under føttene deres». Denne opplevelsen er ifølge denne informanten sterkest på kontorledernivå, fordi det er kontorlederne som i størst grad er nødt til å håndtere både styringen ovenfra, og motstanden mot å bli styrt nedenfra.

I fagdirektoratet ble også familievernet beskrevet som en faglig trygg og egenrådig tjeneste som ikke nødvendigvis setter pris direktoratets styring. Her ble det også fremsatt som et argument for at fagutviklingen på vold bør foregå på nasjonalt nivå:

Vi har en stor nasjonal tjeneste med veldig store lokale og regionale variasjoner. Vi trenger å liksom trekke i samme retning. Vi trenger kanskje å rett og slett finne ut av hvilken del av variasjonene som er ønsket og hvilke som er uønsket, og det har vi ikke visst (tidligere). Familievernet har jo en lang historie i Norge, og har vært en veldig autonom tjeneste på mange måter. Mange av kontorene ble startet lokalt av menigheter, sånn at det har på en måte vært mange sånne lokale tradisjoner for (...) hvordan man gjør ting og hvordan man snakker om tilbudene sine til befolkningen.

Rådgiveren i Bufdir som uttalte dette trakk også frem tjenestens faglige trygghet og egenrådighet som en utfordring for SKM-vold, når det etter hvert skulle

prioriteres tydeligere mellom de ulike modellene for voldsarbeid som allerede er etablerte i tjenesten:

SKM-vold har fra starten av, tror jeg, inntatt en veldig sånn ydmyk posisjon ovenfor familieverntjenesten. Noe som kanskje er naturlig, sett i lys av at tjenesten har lang erfaring med å jobbe med vold. Mange jobber mye og godt med vold allerede, og har gjort det lenge. Sånn at jeg tror nok de har vært litt opptatt av at de ikke skal komme her og komme her liksom.

Gjennom vår datainnsamling har vi fått bekreftet dette inntrykket av et spisskompetansemiljø med ambisjoner om å bidra til endring nedenfra, fremfor selv å stake ut en kurs i voldsarbeidet på tjenestens vegne. Slik vi oppfattet det hadde SKM-vold også betydelig tillit ute i regionene med utgangspunkt i sin fagkunnskap og erfaring med voldsarbeid. Til tross for at mange beklaget seg over summen av «alle disse satsingene og spisskompetansemiljøer og det ene og det andre» ble voldsarbeidet ofte trukket frem som noe folk opplevde som svært meningsfylt å prioritere.

Ringrever og noviser i voldsarbeidet

Når nå alle kontor inviteres inn i fagutviklingsarbeidet på vold gjennom sine ulike roller i pyramidestrukturen, så vil de ha svært ulike forutsetninger for å delta i dette arbeidet. Noen kontor har jobbet offensivt med fagutvikling på vold i mange år allerede, mens andre i liten grad har hatt vold på agendaen. På noen kontor har mange av de ansatte gjennomført omfattende kurs og etterutdanning innen ulike modeller for voldsarbeid, og da ofte rettet spesifikt inn mot utøvere eller utsatte, og da ofte med individuelle samtaler, familiesamtaler, eller deltakelse i grupper som verktøy for folk med tilsvarende utfordringer. En leder ved et RM-kontor beskrev disse forskjellene med å si at «volden lever på ulike måter ved de ulike kontorene» avhengig av kontorets tidligere erfaringer med voldsarbeid:

Etter at vi ble RM, så tror jeg at vold har fått en større plass i helheten, fordi vi sørger for at det er oppe på driftsmøtet, vi har det som fagtema, og vi er inne på møter med resten av RM, og vi kommer tilbake med kontorpakker, veiledere og kartleggingsundersøkelser. Så vold er mer ett tema for helheten nå. Men volden levde jo på kontoret vårt fra før av.

På samling i region B fikk vi raskt inntrykk av at det var mange ansatte i regionen som hadde lang erfaring med voldsarbeid. Vi fikk også en opplevelse av at denne regionen kanskje utmerket seg som spesielt samlet i synet på at vold i nære relasjoner nå skal prioriteres i arbeidet, og da nødvendigvis på bekostning av andre områder. Bufetats fagdirektør med lederansvar for regionens familievernledere deltok også i samlingen. Vedkommende delte vår oppfatning av at denne regionen stod samlet om en holdning best oppsummert som «så klart vi skal jobbe med vold, det har vi jo gjort i mange år allerede», og la forklarende til:

Det skyldes nok også at vi har hatt litt utskifting av folk, den sentraliseringen og standardiseringen som Bufdirs fagutviklingsmodell innebærer

ville nok ha blitt møtt med mer motstand for 15 år siden. Da var det nok mer sånn at folk tenkte at de bare kunne gå til side når noe kom blåsende i deres retning ovenfra

Når 15 år tilbake trekkes opp som et relevant sammenlikningsgrunnlag er det ikke tilfeldig, ettersom det er den tiden som har gått siden det i regionen ble igangsatt et offensivt utviklingsprosjekt på vold, da i samarbeid med ATV. Den gang var det snakk om et flerårig prosjekt som inkluderte mange av kontorene, og som tilsynelatende har satt varige spor i den forstand at voldsarbeid her har blitt «en selvfølgelighet». Den muligheten mange kanskje opplevde at de hadde da, til å gå til side når nye vinder blåste ovenfra, oppleves tilsynelatende ikke lenger som et alternativ.

Et av de største kontorene i denne regionen etablerte tidlig, som et ledd i nevnte satsing, et eget voldsteam bestående av leder og to terapeuter. Voldsteamet etablerte også faste loggmøter for familievoldssaker for alle ansatte ved kontoret slik at håndteringen av dem kunne diskuteres i fellesskap. Etter hvert tok voldsteamet initiativ til å danne et lokalt nettverk med viktige aktører i feltet utenfor tjenesten, som politi, krisesenter og barnevern. På denne måten kunne voldssaker også diskuteres og løses på tvers av tjenester. Dette kontorets måte å jobbe på, har over mange år vært en viktig inspirasjon for andre kontor både i og utenfor regionen. Når SKM-vold i dag oppfordrer til etablering av voldsteam ved hvert enkelt kontor, og faste møtepunkter med vold på agendaen, så er det blant annet inspirert av denne typen pionerarbeid i tjenesten.

Under den samme samlingen i region B snakket vi også med en leder og to ressurspersoner fra et mindre kontor i regionen med totalt 5 ansatte, hvorav flere i deltidsstillinger. Ved dette kontoret var det derimot helt nytt å skulle jobbe systematisk med vold på den måten som kollegaene ved det store kontoret allerede hadde gjort «i årevis». De ansatte beskrev også RM-samlingene med SKM-vold som en erfaring med bratt læringskurve. Siden forrige samling hadde de satt seg mer inn i og begynt å ta i bruk et kartleggingsverktøy, anbefalt av SKM-vold (Livet i familien 2), for å kunne spørre mer systematisk med tanke på å avdekke vold. Under samtalen diskuterte de litt seg imellom om hvordan de hadde forsøkt å utforme skjemaet med en egen lokal vri som gjorde tonen litt mindre «negativt»:

Vi gir ikke alle arkene til alle, vi spør først litt om barna og hvis det ikke er noe som tyder på at det er vold så får de ikke det ene arket. Og hvis vi tror at en av partene blir utsatt for vold så gir vi skjemaet bare til den vi tror er utsatt først.

Av samtalen kom det frem at terapeutene opplevde at de var nødt til å gjøre kartleggingsskjemaet litt til sitt før de kunne stå inne for det ovenfor brukerne. Dette er ikke noe de er alene om i tjenesten, vi har hørt mange terapeuter beskrive en slik eklektisk bruk av kartleggingsskjemaer og manualer, hvor man plukker ut, kombinerer og tilpasser til eget bruk. Måten disse tre diskuterte voldsproblematikk i sitt arbeid på, var likevel annerledes enn mange av de samtalene vi hadde med

andre deltakere på samlinger eller på besøk på kontor hvor voldsarbeid allerede hadde stått høyt på agendaen i mange år. Selv om disse tre terapeutene helt åpenbart var trygge i rollen, og alle tre hadde relativt lang fartstid i tjenesten, manglet de den faglige tryggheten og selvsagtheten i tilnærmingen til avdekking av vold. Leder ved kontoret fremhevet også at det regionale fagutviklingsarbeidet var nyttig og inspirerende. Samtidig var det utfordrende å følge opp hele fem ulike spisskompetansemiljøer i tjenesten, fordelt på like mange ansatte (og potensielle ressurspersoner for hver enkel satsing) ved kontoret. Fra lederens perspektiv ga det mening at de var tre som deltok i samlinger sammen, for å ha støtte i hverandre når nye rutiner på disse feltene skulle utarbeides. I dette tilfellet innebærer det imidlertid at kontorets tilbud til brukerne den aktuelle uka ville være svært amputert. Og det igjen, påpekte lederen, ville få konsekvenser for departementets krav til antall konsultasjoner per terapeut i tjenesten (se utfyllende diskusjoner i kap. 7). Ved deres kontor, i et tynt befolket lokalsamfunn, var dette krav som det allerede i utgangspunktet var vanskelig å imøtekomme. Om denne «kampen mot de røde tallene» sa lederen:

Jeg er av den oppfatning at hvis alle sammen gjør det beste de kan, og det er jo ikke sånn at vi ligger på latsiden hos oss, ja da mener jeg at det må være godt nok. Man kan ikke måle seg bort fra det.

Vi har med disse to eksemplene illustrert litt av kontrastene mellom kontor hva gjelder erfaring, ståsted og lokale forutsetninger i dette fagutviklingsarbeidet. De kunne like gjerne ha vært hentet fra en av de andre regionene. Fra vårt perspektiv er det åpenbart at dette bildet vil endre seg nå når nye koster i det nasjonale fagutviklingsarbeidet på vold får svinge seg i tjenesten. I første omgang vil slike forskjeller mellom kontor bli mer synlige innad i tjenesten, ettersom ansatte ved de ulike kontorene nå vil få flere treffpunkter med vold som tema. Videre mener vi at det er mulig, som et resultat av dette, å se for seg både en utjamning og en forsterkning av slike forskjeller i lokale rammevilkår for å kunne arbeide godt i saker med vold i nære relasjoner. Vi ser i vår undersøkelse tydelige tegn på standardisering i tjenestens voldsarbeid i den forstand at alle kontor nå tilbys og benytter seg av støtte til innføring av gode strukturer og rutiner for håndtering av vold. Samtidig er det sannsynlig, som i eksempelet med de to kontorene ovenfor, at det kontoret som allerede er «storebror» på voldsarbeid gjennom fagutviklingsprosessen, vil spesialisere seg enda mer, mens «lillebror» kanskje vil få problemer med å henge med.

Veldig mange av de ansatte i tjenesten som deltok i RM-voldssamlinger på regionsnivå, trakk frem voldsarbeidet som svært positivt, relativt uavhengig av om de på kontornivå anså seg som ringrever, noviser eller noe midt imellom. Gjennom deltakelse kunne vi også selv observere hvordan dette arbeidet bidro til å løfte opp voldssatsingen som et felles prosjekt i regionen, på tvers av kontorene. Flere snakket også om lagånd og gjensidig støtte i den sammenheng. En kontorleder, selv med solid kompetanse på vold, pekte imidlertid på opplevelsen av at det

hadde sneket seg inn et sterkt element av konkurranse i dette fagutviklingsarbeidet. Uttalelsen falt etter at regionene hadde vært gjennom en tilbakemeldingsprosess på SKM-volds voldsmåling hvor regionens tall ble presentert samlet, og hvor de ansatte sammenliknet disse tallene med resultatene fra eget eller andres kontor. Lederen mente at dette kunne oppleves litt som en konkurranse om å være best på vold, hvor man hele tiden sammenliknet seg med andre kontor eller andre regioner. For å forklare, trakk lederen en parallell til et bilfabrikkonsern som driver produksjonen fremover gjennom å dyrke frem intern konkurranse. Når produksjonstallene for de ulike avdelingene hele tiden blåses opp på storskjerm i fabrikklokalene, og det er hjulmontørene den ene dagen og interiørteamet den andre dagen som er best i klassen, skaper det en egen dynamikk i personalgruppa som ikke passer like godt til alle formål. Kontorlederen var bekymret for at fagutviklingen på vold skulle ta opp i seg noe av denne logikken. «Jeg syns jo at familievernet mer og mer begynner å fremstå som en fabrikk», la lederen til, med et skjevt smil. (Endrede produksjons og effektivitetskrav er en tematikk vi kommer tilbake til i kapittel 7.)

En ydmykt ambisiøs tilnærming til fagutvikling

Under vår datainnsamling ble SKM-vold ledet av en familieterapeut med lang erfaring med voldsarbeid både fra familievernet og ATV. Han beskrev hvordan det å gå fra en spesialisttjeneste som ATV til en generalisttjeneste som familievernet gjør en mer ydmyk i sitt engasjement for voldsarbeid. Vedkommende understreket at i motsetning til terapeutene i ATV, er terapeutene i familievernet nødt til å håndtere alle mulige problemstillinger som kan oppstå i en familie, og da helst innenfor rammen av korttidsoppdrag:

I ATV, i de årene jeg var der, var *alt* vi gjorde organisert rundt vold i nære relasjoner. Vi tenkte vold, organiserte oss i forhold til den problematikken, ethvert inntaksmøte eller fagmøte handlet om vold i ulike sjatteringer. Det var det som var temaet. (...) (Fra det å virkelig kunne fordype seg i ett tema, til å gå inn i familievernet der du skal forholde deg til så ufattelig mange ting. Det ga meg en helt sånn voldsom erkjennelse, som jeg ikke egentlig hadde forstått da jeg stod utenfor (og så inn), av hvordan det er. (...) Så lenge en jobber utenfor familievernet, så skjønner en egentlig ikke hva familievernet er. For du forstår ikke hva det betyr å sitte med seks klienter på lista, og at du skal ta inn to nye ukentlig, hvor gjennomsnittlig tidsløp er fem timer. Og at det er fryktelig mange som dropper ut eller bare har én konsultasjon, pluss variasjon i forhold til dette med meklingsoppdraget som utgjør rundt 20 % av kapasiteten. Og den ufattelige variasjonen i kliniske problemstillinger. At det er et gratistilbud, folk kommer rett ifra gata, altså, det er en helt annen ting enn å sitte i en spesialisert organisasjon.

Det som beskrives her er altså ydmykheten for hva det innebærer å invitere tjenesten inn i et nasjonalt fagutviklingsarbeid i voldsfeltet. Som fagperson med engasjement for voldssaker mener lederen at de som miljø derfor er nødt til å være

tålmodige og «skynde seg sakte» i arbeidet. Det handler særlig om å anerkjenne at vold i denne konteksten bare er en av svært mange problemstillinger som de ansatte i tjenesten kommer borti.

Denne refleksjonen rundt rammene og begrensningene i tjenestens arbeid har åpenbart blitt et viktig omdreiningspunkt i dette fagutviklingsarbeidet. Det å fokusere så tydelig på vold, kan medføre at man mister noe annet av syne. En annen SKM-vold-ansatt utdypet dette perspektivet på følgende måte:

Hvis vi skal si noe generelt om hva vi har ønsket å få til i denne fagutviklingen her, så er det å tenke mer analytisk på hva slags funksjoner som kan være nyttig i akkurat familievernet, avdekking, tematisering, informasjon eller kartlegging. Noe av det viktigste har jo vært å skape et mer systematisk refleksjonsarbeid på det enkelte kontor. Vi må få opp det refleksjonsnivået på hvem vi er, hvem er det som kommer til oss, hva slags kompetanse har vi, hva skal vi ha av tilbud, hvilken retning går vi i, ressurser, utviklingsområder, hvordan skal vi prioritere å få dette til, og ikke minst å prøve å etablere det.

Ute i tjenesten registrerte vi at denne holdningen hos SKM-vold gjennomgående ble godt mottatt, som et tegn på tillit, respekt og nettopp ydmykhet for det arbeidet som nedlegges ved kontorene. Imidlertid kunne den også forårsake litt irritasjon, i den forstand at noen gjerne skulle ha sett at SKM-vold var enda tydeligere i sin faglige lederrolle. Eksempelvis sa flere av ressurspersonene på vold ved enkeltkontor i ulike regioner at de skulle ønske at SKM-vold hadde prioritert tydeligere på alles vegne, eksempelvis gjennom å anbefale (og eventuelt tilby opplæring i) en metode fremfor en annen. To av de ansatte i SKM-vold delte sine tanker om dette i et intervju mot slutten av datainnsamlingen:

A: Vi synes at det enkelte kontor, ut fra sin kontekst, sitt kunnskaps- og kompetansenivå, sin variasjon i populasjon, at de må gjøre noen prioriteringer (...)

B: Hvert kontor må ha et reflektert forhold til hva de har mest behov for, ikke tenke at her er en hammer, vi tar den og så bruker vi den på alle utfordringene vi har, uansett om vi trenger en hammer eller ikke.

Forsker: Og det er det dere har prøvd å stagge litt, fordi folk så gjerne vil ha en hammer?

B: Ja, mange vil ha en hammer, og de fleste griper etter en metodikk som går på endringsarbeid. Men å drive med endringsarbeid er kanskje relevant i et mindretall av sakene der vold er et hovedtema. Så da må vi tenke «Hva er fellesfaktorene som man trenger i de fleste sakene?» Det er kanskje grunnkunnskapen i det å avdekke, tematisere, å ha kunnskapen til å differensiere, hva er dette for noe? Det er ferdigheter og kunnskaper i forhold til det som vi må bygge opp først.

De ansatte i SKM-vold var opptatt av at mindre gjennomtenkte valg av kursopplegg i kombinasjon med ovenfra-og-ned styring og standardisering kunne få

langsiktige konsekvenser. Problemet oppstår når folk blir så «sultne på verktøy» kanskje før de har fått reflektert over hva de trenger. Her trakk de som eksempel frem de konsekvensene det får på lang sikt når et lite kontor sender to av fire ansatte på omfattende opplæring i sinnemestring. Ettersom metodene tas i bruk, vil man på sikt kanskje ende opp som et kontor som først og fremst henvender seg til, og faktisk når, brukere som utøver vold når de er sinte. Det er ikke nødvendigvis noe galt i det, eksempelvis hvis området gjennom andre tjenester har gode tilbud til voldsutsatte, men mangler et ATV-kontor. Hvis de ansatte ved familievernkontoret i tillegg er bevisste på hva slags blindsoner de kan ha for andre typer voldsuttrykk i sin avdekking av vold, er det kanskje ikke et problem i seg selv. Når slike lokale variasjoner i tilbudet til brukerne blir «tilfeldige», og hvis det skulle skje på mange kontor, vil tjenesten imidlertid få et problem. Fra SKM-volds perspektiv er det derfor viktig å bevisstgjøre både terapeuter og kontorledere nedover i linja, og politikere og byråkrater oppover i linja, at man i fagutviklingsarbeidet må forsøke å se hele bildet. Om dette sa lederen i SKM-vold følgende:

Hva er behandling i voldsfeltet? Det er noe av det mest misforståtte (...) behandling handler jo om alt ifra avdekking til at du involverer barnevernet. At du gir informasjon om krisesentre, at de finnes. Kanskje at du i enkelte saker må melde til politiet for å avverge vold. Det å starte en prosess, som gjør det mulig å skape sikkerhet, trygghet og grunnlag for videre utvikling. Du skaper motivasjon hos utøver, at du skaper erkjennelse hos utsatt, at de, at hun eller han faktisk kan si at, «jo, jeg er voldsutsatt. Jeg har aldri tenkt på det. Det har jeg faktisk aldri tenkt på. Jeg vet jo at jeg kan bli voldtatt og jeg bare blir helt passiv noen ganger, men jeg har aldri tenkt på det som vold.»

Ifølge SKM-vold er det viktig å bevisstgjøre folk både i og utenfor tjenesten på at det faktisk er alt dette de sikter til når de snakker om voldsarbeid. Her mener SKM-vold at familievernet, sammenliknet med mange andre tjenester, faktisk står i en helt unik posisjon til å behandle vold nettopp på denne måten, fra A til Å. Da er det også viktig at fagutviklingsarbeidet handler om noe mer enn jakten på «det beste verktøyet «eller den siste «evidensbaserte forskningen».

Standardisering og dokumenterbar profesjonalitet

Standardisering kan tjene mange hensikter, deriblant å øke mulighetene for kvalitetssikring, kontroll, åpenhet og koordinering av oppgaver. I dette kapitlet har vi vist hvilke standardiseringsprosesser som pågår i familievernet knyttet til arbeidet i saker med vold, og hvordan denne standardiseringsprosessen forstås fra ulike posisjoner i tjenesten. I en studie av standardisering og måling i Barnevernet (Almklov, Ulset og Røyrvik, 2017 s. 163-172) peker forfatterne på tre ulike forklaringer på hvorfor standardisering ønskes velkommen av de ansatte i det kommunale barnevernet, her med utgangspunkt i bruk av Kvellomodellen (Kvello, 2008). For det første ble standardiserte modeller her assosiert med profesjonalitet og vitenskapelighet, noe de ansatte mente ville kunne løfte tjenestens status. For det andre ble implementeringen av en slik modell med vekt på systematisk

dokumentasjon løftet frem som en måte å demonstrere at man hadde kontroll i situasjoner hvor det tidligere hadde vært store avvik og utfordrende situasjoner på personalsiden ved kontoret. For det tredje ble en prosedyreorientert praksis fremmet som velegnet for ansatte med lite erfaring, som en måte å kompensere for faglig trygghet til å utøve skjønn med utgangspunkt i et mer helhetlig perspektiv. Forfatterne argumenterer for at ansvar på denne måten forflyttes fra profesjonsutøveren personlig og over på en standardisert etterprøvbar prosedyre – dette som en formalisert form for ansvarlighet som kjennetegner nyliberale styringsformer (Almklov, Ulset og Røyrvik, 2017.)

Barnevernet skiller seg fra familievernnet på to måter som vi anser som relevante i denne sammenhengen. I motsetning til barnevernet har familievernnet altså hovedvekt av ansatte med lang fartstid i tjenesten, og høyere utdanning utover bachelornivå. I dette kapitlet har vi vist hvordan de ansatte også fremhever selvstendighet og faglig trygghet som kjennetegn ved familierapeuter og tjenesten som sådan. Til sammenlikning med barnevernsansatte har de i tillegg et mindre tyngende ansvar for brukerne, i den forstand at familievernnet i hovedsak er en tjeneste som oppsøkes på frivillig basis. Gjennom vår undersøkelse ser vi heller ikke heller ikke en tilsvarende tendens til å omfavne standardisering i voldsarbeidet ut fra et ønske om å fremstå som mer profesjonelle, eller å demonstrere at man har kontroll. Enkelte terapeuter gir riktignok uttrykk for at de kan kjenne på faglig usikkerhet i voldsarbeidet og enkelte kontorledere kan uttrykke bekymring for at de ikke jobber «systematisk godt nok» i voldssaker ved kontoret. Det vi først og fremst ser som et tydelig mønster er uttrykk for vilje til å ta mer ansvar i voldsakene som en konsekvens av fagutviklingen, fremfor å «gjemme seg bak» standardiserte prosedyrer. Og selv om standardiseringen i hovedsak ønskes velkommen i tjenesten mangler det heller ikke på kritiske stemmer og initiativ til å gjøre lokale tilpasninger.

Som vi har vist i det foregående er både fagdirektoratet og spisskompetansemiljøet bevisste på at familievernnet er en tjeneste med en til dels sterk innebygd skepsis mot å vektlegge evidensbaserte prosedyrer og standardisering på bekostning av faglig skjønn og lokal tilpasning. SKM-vold opererer også som vi har sett med ydmykhet for det som kanskje kan beskrives som «sunn skepsis» i tjenesten mot «standardisering for standardiseringens skyld». SKM-vold forsøker altså på den ene siden å stagge direktoratets ønske om fagutvikling basert på evidens og beste praksis. På den andre siden forsøker de også å stagge kontorledere og terapeuter som ønsker seg en tydeligere prioritering fra deres side, der hvor de oppfatter dette som et uttrykk for at de ansatte mer eller mindre ureflektert griper etter en bestemt metodikk for endringsarbeid nærmest før de har definert problemet. Det arbeidet SKM derimot oppfordrer hvert enkelt kontor og den enkelte terapeut til å engasjere seg i er imidlertid et ambisiøst arbeid for måling, kategorisering og standardisering i voldssaker, helt i tråd med en nyliberal styringslogikk. Selv om fagutviklingsarbeidet altså på mange måter også vokser frem nedenfra, er premissene for arbeidet allerede lagt gjennom en nyliberal styringslogikk som innføres ovenfra.

Oppsummering

Til tross for den faglige selvsikkerheten og tendensen til motstand mot styring beskrevet ovenfor, er det all grunn til å tro at det pågående fagutviklingsarbeidet knyttet til voldsarbeid i familievernet bidrar til et mer likeverdig tilbud for brukere berørt av vold i nære relasjoner. Vi har i det foregående beskrevet tjenestens engasjement og vilje til å jobbe med fagutvikling på voldsfeltet på tvers av kontor og regioner. Vår datainnsamling viser også hvordan SKM-vold har anstrengt seg for å «bygge opp fagutvikling nedenfra» – eller kanskje rettere sagt, anstrengt seg for å unngå at den fagutviklingen de er satt til å lede, oppleves som noe påtvunget ovenfra av de ansatte. Ikke desto mindre er det omfattende arbeidet som legges ned i spisskompetansemiljøet, i ressursmiljøene og ute på kontorene et uttrykk for en betydelig standardisering av et arbeid som hittil både er blitt styrt og ivaretatt ved det enkelte kontor. Med den nye kompetansemodellen og organiseringen i RM-vold i alle regioner er det nesten umulig for enkeltkontor å unngå å ta del i dette arbeidet. De betydelige forskjellene, mellom kontor, med henholdsvis mye og lite erfaring med voldsarbeid, blir på denne måten svært synlige. Vi er imidlertid litt usikre på hvor bevisste de ansatte i tjenesten er på hva slags implikasjoner denne standardiseringen av voldsarbeidet kan få, både for organiseringen av tjenesten generelt, og for voldsarbeidet spesielt. Slik vil tolker de ansatte har mange en sterk skepsis mot standardisering knyttet til produksjon og effektivitet som blir påtvunget dem ovenfra (se for øvrig kap. 7), mens de i større grad ser på fagutviklingsarbeidet på vold som noe som vokser frem dem imellom. Dette skyldes ikke minst iherdig innsats fra et svært kompetent spisskompetansemiljø, som opererer ut fra et ønske om å «spiller på lag med tjenesten» for å kunne gi et bedre samlet tilbud til familier med voldsproblematikk. Fra vårt perspektiv er det imidlertid tydelig at standardiseringsarbeidet i voldssaker inngår i den samme styringslogikken – ment for å sikre et likeverdig tilbud gjennom dokumenterbar profesjonalitet og synliggjøring av resultater.

5 Fra «tradisjonell familieterapeut» til «volds-terapeut»

I det forrige kapittelet presenterte vi spisskompetansemodellen og fagutviklingsarbeidet på vold i familievernet, og beskrev hvordan dette arbeidet mottas i tjenesten. I dette kapittelet går vi mer konkret inn i terapeutenes arbeid i voldsaker, med særlig vekt på avdekking og kartlegging av voldsproblematikk i familien. Problemstillingene i dette kapittelet er knyttet til terapeutrollen, med relasjonen mellom terapeut og brukere på den ene siden, og betydningen av volden som et relasjonelt fenomen mellom brukerne på den andre siden. I det følgende skal vi utforske hvilke dilemmaer som aktualiseres når voldsproblematikk benevnes og «pakkes ut» i terapirommet, i samarbeid med de berørte. Legges den tradisjonelle terapeutrollen i familievernet til side i møte med vold, eller lar den seg også kombinere med voldsarbeid? Gitt at rollen som «tradisjonell-familieterapeut» faktisk lar seg kombinere med rollen som «volds-terapeut», hva utgjør i så fall familieterapiens særegne utfordringer og særlige bidrag i møte med familier med voldsproblematikk? Dette skal vi se nærmere på gjennom en diskusjon av terapeutens rolle i de tidlige fasene av voldsarbeidet. Det vil si fra avdekking og tematisering til kartlegging og differensiering av vold i familien. Aller først vil vi gjøre rede for den relasjonelle og systemiske tilnærmingen i familieterapien, samt begrepene «ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon.

Helhetlig og systemisk tilnærming i familieterapi

Familieterapien utviklet seg i sin tid som en motbevegelse til 50- og 60-tallets individfokus i etablerte terapiformer (Middelborg og Samoilow, 2014: 22–23). Systemteori og systemisk tenkning i terapi handler om å se på familien som et system av relasjoner hvor problemene knyttes til den relasjonelle konteksten fremfor til den enkeltes psykopatologi. Problemene som familiene bringer på bane blir med en slik tilnærming forstått som typer av adferd som har en funksjon i familiesystemet, og som altså må forstås i sammenheng. Årsaksforklaringer og hvem som «har skylda» for problemet kommer på den måten i andre rekke når flere av familied medlemmene anses å ha en rolle i problemoppretholdelsen og problemløsningen. En helt vesentlig jobb for terapeuten er å hjelpe partene til å forstå hvordan dette systemet av relasjoner virker og oppleves, sett fra ulike posisjoner. I familieterapi settes altså det relasjonelle i fokus.

Veldig mange av våre informanter var opptatt av å beskrive hvordan de jobbet systemisk og relasjonelt, selv i samtaler med enkeltpersoner. «Her i familievernet er vi opptatte av sosiale relasjoner og kontekst» fikk vi ofte høre, og mange påpekte også tjenestens faglige forankring i sosialkonstruktivistisk vitenskapsforståelse, med vekt på ulike perspektiver fremfor objektive sannheter. En kontorleder påpekte at denne tilnærmingen er en nødvendig konsekvens av arbeidssituasjonen i et lavterskeltilbud som kombinerer gratis korttidstilbud med kyndig

og profesjonell terapi. I familievernet er du nødt til å håndtere «det som måtte ramle inn på kontoret ditt», uten noen avgrenset bestilling eller problematikk å forholde seg til, og helt uten forhåndsdefinerte diagnoser å holde fast i. Når det er det som er arbeidshverdagen din, mente denne kontorlederen, da tvinger et slikt perspektiv på verden seg frem: «Du blir sittende å spørre deg selv om hva slags livssituasjon og relasjonell kontekst de som kommer inn kontordøren befinner seg i».

En annen terapeut med lang erfaring fra psykiatrien hadde søkt seg til familievernet fordi tjenestens helhetlige tilnærming appellerte, altså systemtilnærmingen og det at terapeutene behandler familien som en enhet. Som terapeut i DPS hadde terapeuten vært litt alene om å «fylle opp venteværelset med familiemedlemmer», til kollegaenes forbauselse. Men selv om terapeuten faktisk også der inviterte flere familiemedlemmer inn i terapirommet, var grunnholdningen til det tilbudet som ble gitt at man skulle «jobbe med det syke individet», mens familiemedlemmer «ble mer som informanter». Mange av de terapeutene vi har snakket med har liknende fortellinger om det å søke seg til familievernet, fra psykiatrien, fra barnevernet, fra ATV eller rusbehandling. De uttrykte et ønske om kunne jobbe mer helhetlig og systemisk med små og store kriser i familien. Tjenesten er kjent for å ha lite utskifting av ansatte, noe som også forklares internt med at de ansatte setter stor pris på det å ha muligheten til å jobbe på en slik helhetlig måte.

Mens det å arbeide systemisk viser til en bestemt teoretisk fagretning innen terapeutiske metoder, brukes betegnelsen «relasjonell» eller det «å jobbe relasjonelt», som en mer generell beskrivelse på hva familierapi handler om. Begrepene ble imidlertid brukt på litt ulike måter i tjenesten, som vi skal se nedenfor. En familievernleder beskrev familierapi som det å møte folk i relasjonelle settinger, og brukte begrepet «relasjonelle settinger» for å beskrive hvordan terapeutene forholder seg til familierelasjonene som en helhet:

På familievernkontoret så møter du jo folk i relasjonelle settinger, du ser folk i samvær med storfamilie, med svigerforeldre, i generasjonssammenhenger. Når du jobber på et familievernkontor så får du hele livet inn i rommet, fra spedbarnet som kommer sammen med foreldrene, eller de små ungene som kommer sammen med foreldrene i bruddsituasjoner, og helt opp til pensjonister.

Det å «jobbe relasjonelt» har i familievernet altså en teoretisk dimensjon, som henger sammen med den systemiske tenkningen beskrevet ovenfor, og som innebærer å tilnærme seg brukerne som relasjonelle vesener. En erfaren terapeut med en nøkkelrolle i voldsarbeidet utdypet dette perspektivet, gjennom å understreke at en relasjonell tilnærming i denne betydningen også benyttes i møte med enkeltpersoner:

Mange kontor jobber egentlig veldig mye individuelt. Men da sier de med (utgangspunkt i) den mer teoretiske relasjonelle forståelsen, at «vi jobber mye individuelt med folk, men vi har en veldig relasjonell type tilnærming i måten vi jobber på». I familievernet snakker vi jo om din relasjon til barnet, din relasjon til din partner, din relasjon til den familien du kom ifra. Vi er

hele tiden opptatt av det relasjonelle du står i. Det er ikke det intra-psykiske (vi er opptatte av), det er hele din livssituasjon.

Terapeuten forklarer at denne måten å snakke om «relasjonell tilnærming» på i tjenesten viser til noe annet enn den mer formalistiske forståelsen av «relasjonelt arbeid»:

(En annen måte) å tenke på det relasjonelle på er litt mer sånn formalistisk. At det du møter er par, du møter *paret*. Det er relasjonen du møter. Og at hvis du jobber med samarbeidssaker der de har gått ifrå hverandre, så forholder du deg fortsatt til begge. Enten du møter dem i samme rommet, eller du møter far den ene timen og mor den neste timen.

En formalistisk forståelse av relasjonsarbeid handler om at det er relasjonen som er den enheten som tilbudet rettes inn mot, ikke personen. Ifølge denne terapeuten vokser en slik formalistisk forståelse av relasjonelt arbeid frem som et resultat av diskusjoner om hvem familievernet skal være til for, både i voldssaker og mer generelt (se for øvrig kap. 7). Terapeuten utdyper, her med voldssaker som utgangspunkt, hva mange i tjenesten fremmer som det som bør være familievernets særegne bidrag:

Hvis en tenker i en voldsfamilie, med all kompleksiteten, alle de behovene som finnes, så vil det være behov for både noen som kan hjelpe utøvere individuelt, og det vil være behov for noen som kan hjelpe utsatte individuelt. Det vil være behov for noen som kan hjelpe barn individuelt. Også vil det være behov for noen som kan jobbe med paret, sammen, og med foreldre-barn relasjonen. De to siste er det familievernet er rigga mot, hvis vi tenker hvem som skal gi et terapeutisk tilbud.

I en slik forståelse blir familievernet den tjenesten som tilbyr hjelp til å jobbe med en relasjon, eller en familiekonstellasjon, snarere enn den enkeltes utfordringer som en konsekvens av vold i nære relasjoner. Med utgangspunkt i vårt data-materiale er det fristende å hevde at familievernets terapeuter gjennomgående er skjønt enige om at de jobber relasjonelt i den førstnevnte mer teoretiske betydningen. Imidlertid er det langt større uenighet mellom terapeuter og kontor knyttet til hvorvidt tjenestens relasjonelle tilnærming, i formalistisk forstand, også skal få konsekvenser for hva slags samtaler man ideelt sett skal ha med brukerne (individ, par, familiegruppe), eller for hvem som i det hele tatt skal gis et tilbud ved kontorene (se for øvrig kap. 7).

«Ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon

Det fremstår som svært viktig for terapeuter i familievernet å spørre frem brukernes problembeskrivelser på måter som ivaretar klientens rolle som den som «eier» problemet. Her kommer fagets – og etterhvert familieverntjenestens tradisjon med å vektlegge terapeutens ikke-vitende holdning inn (Skauli, 2009). En slik posisjon springer ut fra 80-tallets postmoderne maktkritikk og dens sterke innflytelse på

humaniora og samfunnsfagene. I denne perioden ble familierapien inspirert av sosialkonstruksjonisme og språkfilosofi, hvor terapeuten gikk fra å skulle være ekspert til å innta en mer ikke-vitende posisjon (Middelborg og Samoilow, 2014:24; Anderson og Goolishan, 1992). I et mye referert bokkapittel med den talende tittelen «The client is the expert: a Not-Knowing approach to therapy» (1992) beskriver Anderson og Goolishan denne posisjonen som følger:

The not-knowing position entails a general attitude or stance in which the therapist's actions communicate an abundant, genuine curiosity. That is, the therapist's actions and attitudes express a need to know more about what has been said, rather than convey preconceived opinions and expectations about the client, the problem or what must be changed (ibid:29).

Ideen om den ikke-vitende terapeuten som unngår å innta en ekspertrolle har i ettertid blitt mye kritisert, blant annet som et forsøk på en skinn-demokratisering av terapirommet, når maktforskjellen mellom terapeut og klient underkommuniseres (Minuchin, 1996). Det innvendes også at terapeuten er forpliktet til å handle når liv og helse potensielt står på spill (se kap. 2, om meldeplikt og avvergeplikt). Basert på feltarbeid i familieverntjenesten problematiserer Syrstad forholdet mellom teori og praksis i terapeutenes håndtering av ikke-ekspert rollen (Syrstad, 2011). Hennes undersøkelser viser at terapeutene opererer med en rekke «unntak» fra regelen om å møte brukerne på denne måten, i møte med brukere som må beskyttes (barn, voldsutsatte), som antas å ha begrenset evne til å nyttegjøre seg av terapi (ressurssvake) eller brukere som erfaringsmessig ønsker eller krever at terapeuten skal opptre mer som ekspert (menn, personer med etnisk minoritetsbakgrunn).

Slik vi forstår det fungerer ideen om den ikke-vitende terapeutrollen likevel som en selvfølgelig del av terapeutens verktøykasse i familievernet. Begrepet fremsettes gjerne fra terapeutenes side som en påminnelse om den maktkritikken det i sin tid var ment å formidle. Posisjonen som ikke-vitende eller ikke-ekspert blir noe man holder opp som et ideal, uten at det i realiteten egentlig er en ønskelig eller praktisk mulig posisjon. Begrepene kom til stadighet opp i vår undersøkelse, når informantene ble bedt om å beskrive terapeutenes arbeid i møte med brukerne. En familievernleder forklarte den ikke-vitende posisjonen på følgende måte:

Det er en grunnleggende ideologi om at de som kommer hit må eie problemet, og at vi sannsynligvis, hvis vi har gode samtaler, klarer å finne løsninger (sammen). De skal ikke komme inn og bli kartlagt, og så kommer ekspertene frem til at «Du lider av dette, og da må vi gjøre dette» liksom. Det er en ideologisk veldig annerledes måte å være terapeut på. (...) Familierapi er jo forskjellige ting, men i familievernet er det den lavterskelbiten der folk ringer inn selv og sier «Jeg har et problem, kan jeg få komme?» og som da møter en terapeut som er god på problemer og familier og konflikter, og på å lage en såpass god relasjon at folk har lyst til å snakke (...) (det krever terapeuter) som tør å være usikre, som tør å ikke vite.

En slik forståelse av ikke-vitende posisjon, er svært vanlig i vårt materiale, og vi har valgt å betegne dette som en (relativt) ikke-vitende terapeutposisjon. En slik tilnærming handler (altså i bunn og grunn) om viljen til å invitere klienten inn i defineringen, utpakkingen og løsningen av problemet. Det betyr på ingen måte at familievernets terapeuter ikke anerkjenner sin egen ekspertrolle, eller at de ser på terapi som noe som foregår mellom terapeut og klient som likeverdige parter.

Måten våre informanter snakker om en ikke-vitende og en ikke-dømmende posisjon er som om de to henger logisk sammen. Logikken består i at så lenge man ikke vet, så lenge man enda ikke har fått hele bildet, så kan man heller ikke dømme. Å stille seg til doms over klientene er heller ikke terapiens mål. En god terapeut er også nøytral i den forstand at han ikke velger side der hvor brukerne opptrer i par eller gruppe. Å innta en ikke-dømmende posisjon innebærer slik våre informanter omtaler det, å signalisere til brukerne at man er på lag, og at målet med terapien aldri er å fordele skyld, eller å gi den ene rett på bekostning av den andre i en relasjon. Som en av terapeutene poengterer er det å innta en slik holdning ikke det samme som at man er relativist, i betydningen at «alt er lov»:

Det der med en ikke-dømmende holdning, du kan jo fordømme handlingen, men samtidig være nysgjerrig på personen. Og der tenker jeg at familie- vernet har en sånn god ... Der har vi fått til mye bra arbeid.

Slik vi tolker terapeuten viser den ikke-dømmende posisjonen til en grunnholdning om at man skal være nysgjerrig og ikke stille seg til doms over brukerne. Fra en slik posisjon er det likevel mulig å være normativ i forhold til handlinger. En annen beskriver hvordan de som terapeuter må arbeide for å komme i posisjon til å kunne gjøre nettopp dette:

Jeg jobber veldig mye med å holde relasjonen intakt, og når jeg har etablert en relasjon så kan jeg nesten si hva som helst til familier altså. Men det krever jo at jeg bruker hele meg. Jeg kan ikke bare sitte der og være strukturell og si at «Vet du hva, du er ikke en god nok mamma eller pappa!». De må få en opplevelse av at jeg vil dem vel, og den relasjonelle kompetansen tror jeg veldig mange har her.

Terapeuten skal altså representere noe mer enn de strukturene hun som familievernansatt er en del av, hun skal være et menneske i relasjon til andre, basert på gjensidig tillit. Terapeutens mål er altså å etablere et rom for å kunne være normativ og ikke-dømmende samtidig, gjennom forsøksvis å gi brukerne en opplevelse av at terapeuten vil dem vel. Det er ingen tvil om at vold i nære relasjoner som fenomen utfordrer dette i utgangspunktet vanskelige arbeidet (se for øvrig Syrstad, 2011).

Hvordan avdekke vold fra en ikke-vitende og ikke-dømmende posisjon?

Selv om informantene våre ser ut til å ha en relativt omforent forståelse av terapeutrollen i familievernet, fremstår de som langt mer uenige seg imellom når det kommer til hvorvidt en (relativt) ikke-vitende terapeutposisjon faktisk lar seg kombinere med voldsarbeid, eller om voldsproblematikken også vingeklipper dem litt, metodisk sett. Flere av informantene fremhevet nødvendigheten av å ta tydelig standpunkt i møte med vold, samtidig som man ivaretar fagets tradisjon for utjevning av maktrelasjonen mellom klient og terapeut. En kontorleder forklarte det på følgende måte:

Hvis jeg hadde stilt meg ved siden av far, hvis det var mor som slo, og sagt til henne at «Nå må du skjerpe deg», så er jeg jo ikke nøytral. Men jeg kan (fortsatt velge å) snakke om det på en måte som gjør at folk orker å snakke om det, og da må jeg ha en sånn type. Ikke-dømmende er egentlig en bedre beskrivelse enn nøytral her.

Her understrekes altså at det å innta ikke-dømmende holdning i slike saker, ikke er det samme som å forholde seg nøytral til volden. Kontorlederen taler i stedet for en pragmatisk ikke-ekspert rolle som innebærer at man forholder seg nysgjerrig, spørrende og respektfullt til brukernes voldsproblematikk, samtidig som man gir tydelige signaler om at vold er uakseptabelt. En slik måte å forholde seg til brukernes voldsproblematikk på, kan likevel bli utfordret i møte med voldsfeltets tydelige uttalte mål om nulltoleranse, som kontorlederen også var oppatt av:

Folk spør om jeg sier til folk om de burde skille seg eller ikke, liksom. Jeg har ikke pleid å gjøre det. Men når det kommer til vold eller psykisk vold der de forteller hva de blir krenka av, så tenker jeg kanskje selv at «dette kan du ikke leve i». Da blir jeg jo veldig normativt og veldig lite nøytralt. Og det gjør nok at mange synes det er vanskelig å jobbe med vold, fordi man må gå veldig ut og inn av den «men det her går jo ikke an!», liksom

Den tradisjonelle terapeutrollen i møte med voldsproblemet tvinger altså terapeuten til å gå inn og ut av en normativ posisjon på måter som mange kan oppfatte som utfordrende. Dette forsterkes når vold i nære relasjoner får økt oppmerksomhet i samfunnet som noe som oppfattes som uakseptabelt, nærmest uansett kontekst, til tross for at det ofte legges svært vide voldsdefinisjoner til grunn.

Fra kommunikasjonsproblem til voldsproblem

Mange av informantene i denne studien var opptatte av at voldsproblematikk er noe de alltid har arbeidet med i familievernet, og at den mest vesentlige endringen som har skjedd på feltet har vært at terapeutene på et tidspunkt begynte å aktivt «spørre volden frem» i møte med brukerne. I denne prosessen var det enkelte kontor som gikk foran, oftest fordi de hadde ansatte som var spesielt engasjert i tematikken, og da gjerne også hadde erfaring med voldsarbeid fra andre tjenester. En terapeut som nå nærmer seg pensjonsalder, fortalte om hvordan fysisk vold

var det første som begynte å dukke opp som et tema i tjenesten, men da først når den var anmeldt og fremlagt som et problem fra brukeren selv. Når det ikke var tilfelle, ble det snarere omtalt som et kommunikasjonsproblem, fortalte terapeuten, og la spøkefullt til: «og jaggu var det kommunikasjonsproblemer når kommunikasjonen kom som knyttneve». Det at de ikke spurte om vold hadde ifølge denne terapeuten nøye sammenheng med usikkerheten rundt hva de som tjeneste hadde å tilby hvis noen skulle finne på å svare at ja, de hadde problemer med vold i familien. På den tiden, mot slutten av 90-tallet hadde de ikke opplevelsen av å sitte med de verktøyene og metodene de trengte for å kunne håndtere at folk «la volden på bordet».

En kontorleder med erfaring fra fagutviklingsarbeid på vold i en annen region oppsummerte tidsånden fra sin egen studietid og sine første år i tjenesten på midten av 2000-tallet som følger:

vi skulle møte folk uten forkunnskap, møte folk på lik linje. Den der ikke-dømmende, ikke-ekspert, de idealene der var ekstremt styrende da. Så det har skjedd masse på det feltet. Og jeg tenker nå, at fyttirakker'n alle de familiene jeg har sittet og hatt i parterapi det første året av karrieren min hvor det har vært vold, og hvor vi ikke spurte!

Forklaringen på hvorfor de ikke spurte handlet i dette tilfellet altså ikke om å mangle verktøy, men snarere om at de verktøyene de hadde som familierapeuter hadde jobbet mot dem. I løpet av årene som har gått siden har vold i nære relasjoner blitt mye mer eksplisitt definert som illegitim, både i familievernet og i samfunnet ellers, men det er altså ikke den eneste forklaringen på den endringen som har skjedd i tjenesten. En terapeut som har bidratt mye med fagutvikling på vold siden midten av 2000-tallet utdypet denne faglige begrunnede motstanden mot å spørre direkte om vold:

Folk kommer jo typisk til familievernet med litt sånn «kommunikasjonsproblem» eller, «vi krangler litt for mye», «vi er ikke kjæresten lenger». Vi opplevde at flere terapeuter sa at det å da skulle spørre om vold føltes som et litt for stort sprang. De var bekymret for hvordan folk ville oppleve det, ville det bli tap av allianse sånn at du ikke får dem tilbake (på kontoret) igjen?

Det å ikke spørre handlet altså ikke bare om faglig usikkerhet i møte med vold, slik som det ble forklart i det første eksempelet, men også om en faglig begrunnet bekymring for å bli oppfattet som invaderende og moraliserende fra brukernes side. Det å spørre så direkte ville potensielt innebære å bryte med tradisjonen i tjenesten for å innta en mer ikke-vitende og ikke-dømmende terapeutposisjon. Erfaringer fra tjenesten tilsier også at en slik «løsningsorientert» ikke-ekspert posisjon hos terapeuten kan bidra til å usynliggjøre voldsproblematikk (Middelborg m.fl. 2007). Et eksempel kan være at brukeren oppfordres til å fokusere på ønsker for endring i relasjonen fremfor å beskrive voldserfaringer og problematiske relasjonsmønstre.

Det at terapeutene tidligere, og i noen grad også fortsatt, har latt være å spørre direkte om vold har altså ulike årsaker, sett fra de ansattes side. Litt avhengig av hvor trygg man er i terapeutrollen og hva slags støtte man har i sine omgivelser, kan dette fortsatt tenkes å være aktuelle problemstillinger for enkelte i tjenesten. En av terapeutene vi intervjuet som ikke hadde arbeidet spesifikt med voldsproblematikk, og som heller ikke hadde noen spesifikk rolle i dette arbeidet, ga uttrykk for et liknende perspektiv som det som beskrives ovenfor. Informanten mente den økte bruken av voldsbegrepet på kontoret og i terapirommet potensielt kunne virke fremmedgjørende for både terapeuter og klienter:

Det er veldig fjernt for veldig mange, de definisjonene som fagfolk bruker på vold, det henger liksom ikke sammen (med deres erfaringer) (...) Det er mer sånn fortvilelse, ikke sant, «jeg vet ikke helt hva jeg skal si, det kommer frosker ut av munnen min, jeg sier ting jeg ikke skulle ha sagt, jeg blir så sint at jeg mister kontrollen og jeg går ut og slamrer med døra». For folk flest opplever jo det som innafor, og da er vi opptatt av om de får reparert det, vi spør «er det sånn at dere blir venner igjen etter disse episodene, og hvor ofte skjer disse episodene». For meg så forstyrrer det når jeg begynner å tenke «vold» (i de situasjonene), for da blir ting så veldig sånn. Da får jeg prestasjonsangst.

Denne terapeuten mente altså at voldsbegrepet kan gjøre det vanskeligere både for klientene og for terapeuten selv å snakke om problemene de har og hvordan de kan løses. For denne terapeuten hadde det sammenheng med at vold som fagbegrep er så normativt ladet; dette at vold så tydelig er uakseptabelt og ulovlig. Dermed fremstår det også som mer konstruktivt å snakke om hva handlingene gjør med partneren eller barna, med deres følelser og opplevelse av trygghet, det terapeuten beskriver som et «mentaliseringsprosjekt». Når det gjelder bruken av voldsbegrepet i terapirommet, vil terapeutenes praksis antakelig variere ganske mye. Etter alt å dømme har dagens terapeuter i familievernet likevel samme mål for all terapi med utgangspunkt i familierelasjoner; å hjelpe brukerne til å tolke og respondere på hverandres handlinger og følelsesuttrykk på mer hensiktsmessige måter.

«Man må tørre å spørre»

SKM-vold har imidlertid satt seg som mål å snu denne trenden med relativ taushet rundt vold i tjenesten en gang for alle. Dermed har også dette med avdekking og tematisering av vold blitt en svært viktig del av den nasjonale fagutviklingen på feltet. Det handler om å gjøre samtlige terapeuter i tjenesten trygge nok til å spørre brukerne direkte om hvorvidt de selv blir utsatt for noe som kan defineres som vold, hvorvidt de utsetter partneren, selv blir utsatt, eller regulerer barna på måter som passer under betegnelsen vold. Basert på vår undersøkelse fremstår det som at dette kravet om å aktivt spørre, har nådd ut til samtlige kontor og terapeuter. Mye tyder også på at det å spørre er blitt en rimelig innarbeidet praksis i tjenesten, selv om måten og systematikken i hvordan dette gjennomføres på nødvendigvis

vil variere. Vi ble fortalt at det i meglingsaker spørres rutinemessig om voldsproblematikk ved inntak i forbindelse med ordningen med differensierte meklingsløp (A, B eller C vurdert etter konfliktnivå, og hvor C-løp i hovedsak skal gjennomføres med co-terapi). Ved enkelte kontor ble det også spurt rutinemessig om vold i inntakssamtaler til kliniske saker over telefon. Her var det imidlertid langt større variasjon i praksis, ettersom kontorene hadde ulike ordninger for merkantilt ansatte med ulik fagbakgrunn og fartstid i tjenesten. Det fantes også eksempler på kontor som tidligere hadde fått terapeuter til å ta inntakssamtaler over telefon for å kunne spørre om vold, men som siden hadde gått bort fra det fordi det ble for ressurskrevende.

Det er ikke dermed sagt at samtlige av tjenestens ansatte føler seg trygge nok, i alle situasjoner, til faktisk å spørre. Våre informanter la også vekt på at denne tryggheten er noe man er nødt til å øve opp. Tall fra SKMs kartleggingsundersøkelse viste imidlertid at volden i rundt to tredjedeler av tilfellene ble avdekket i terapi, mens den i den siste tredjedelen av tilfellene enten ble gjort kjent av klienten selv ved inntak eller av en ekstern instans ved henvisning. I terapirommet kan terapeuten velge å spørre rutinemessig i første terapitime, eller vente til en passende anledning når tillitsforholdet mellom terapeut og klient er etablert. Her vil også praksisen variere mellom kontor og terapeuter. Som en kommentar til de to tredjedelene av tilfellene hvor volden ble avdekket i terapi, sa en av RM-koordinatorene følgende:

Spørsmålet er jo da om det er terapeuten som lokker det fram, eller om folk bare legger det på bordet første time. Min erfaring er at det er terapeuten som lokker det fram.

Dette at det angivelig oftest er terapeutene som aktivt «lokker volden fram», var en oppfatning som ble delt av mange i tjenesten, og som i fagutviklingsarbeidet ble benyttet aktivt som en begrunnelse for at alle terapeuter måtte ha et minimum av kompetanse for å kunne håndtere vold. Voldssaker var altså ikke noe som ganske enkelt kunne skyves over på kontorets voldsteam eller på medarbeidere med mye voldserfaring, selv om kartleggingsundersøkelsen også viste at volds sakene kunne være ganske ujevnt fordelt mellom terapeutene ved det enkelte kontor.

Å spørre frem volden innebærer, slik vi fikk det beskrevet, å forsøke å komme bak begreper som «krangel» eller «dårlig kommunikasjon». Volden må «pakkes ut» før man kan begynne å forstå hva det dreier seg om og hvordan man eventuelt i neste omgang kan jobbe med endring og reparasjon. En krangel er for eksempel ikke lenger «bare en krangel» hvis den ene som sitter i rommet faktisk er livredd, og da må også denne frykten som en reaksjon på eventuelle voldshandlinger «pakkes ut». Som en terapeut påpekte:

Forskjellen er, hvis et par for eksempel sier at de krangler så fælt. Hvis man ikke har voldsperspektivet så snakker man om hvordan de skal unngå

mer krangling, men med et voldsperspektiv så spør man om hvordan de krangler, hva gjør dere da, hva skjer da? Og da kommer volden.

En annen terapeut med lang erfaring med voldsarbeid i tjenesten beskrev hvordan samfunnsendringer også spiller inn for måten brukerne snakker om egne eller andres voldshandlinger i terapi på:

Jeg tror kanskje det også endrer seg i befolkningen nå, at vi noen ganger får bestillinger på at «Jeg tror jeg blir utsatt for psykisk vold». Folk kan si «jeg vil at vi skal snakke om vold», eller «det som skjer hjemme hos oss er psykisk vold». Det er kanskje det at folk leser på nettet og er mer orienterte. Men så opplever vi jo også at folk sier «nei, jeg har ikke blitt utsatt for vold, men han dytta meg ned en trapp en gang». At (de tenker at) det ikke er fysisk vold, det er mer et uhell.

Det som beskrives her er altså at dagens brukere i familievernet, som et resultat av økt kunnskap om vold i befolkningen, ofte kommer med tydeligere bestillinger og tar mer aktivt bruk av voldsbegreper i terapirommet. Samtidig møter terapeutene, som beskrevet over, fortsatt på brukere som unngår å bruke voldsbegrepet selv, eller som protesterer om terapeuten gjør det fordi de selv har en snevrere forståelse av hva vold kan være:

(De tenker på) den overlagte volden. Det å bli banket opp, at det er *det* mange, og kanskje særlig menn, forbinder med vold. At det ikke er vold å slå i bordet, eller å slå beltet i bordet, eller å kaste fjernkontrollen i veggen, at det ikke er vold.

I likhet med mange andre i tjenesten, beskrev denne terapeuten det som om mye av arbeidet med vold i familievernet nettopp handlet om å få folk til å reflektere over hva denne typen handlinger gjør med relasjoner. Hvorvidt man så velger å referere til dem som vold, er fra mange terapeuters perspektiv mindre viktig.

Voldsarbeid med «barnet i rommet»

Parallelt med en generell økende oppmerksomhet om vold i nære relasjoner i samfunnet, fremheves også barns utsatthet (Killén 1984, 2008; Hennem, 2016; Stefansen og Mossige 2007, Mossige og Stefansen 2016). Eksempelvis har kunnskapen økt om hvor skadelig det kan være for barn å være vitne til vold, samtidig som vold mellom foreldrene også utgjør en risikofaktor for at også barnet selv utsettes for vold i familien. Voldsutsatte barn står ofte også i en særstilling i samfunnet som en gruppe som anerkjennes som verdig trengende, med særlig rett på hjelp fra det offentlige. Barn berørt av vold var også et viktig tema i mange av møtene og samlingene vi deltok i, hvor funnene fra kartleggingsundersøkelsen ble diskutert. Svært mange i tjenesten ble gjennom denne tellingen oppmerksomme på at de hadde definert et stort antall barn som berørte av vold, barn som ikke nødvendigvis hadde vært inne til samtale eller var ivaretatt av andre tjenester. Denne måten å tenke på er også et uttrykk for deres systemiske tilnærming til

voldsproblematikken i familien. For mange av de terapeutene vi snakket med, ble tanken på disse barna, enten de hadde møtt dem eller ei, i seg selv en viktig motivasjonsfaktor til å gjøre en ekstra innsats i voldssaker. Et annet poeng, som svært mange trakk frem, var at for foreldre i familier med voldsproblematikk, er barna også ofte den viktigste motivasjonsfaktoren for å ta imot hjelp.

Systemteoretikeren Gregory Bateson, en av familieterapiens virkelig store inspirasjonskilder, beskriver i sine arbeid (Bateson, 2000 [1972]) hvordan brudd i destruktive prosesser ofte forutsetter at et nytt element introduseres i systemet, og der gjennom skaper et brudd. Slike brudd eller forskjeller i systemet, introdusert til rett tid på rett sted, beskrives hos Bateson som en «en forskjell som gjør en forskjell» (ibid s. 271). Etter hva vi kan forstå utgjør barnet i terapirommet ofte en slik forskjell som gjør en forskjell i voldssaker. Når familieterapeuter snakker om det å «ta barnet inn i rommet», så mener de det ikke nødvendigvis konkret og fysisk. Å ta barnet inn i rommet viser også til det som skjer når foreldre blir bedt om å beskrive sine «kommunikasjonsproblemer» og høye konfliktnivå, slik det tror det kan fremstå fra barnas perspektiv. Når foreldrene blir «tvunget» til å se seg selv utenfra på den måten, gjør det dem, ifølge våre informanter, ofte langt mer villige både til å benevne voldsproblematikken og ikke minst til å gjøre en innsats for å endre situasjonen.

Dette å introdusere barnets perspektiv på vold og konflikt, gjør det også mulig for terapeuten å ansvarliggjøre foreldre som utøver vold mot partner eller barn, uten selv å innta en eksplisitt normativ ekspertrolle, og dermed kanskje komme litt ut av terapeutmodus. I møte med vold mot barn er det altså en forutsetning at foreldrene selv ser problemet. Om ikke det er tilfelle, vil tvert i mot en svært tydelig ekspertrolle måtte spilles ut i møte med foreldrene (Syrstad, 2011). Flere av modellene for voldsarbeid som er utviklet i familievernet spiller imidlertid på foreldrenes egenmotivasjon som en viktig metodologisk bonus ved å trekke barn inn i terapirommet, også fysisk. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på hva slags rolle som på denne måten tillegges barna. Som Røed og Steinsvåg fremhever som et presserende spørsmål (2019, s. 217):

Skal involvering av barna fremme motivasjon og ansvarstaking hos foreldrene først og fremst, eller skal hensikten være å gi barna informasjon, bedre oversikt, forutsigbarhet og støtte i egen livssituasjon?

Her ser det ut til å finnes litt ulike perspektiver i tjenesten. Selv har vi snakket både med terapeuter som insisterer på det å tydeligere invitere barn inn som en egen brukergruppe i familievernet, mens andre er mer opptatt av familievernets rolle i et mer indirekte arbeid for å sikre barns levekår og medbestemmelse gjennom en styrking av foreldrene. Det å invitere barn inn i tjenesten på en mer offensiv måte, slik kontorene nå er pålagt gjennom styringslinjen, innebærer også både faglige og mer etiske dilemmaer. Mange av våre informanter trakk særlig frem det ubehaget de følte på ved å skulle oppfordre barn til å dele sine voldserfaringer i en tjeneste med så begrensede muligheter til hyppig og eventuelt langvarig oppfølging i etterkant.

Frivillig deltakelse som premiss

På spørsmål om hva som er familievernets fortrinn i arbeid med voldssaker svarte en terapeut med lang erfaring fra psykiatrien spontant at tjenestens fortrinn nettopp er de rammene som et lavterskel terapitilbud gir. «Det at folk kan komme helt på eget initiativ for å snakke om problemene sine», svarte vedkommende, «er et helt unikt utgangspunkt for endring». Frivillig deltakelse fremstår i tjenesten også som et svært viktig premiss for alle typer kliniske samtaler, samt for mekling utover den obligatoriske førstesamtalen for foreldre som ønsker å gå fra hverandre. Det at brukerne selv har tatt kontakt og ber om hjelp, ansees i familievernet nærmest som avgjørende for at terapeuten skal lykkes i sitt arbeid. Som vi allerede har vært inne på oppstår det derfor potensielt et dilemma når et par kommer for å få hjelp til å løse et kommunikasjonsproblem som etter terapeutens forståelse kommer til uttrykk som vold. Hva gjør terapeuten dersom paret ikke deler en slik oppfatning? Kanskje var det bare noe som «ramlet ut av dem» og som ingen av partene hadde noe ønske om å sette ord på? Kanskje ønsker de ikke å snakke om håndtering av eget eller andres sinne, men vil ha hjelp til helt andre ting? Dette vanskelige temaet gikk igjen i flere av samlingene vi deltok i og i intervjuene vi gjorde. Hele poenget med dette frivillige lavterskeltilbudet til familier i krise, slik mange i tjenesten så det, er nettopp at folk skal få eie sine problemer og få bidra til løsningen av dem i fellesskap. Derfor var også mange av terapeutene opptatte av at det i voldssaker må gjøres et stykke arbeid med bevisstgjøring og tillitsbygging, før det kan være aktuelt å gi tilbud om eksempelvis sinne-grupper eller henvisning til andre instanser.

En terapeut forklarte, med utgangspunkt i sine erfaringer fra sitt tidligere arbeid i ATV, hvor mye som skal til for at en bruker som utøver vold faktisk skal komme dit at han eller hun er klar for å delta i endringsarbeid:

Når ATV tar imot en klient, kan de gjøre en evaluering og si ja og ta de som er motiverte, som de føler at de kan jobbe med. Og det er det jo naturlig at man gjør i en spesialisert organisasjon (...) Når du kommer til ATV, så har du ofte vært i familievernet, og vært i barnevernet og har gått mange runder og årene har gått. Og til slutt så er du nede i en bølgedal, en krise, og så er det kniven på strupen og «nå må du gjøre noe». Enten på grunn av ytre press eller at du selv har tenkt at nå trenger jeg hjelp. Så det er et langt løp ofte, før du kommer til ATV. Når jeg fikk en klient inn på mitt kontor der kunne jeg snakke om vold fra første setning. Og klienten var helt klar på det, det er det de forventer, det er det vi skal snakke om.

I ATV, slik denne terapeuten resonerte, hadde mennene og kvinnene som hadde utøvd vold ofte på forhånd brukt mye tid på å akseptere situasjonen og sin egen rolle. I familieverntjenesten derimot, møter du som terapeut utøvere på alle mulige stadier i den prosessen han beskriver ovenfor. Kanskje har vedkommende aldri før tenkt tanken at det som skjer i relasjonen deres kan forstås av andre som vold. Og kanskje skammer vedkommende seg så mye over det som har foregått at han eller hun ikke vil være i stand til å sette ord på eller vedkjenne seg volden ovenfor andre. I slike tilfeller må familieterapeuten, ifølge vår informant, benytte «all sin

terapeutiske sensitivitet og klokskap» for å kunne ha noe håp om å få personen til å møte opp til neste time. For ikke bare skal volden avdekkes, målet er også å beholde personen lenge nok til å så det frøet som skal til for en spire til endring. Under en RM-samling i en av regionene diskuterte deltakerne dette dilemmaet fra ulike perspektiver. En erfaren familievernleder minnet da om at man som terapeut skal være forsiktig med å ta på seg hele ansvaret i en slik situasjon. Selv hadde han en gang opplevd å få inn en mann på kontoret som hadde åpnet med å si at han faen ikke gadd å sitte der å høre på drittprat, hvorpå terapeuten selv hadde svart at det gadd ikke han heller. «Så gikk vi hvert til vårt», fortsatte han, til latter fra de øvrige deltakerne, «sånn kan man også gjøre det». Slik vi tolket budskapet mente lederen å formidle at familievernet som tjeneste strekker seg svært lang for å møte sine brukere, som i all hovedsak kommer på eget initiativ. Da er det også innafor å av og til gi slipp på dem som ikke er helt klare for å være der.

Pragmatisk tilnærming til krav om erkjennelse og nulltoleranse

En annen problemstilling, som i mindre grad dukket opp som et eksplisitt diskusjonstema blant informantene, men som vi gjennom datainnsamlingen likevel ble oppmerksomme på, var de ansattes manglende vektlegging av kravet om erkjennelse for å kunne arbeide terapeutisk. Mens ATV til sammenlikning opererer med et krav om erkjennelse som inntakskriterium for behandling, håndterer familievern tjenesten altså alle slags familievoldssaker, ofte nettopp med mentalisering og en gryende erkjennelse hos utøver som mål. Aarset og Bredal viser i sin rapport om omsorgsovertakelse og etniske minoriteter (2018) at det i den offentlige og politiske debatten om vold mot barn opereres med to ulike tilnærminger til vold; nulltoleranse og en mer nyansert tilnærming (2018 s. 174). Forfatterne knytter videre barnevernets erkjennelsesparadigme, som en konsekvens av nulltoleranseperspektivet, blant annet til arbeidet i Alternativ til vold. I Familievernet finner vi ikke noe tilsvarende virksomt erkjennelsesparadigme knyttet til vold mot familiemedlemmer. Her dominerer det vi forstår som en mer nyansert tilnærming til vold i familien. Selv om familieterapeutene på direkte spørsmål om voldsforståelse oftest viser til definisjoner i voldsfeltet som tar utgangspunkt i den skadepotensiale og den utsattes erfaringer (se WHO's og Isdals gjengitt i kap. 1), opplevde vi at de i praksis vel så ofte snakket om vold som handlinger hvis legitimitet avhenger av det perspektivet man inntar (se Riches' definisjon gjengitt i kap. 1). Følgende observasjon fra feltnotatene hentet fra en diskusjon rundt en anonymisert voldssak ved ett av kontorene vi besøkte, kan her tjene som eksempel:

En erfaren terapeut med etterutdanning i voldsarbeid er blitt bedt om å legge frem en anonymisert sak med vold som tema under et fellesmøte. Møtet foregår ved et kontor hvor flere av de ansatte har lang erfaring med voldsarbeid, spesielt på utøversiden. Saken omhandler et (foreløpig) barnløst ungt par som selv har tatt kontakt med kontoret på grunn av høyt konfliktnivå i parforholdet. Dette valgte de å gjøre i fellesskap, etter en episode som begge hadde opplevd som svært problematisk. En heftig krangel med høylytt kjeft og knuffing dem imellom hadde endt med at han

hadde tatt tak rundt halsen hennes, med den konsekvens at hun ble redd og han ble svært forskrekket over sin egen handling. Terapeuten forklarer hvordan han, sammen med paret, har gått grundig til verks, blant annet med bruk av sinneskala, for å få kartlagt omfanget og intensiteten i vold og konflikt dem imellom. Når han er ferdig med å presentere saken, spør lederen ved kontoret om hva paret ønsker å få hjelp til. Terapeuten svarer at de ønsker å holde seg på et lavt konfliktnivå og ha det fint sammen, at de ønsker å være sammen. Kollegaene nikker rundt bordet og begynner å diskutere hvordan det videre løpet med parterapi kan legges opp. Som forsker og deltakende observatør bryter jeg etter hvert inn i samtalen for å spørre om hvordan de vurderer alvorlighetsgraden i saken. Jeg får til svar at «dette er en typisk familievernsak». Terapeuten med ansvar for saken sier at han tror dette paret vil kunne komme langt i å håndtere situasjonen på bedre måter i løpet av 3–4 konsultasjoner.

Fra et voldsforskerperspektiv var det å overvære denne samtalen overraskende og klargjørende på flere måter (se for øvrig diskusjonen i kap. «7 om hverdagsvold» og «farlig vold»). Handlingen beskrevet ovenfor ville i voldsforskning mest sannsynlig blitt omtalt som «kvelertak», et begrep som tillegger utøveren en form for intensjon, samtidig som den peker mot et potensielt farlig, og i verste fall dødelig utfall for den utsatte. Under denne saksdrøftingen blir handlingen altså beskrevet med langt mer nøytrale formuleringer, på samme måte som når vold avdekkes i terapirommet («han la hendene rundt halsen hennes»). I tillegg beskrives den problemsituasjonen som paret hadde løftet frem i terapirommet som et eksempel på en «typisk» familievernproblematikk. Hva forteller dette eksempelet om tjenestens tilnærming til vold og erkjennelse, og på hvilken måte har det sammenheng med familieverntjenesten som et frivillig lavterskeltilbud?

I etterkant av denne felterfaringen drøftet vi problemstillingen i samtale med to av de ansatte i SKM-vold, som kommenterte saken på følgende måte:

A: De som makter å jobbe med sånne saker tror jeg ikke blir så fort alarmerte og får for høye skuldre, for da gjør du det så alvorlig at paret kanskje ikke kjenner seg igjen i det, og kanskje til slutt ikke ønsker å samarbeide med en frivillig aktør.

B: Hvis det hadde vært innenfor andre diskurser, internasjonalt, så ville det vært helt hårreisende og fortsette å ha fellessamtaler med dem. Fordi her skulle vi ha gjort risikovurderingsarbeid med utøver, og sikkerhetsarbeid med utsatt (hver for seg). Det er viktig å også ha det med seg som perspektiv, men vi tenker at det ikke kan være det eneste perspektivet, og vi tror at et sikkerhetsarbeid som ikke gjøres med begge er dårlig sikkerhetsarbeid.

Slik vi tolker utsagnene ovenfor kan de tas til inntekt for en forståelse av at nulltoleranseperspektivet og kravet om erkjennelse i familieverntjenesten har liten oppslutning som et premiss for terapeutisk arbeid. Vi leser begge deler som et uttrykk for terapeutenes realisme i tilnærmingen til familiekonflikter. Det som i liten

grad ble tematisert i diskusjonen av den aktuelle voldssaken ovenfor, men som vi likevel opplevde som et underliggende premiss for diskusjonen ved det aktuelle kontoret, kan oppsummeres som følger: Hva er egentlig alternativet til å tilby terapeutisk behandling til dette paret, som selv tar kontakt på bakgrunn av et uttalt (og ut fra terapeutens vurdering) genuint felles mål om å unngå den typen episoder i fremtiden? Dersom paret som kommer på eget initiativ skulle avvises, eller henvises til henholdsvis krisesenter og ATV med den begrunnelsen av at volden er «for alvorlig» eller «ikke erkjent som problem», er det meget stor sannsynlighet for at de ville avise oppfordringen og gå hjem til sitt. Det er også sannsynlig at de aldri ville ta kontakt med familievernnet igjen. Etter terapeutenes vurdering ville ikke dette være en god måte å ivareta sikkerheten eller forebygge fremtidig vold. Vår tolkning er at familievernets terapeuter i større eller mindre grad opererer med en pragmatisk tilnærming til vold, fremfor en nulltoleranse-tilnærming hvor et krav om erkjennelse følger logisk. Dette har også sammenheng med terapeutenes forståelse av vold som fenomen, som innebærer bevisstheten rundt at voldshandlinger kjennetegnes av at legitimiteten i dem er omstridt. Det de som terapeuter definerer som en voldshandling (og dermed som illegitim, vurdert fra vitneposisjonen jfr. Riches's voldsdefinisjon), vil ikke nødvendigvis fortone seg på samme måte, hverken for den som utøver eller utsettes for handlingen.

Mot en (relativt) ikke-vitende, ikke-dømmende, ikke-ekspert posisjon

Den forskyvningen som en del av våre informanter beskriver i terapeutrollen som en konsekvens av voldsarbeidet reflekterer en pågående og mer generell tendens til spesialisering og differensiering av tjenester i velferdsapparatet. Denne utviklingen foregår altså parallelt med økt oppmerksomhet, økt kunnskap, skjerpet lovgivning og en stadig mer finmasket tiltaksvifte knyttet til vold i nære relasjoner. En av våre informanter med særlig kompetanse på voldsarbeid i tjenesten beskrev utviklingen på følgende måte:

Helt uavhengig av vold så har det vært en bevegelse i familievernnet på at man er mer normativ og har mer preferanser. Hvis vi snakker om foreldreveiledning, da blir det «Sånn skal samspill med barn være. Her har du noen punkter. Hvis du gjør dette så blir det bra». Sånn snakker jo terapeuter mer og mer også, fra å være mer tilbaketente til å være mer fremoverlente (...) Og da blir det ikke lenger et sånt brudd i rollen som det var for 25–20 år siden, da de begynte med tryggere barndom. Nå er det nesten ingen som tematiserer det lenger, alle tar det som en selvfølge at når vold blir tema så tar man standpunkt.

Ifølge denne informanten oppleves det altså ikke lenger som så prekært for kollegaene å håndtere disse dilemmaene knyttet til normativitet og faglig ekspertise i møte med klienter i voldssaker. Vår undersøkelse tilsier også at terapeuten her presenterer en ganske treffende analyse av dagens familievernnettjeneste. Samtidig vil vi legge til at denne terapeuten, i likhet med mange av våre informanter, hadde mange års erfaring med håndtering av voldssaker, og særlig interesse for voldsfeltet. Vi har også intervjuet og observert samtaler med terapeuter som ser

ut til å føle seg noe mindre komfortable i rollen som faglig normativ (og «voldsinformert») familieterapeut. Å bruke vold mot sine nærmeste blir imidlertid i de aller fleste sammenhenger ansett som potensielt ulovlig og sosialt uakseptabelt i det storsamfunnet familievernet inngår i. Dette vet også brukere. I tillegg har terapeutene etter hvert fått mye kunnskap om hvor skadelig vold kan være, ikke minst for barn som enten selv er utsatt eller som er vitne til vold. Dermed ser det også ut til at familieterapeuter som gruppe er blitt relativt komfortable med å avdekke og tematisere vold som en del av sin praksis. De fleste opplever at det å løfte frem vold som et problem i familien fint kan kombineres med det å verdsette brukerne som helt vesentlige aktører i prosessen med å se, forstå og ikke minst potensielt forsøke å stoppe volden.

Hvordan kartlegge og differensiere relasjonelle størrelser?

Så langt i kapitlet har vi diskutert utfordringer med voldsarbeid som først og fremst er knyttet til relasjonen og tillitsforholdet mellom terapeut og bruker. I denne delen av kapitlet skal vi i tillegg se nærmere på hva det innebærer for terapeuten å skulle kategorisere og differensiere vold som en del av relasjonene i en familie. Som vi har vært inne på vil enhver relativisering av vold i nære relasjoner i vårt samfunn kunne oppfattes som problematisk i en del sammenhenger. Vold fremstilles mer og mer i form av en slags objektiv størrelse, som noe som både er potensielt straffbart for den som utøver og uomtvistelig skadelig for den som blir utsatt. Dette poenget fremmes ofte uten at man går inn på hva slags handlinger det er snakk om eller hvilken kontekst de utspiller seg i. Når partene i en relasjon med voldsproblematikk i voldsforskning og offentlig debatt ofte konsekvent deles inn i «utøver» og «utsatt», kan det bidra til å tåkelegge en virkelighet som kan være langt mer kompleks. En ting er at begge parter kan være utøver og offer for vold i en parrelasjon, i tillegg vet vi også at svært mange av dem som bruker vold, eksempelvis mot egne barn, selv har vært utsatt for vold. Veldig mange av volds sakene i familievernet beskrives å ha en mer utydelig rollefordeling, og terapeutene omtaler her heller ikke brukerne sine i disse termene. Dette har også sammenheng med at tjenesten så sterkt vektlegger det relasjonelle, i den forstand at man metodisk utforsker måter å få de ulike partene i en konfliktfylt relasjon til å forstå hverandre bedre på. Hvordan kategoriserer og differensierer man så volden, når den i utgangspunktet betraktes som en relasjonell størrelse som kan sees fra ulike perspektiver?

Fysisk, psykisk, materiell, seksuell

I familievernet er de ansatte opptatt av å være konkrete og beskrivende når de snakker om vold. I tjenesten benyttes det flere ulike kartleggingsverktøy som blant annet kan bidra til å avdekke vold. SKM-vold anbefaler å bruke spørreskjemaet *Livet i familien 2*, ment for kartlegging, differensiering og ikke minst vurdering av sikkerheten i saker hvor det foreligger informasjon om vold i familien. Dette er et skjema som brukerne bes fylle ut selv enkeltvis, hvor de setter tallverdier på hvor enige eller uenige de er i utsagn som «Partneren min prøver å isolere meg fra venner og familie», «Jeg mister ofte besinnselven ovenfor barna», eller «Jeg har

vært redd for at noen i familien skal bli alvorlig skadet eller drept». De blir også bedt om å ta stilling til hvor vidt en rekke ulike handlinger har funnet sted i familien i løpet av det siste året, eksempelvis «Jeg brukte makt (som å slå, holde nede eller bruke et våpen) for å få partneren min til å ha sex», «kløp eller lugget barnet» og «kalte barnet dum, drittunge, taper eller lignende».

I tjenesten er det etter vår erfaring lite diskusjoner om det mer overordnede voldsbegrepet. De fleste nøyer seg med å diskutere definisjoner og avgrensninger mellom ulike former for vold (fysisk, psykisk, materiell osv.), ofte inspirert av det differensieringsarbeidet som har foregått i ATV (Her gjengitt og omformulert av SKM-vold):

Fysisk vold: Inkluderer et spekter av handlinger fra det å holde, dytte, riste eller klype, via bruk av slag, spark eller våpen og til drap.

Psykisk vold: Er måter å skade, skremme eller krenke på, som ikke er direkte fysiske i sin natur. Eksempelvis ved å styre eller dominere andre på ved direkte eller indirekte trusler, degraderende og ydmykende atferd, kontrollatferd, utagerende sjalusi og/eller sosial isolering av partner eller barn.

Seksuell vold: Kan dreie seg om alt fra trakassering og krenkelser til å bli presset til å utføre uønskede seksuelle handlinger

Materiell vold: Er handlinger rettet mot ting eller gjenstander. Det kan innebære å slå inn dører, vegger eller vinduer, kaste og rasere inventar, knuse eller ødelegge gjenstander eller rive i stykker klær.

Økonomisk vold: Er en form for vold som kan komme til uttrykk ved å forhindre partneren i å ha rådighet over egen økonomi.

Latent vold: I lys av vold som har skjedd før er dette en form for vold som virker i kraft av mulighet for ny vold. Utsatte vil, også på et nevrobiologisk nivå, tilpasse seg dette trusselbildet

Psykisk vold ble i diskusjoner gjerne trukket frem som en form for vold som det kunne være vanskelig å få grep om. Noen problematiserte også det at denne kategorien potensielt kunne bli veldig stor når de sakene man jobbet med ofte dreide seg om små og store problemer og konfliktsituasjoner i familien. SKM-volds kartleggingsundersøkelse viste at psykisk vold ble vurdert som en del av voldsproblematikken i tre fjerdedeler av voldssakene. Til sammenlikning ble seksuell vold vurdert som en del av bildet i en av ti saker. Terapeuter vi snakket med vurderte det som et langt større tabu for brukerne å skulle snakke om seksuell vold som en del av parforholdet, sammenliknet med psykisk vold. Under RM-samlinger var det flere terapeuter med spesialisering og særlig kompetanse på seksuelt samliv som fremhevet at seksuell vold ikke nødvendigvis kan spørres frem på samme måte som annen vold. «For å nå inn dit må du gå veien om nærhet i forholdet, du må spørre om sexlivet, ikke om krangling og konflikt» var det en terapeut som sa.

På et kontor med mye erfaring med ulike former for sinnemestringsgrupper trakk en terapeut opp denne problematikken knyttet til den systematiske kartleggingen de gjorde ved inntakssamtalene. Sammen med den enkelte deltaker forsøkte de å danne seg et bilde av voldsuttrykket i det aktuelle forholdet som en forberedelse til gruppetilbudet. Her ble det benyttet et liknende skjema som ovenfor hvor det ble presisert om volden hadde vært psykisk, fysisk, seksuell, materiell osv.:

De fleste har en del score på psykisk vold, og det er akkurat som om det med psykisk vold på en måte er mer.. Det vi (terapeuter) kaller psykisk vold er det folk ofte snakker om som å være for sint, så det er på en måte mer akseptert på alle de rundene vi har hatt ... Vi har hatt 8 sinnemestringskurs, og kanskje intervjuet 50–60 personer. Det er ingen som noen gang har svart ja på noe med seksualisert vold, aldri. Så i den grad seksualisert vold kommer fram på kontoret, kommer det fra den som har vært utsatt og som tar kontakt individuelt.

Denne terapeutens erfaring tilsier altså at det har vært en sterkt og stadig økende forståelse og aksept blant deltakerne i sinnemestringskurs ved deres kontor for å tematisere egen psykiske vold som noe som skader partner eller barn. Seksuell vold ser imidlertid ut til å forbli et tabu, en skamplett eller eventuelt en blind flekk for utøveren. Dette blir også pekt på som en åpenbar utfordring i familievernets arbeid med avdekking av vold i parforhold og foreldre/barn relasjoner.

Et annet dilemma som vi som forskere ser som en mer overordnet utfordring i voldsfeltet er hvordan denne økende differensieringen og spesifiseringen mellom ulike former for vold kan bidra til at det nærmest «går inflasjon» i voldsbegrepet. Samlet sett vil de ulike spesifiserte voldsdefinisjonene beskrevet ovenfor kunne gi grunnlag for avdekking av vold i svært mange av de sakene familievernet er inne i, gitt at disse sakene handler om familier som strever eller befinner seg i en type krisesituasjon. Mange terapeuter utrykte bekymring for at volds sakene skulle spise opp stadig mer av terapeutenes tid fordi sakene i seg selv er så krevende. Det vi derimot ikke hørte fra noen var hvordan en sterk satsning på vold i tjenesten potensielt også kan bidra til at alt de gjør nærmest «blir til vold», gjennom voldsdefinisjoner som potensielt kan betegne alle typer konfliktsituasjoner i en familie. Hva slags konsekvenser får i så fall dette for måten terapeutene tenker om sitt arbeid og møter sine brukere på?

... og spesiell vold

Under RM-samlinger dukket det flere ganger opp eksempler på andre typer vold som noen mente burde få mer oppmerksomhet i tjenesten. Eksempelvis fremhevet noen at de som spesialister på å jobbe med nære relasjoner, når relasjonene i så stor grad blir digitale, også må gjøre en innsats for å fange opp den digitale volden. I slike diskusjoner om ulike typer av særtilfeller av vold minnet gjerne SKM-vold om at de ikke måtte glemme sine grunnferdigheter på vold. De viste flere ganger til kartleggingen av de ansattes kompetansebehov på vold og beskrev det som et dilemma i fagutviklingsarbeidet at jo mer man begynner å differensiere og

spesifisere vold på denne måten, jo mer skaper man en avstand som får folk til å tenke: «Kan jeg egentlig nok om dette?». SKM-volds generelle budskap til terapeutene var altså at de gjennom kartlegging av og differensiering mellom ulike typer vold risikerer at terapeutene glemmer å bruke sin grunnkompetanse på vold.

Et godt eksempel på en type vold som helt åpenbart får mange av dagens familierapeuter til å glemme sin egen grunnkompetanse, er den volden som utøves i minoritetsfamilier. Som oftest kom temaet vold og minoriteter opp i forbindelse med at «æresrelatert vold» ble nevnt som en egen type vold i SKMs kartleggingsundersøkelse. I møte med dette begrepet, og påfølgende diskusjoner om vold i minoritetsfamilier under RM-samlinger, ga terapeutene gjerne uttrykk for at dette var noe de manglet kunnskap om. Som en kommentar til en slik diskusjon under en RM-samling i en av regionene, sa en terapeut med lang erfaring med å jobbe med vold i minoritetsmiljøer, følgende:

Jeg savner spørsmål (i undersøkelsen) som går på kultur, på kulturforståelse og vold, hva slags kontekst volden inngår i (...) Det jeg snakker om er en overordnet tenkning, ikke stykket opp og koblet til enkeltspørsmål, ikke sånn, «å ja, minoriteter, da er det noe med ære»

Vi tolket utsagnet som terapeutens frustrasjon over fraværet av kultursensitivitet i diskusjoner om vold i tjenesten. Vedkommende så ut til å mene at mange av kollegaene hadde en tendens til å snakke om vold som noe universelt, som om den var hevet over kulturell kontekst. På den måten fremstår det som om det utelukkende er den volden som foregår i minoritetsmiljøer som er kulturelt betinget, og da mer spesifikt altså den æresrelaterte volden. I et intervju med vedkommende i etterkant uttalte terapeuten følgende:

Det som jeg synes er viktig, som vi ikke snakker om, er at vi bare ser på vold og ikke så mye i hvilken sammenheng volden skjer i, i hvilken kulturell kontekst denne volden skjer i. (...) I noen miljøer så er vold mer akseptert. «Litt klask og sånn kan da ikke kalles for vold, og han slår jo ikke så hardt» eller «i det og det yrket må man være hard». Og hvis man da ikke forstår den sammenhengen, og hvis man ikke greier å gi noen pekepinn på, hva slags type tiltak som vil fungere i den sammenhengen, og hvordan vi skal snakke om volden i de sammenhengene. For eksempel i religiøse sammenhenger, «du skal tukte ditt barn» og alt dette her. Hvis man da ikke forstår den sammenhengen og den tolkningen av bibelen. Da tror jeg du kan si at «det er forbudt, det får du ikke lov til» og (det du oppnår er at) det blir dyttet under teppet mens volden fortsetter, for da har du ikke tatt tak i det grunnleggende. Vold er jo ikke lov uansett, og det skal ikke være lov, men forklaringene på vold må vi få tak i, og vi må få tak i den kulturelle konteksten dette her skjer i.

I møte med denne informanten ble vi oppmerksomme på et for oss svært tydelig paradoks i familieverntjenestens relative taushet rundt etniske minoriteter som brukergruppe (se for øvrig kap. 7 om tjenestens blinde flekker). Gjennom våre kontorbesøk i ulike deler av landet, i by og bygd, kyst- og innlandskommuner, ble

vi nemlig slått av hvordan de ansatte anstrengte seg for å sette voldsarbeidet ved kontoret inn i en lokal kontekst. Ved kontor i jordbrukskommuner på bygda var de ansatte opptatte av å forklare om tregenerasjons-problematikk og odelsrett som en kontekst for volden. I små kystkommuner med fiskeri som hovednæring, eller i typiske «pendlerområder», var terapeutene opptatt av hvordan vold i familien preges av at folk er mye borte fra hjemmet. I kommuner med toneangivende religiøse fellesskap var terapeutene opptatte av å forklare volden med utgangspunkt i religiøse verdier og oppdragelsesidealer. Vi opplevde, i det minste ute på kontorene, at det som denne terapeuten etterlyser i aller høyeste grad lever i tjenesten, i form av en mer generell sensitivitet for betydningen av kulturell kontekst. Hva gjelder etniske minoriteter opplevde vi i større grad at kontekstualiseringen av vold i slike grupper begrenset seg til terapeuter som ble ansett for å ha særlig kunnskap og kompetanse for å arbeide med disse gruppene.

Cecilie Jåvo definerer kultursensitivitet som «det å være bevisst på at kulturelle forskjeller og likheter finnes, og at dette vil påvirke våre verdier, læring og atferd. I en behandlingssituasjon vil kultursensitivitet bety å kunne oppdage og forstå i hvilken grad kulturelle faktorer påvirker kommunikasjonen og den sosiale interaksjonen» (Jåvo 2010:155). Kultursensitivitet handler altså ikke bare om å være sensitiv for betydningen av «de andres» (forstått som etniske minoriteters) kulturbakgrunn, men snarere om en grunnleggende bevissthet for betydningen av kulturell kontekst. Med utgangspunkt i en slik forståelse av begrepet vil vi hevde at familievernet er en utpreget kultursensitiv tjeneste. Etter hva vi kan forstå er den grunnleggende sensitiviteten i familievernet et produkt av den systemiske og relasjonelle grunnholdningen i familierapien. Etersom kultursensitivitet som begrep i offentlige tjenester ofte assosieres nettopp med integrasjon av etniske minoriteter i majoritetsbefolkningen, gir det kanskje mer mening å beskrive familievernet som en utpreget *kontekstsensitiv* tjeneste. Paradoksalt nok ser det ut til at terapeutene i mindre grad benytter seg av denne sensitiviteten i møte med «de andres» vold, altså minoritetenes vold.

Maktskjevhet og maktblindhet

En annen potensiell utfordring for terapeuten med tanke på kartlegging og differensiering av vold, er hensynet til familiemedlemmenes ulike perspektiver. Terapeutens oppgave er på mange måter å etablere et rom for likeverdig samtale som samtidig tar høyde for partenes ulike maktposisjoner. En ting er utfordringer og etiske dilemmaer knyttet til det å gjennomføre samtaler med både utøvere og utsatte, enten sammen eller hver for seg. I tillegg kan det være andre skjevheter knyttet til forholdet mellom kjønn og makt, for ikke å snakke om den utpreget skeive maktrelasjonen mellom foreldre og barn. Her er det også mulig å se for seg et utall andre måter som kan bidra til maktskjevhet i relasjonene mellom brukerne, eksempelvis ulikheter knyttet til inntekt og økonomi, migrasjon og minoritetsposisjon, seksuell legning og kjønnsidentitet, sosial støtte, fysisk eller psykisk helse, rusproblematikk og liknende. Terapeutens jobb blir å kartlegge og ta høyde for hvordan alt dette og mere til kan bidra til å påvirke mulighetene for å kunne etablere en form for likeverdig deltakelse i terapirommet. Det er ingen tvil om at

voldsproblematikk kan gjøre denne oppgaven ekstra komplisert, samtidig som den i enkelte tilfeller faktisk kanskje kan gjøre det enklere, som i eksempelet med barnet i rommet tidligere.

En terapeut med noen få års erfaring fra familievern, etter først å ha jobbet mange år med barnevern, opplevde familievernets insistering på likeverdighet mellom brukerne som problematisk:

Det som overrasket meg da jeg startet her, var at per definisjon så er det likeverdighet i relasjonen, det er ingen makt-ubalanse, de er begge gode nok som foreldre og som relasjonspartner (...) (Det at du skal) få kontakt med begge parter, ikke ta stilling, ikke gi mer råd til den ene enn til den andre, ikke få den ene til å føle seg mindre enn den andre (...) Jeg kommer jo fra en barnevernstradisjon hvor jeg har med meg det at noen foreldre ikke er gode nok for sine barn, ikke fordi de ikke ønsker det, men fordi de av ulike grunner ikke har den kompetansen. Og da tenker jeg at jeg har et ansvar, i hvert fall til å bistå og gjøre dem oppmerksomme på det, og eventuelt finne mulige veier å gå for å få det til. Og nå er det jo vold vi snakker om her, at det kan være makt-ubalanse, at den ene kan være redd og ha blitt utsatt for ting, og det trenger ikke synes.

Systemtilnærmingens sterke tradisjon for å behandle alle parter som likeverdige oppleves her som problematisk i møte med par hvor det kanskje bare er den ene som ikke makter å være en god forelder for sine barn, eller at det bare er den ene som utøver vold mot den andre. Den maktubalansen som volden i seg selv kan forårsake, kan ofte være vanskelig å få øye på, selv for en terapeut. Ved å insistere på likeverdig deltakelse, spør denne terapeuten seg, risikerer de ikke da også å bidra til å dekke over problematiske sider ved relasjonene?

I *Håndbok i parterapi* skiller Samilow og Middelborg i sitt kapittel om voldsarbeid (2017) tydelig mellom saker hvor det er nyttig og trygt å møte paret til felles-samtaler, og saker hvor dette hvor det tvert imot vil være kontraproduktivt og potensielt farlig. Forfatterne tar utgangspunkt i Johnsons (2008) skille mellom patriarkalsk terrorisme (senere intimterrorisme) og situasjonell partnervold, hvor den første voldsformen knyttes til individuell patologi, mens den siste knyttes mer til gjensidig konflikthåndtering og emosjonsregulering i relasjonen (Samilow og Middelborg, 2017). En terapeut vi intervjuet tar utgangspunkt i dette skillet, i en refleksjon rundt at de i familievern faktisk ikke møter så mange av de parene hvor den skjeve maktrelasjonen er et tydelig produkt av volden i seg selv. Ifølge denne terapeuten ser de i tjenesten lite av den volden som fremstår som intendert og antisosial, og som skremmer den utsatte fra å snakke åpent om volden til andre:

Den der rammevolden, som er nesten litt sånn utspekulert og gjennomtenkt, den litt sånn antisosiale måten å opptre på. Det tror jeg ikke vi ser så ofte her (i familievern tjenesten) (...) Det har jo skjedd, ikke ved dette kontoret, men ved et annet kontor, at folk har blitt alvorlig skadet, og det var et drap også. Men for vår del, det folk her er mest redde for, det er når du får inn par hvor det eskalerer, sånn at de krangler om ganske sånn

vanlige ting. Også blir han kanskje hissig, og skal dytte eller ta kvelertak, «nå kommer du deg unna» liksom. Også går ikke hun unna, og hun prøver å stenge døren og (lar han ikke gå). Det er jo det folk er stressa og redde for. At hvis de nå drar hjem og krangler på den måten og gjør det foran en trapp, og med en dytt så er hun ned trappa. Det er jo liksom ikke planlagt og intensjonelt.

Selv om de fleste vi snakket med hevdet at de i familievernet kommer bort i alle typer vold i nære relasjoner, var det også mange som bekreftet det bildet som tegnes opp her. Det Johnson beskriver som *intimterrorisme*, når den ene på mange ulike måter kontrollerer den andre ved hjelp av vold, ble ikke ansett som en utbredt voldsproblematikk i tjenesten. Som flere påpekte vil antakelig hverken utøver eller utsatt i slike tilfeller være særlig interessert å delta i parterapi. Det de først og fremst bekymret seg for var altså de potensielt alvorlige konsekvensene av den volden som skyldes at folk i en opphetet krangel «mister hodet».

Flere i tjenesten problematiserte imidlertid det faktum at de gjennom obligatorisk meglings ved brudd faktisk «får inn alle», og at par med relasjoner preget av intimterrorisme risikerer å gå under radaren. Noen fremhevet også hvordan det kan være i den utsattes interesse å unngå å tematisere volden i meklings, fordi tematisering i seg selv kan bidra til at volden eskalerer. Dette reiser en del potensielle dilemmaer for terapeutene, som ofte ble løftet opp under diskusjoner i kurs og samlinger. Risikerer vi som terapeuter, kunne de spørre seg, å bidra til at volden øker, når vi insisterer på å forsøke å avdekke vold i obligatorisk meklings? Eller motsatt, risikerer vi ved å overse vold, eller ved å gå for forsiktig frem i avdekkingen av vold, å støtte opp om samarbeidsavtaler som setter foreldre og barn i fare?

En annen potensiell kilde til skjevhet i maktforhold i relasjonen er kjønn, både hva gjelder forskjeller i fysisk styrke og mer generelle kjønnete maktstrukturer i samfunnet. Norske forekomststudier viser, i likhet med utenlandske studier, at menn i relativt stort omfang opplever å være utsatt for vold i parforhold (Pape og Stefansen, 2004; Haaland m.fl. 2005; Sogn og Hjemdal, 2009). Forskjellen er imidlertid at mennene langt sjeldnere enn kvinner rapporterer om erfaringer med alvorlig og potensielt livstruende partnervold (Bjørnholt, 2019; Thoresen & Hjemdal, 2014). Slike forskjeller har ikke bare betydning for parets relasjon, men også for terapeutens egne tolkninger av maktrelasjonen dem imellom. En terapeut som hadde mye erfaring med voldsarbeid snakket om hvordan alvorret i menns vold ofte tar litt fokus bort fra kvinners vold, og at menn fort kan bli litt usynlige i gruppen av utsatte:

Nå vet jeg jo ikke hva andre tenker, men jeg vet at menn utøver alvorligere vold, og at de utøver mer skadelig vold, og at de automatisk har mer makt i størrelse og derfor så har vi så fokus på vold fra mannen. Han er den som gjør mest skade. Men jeg er litt opptatt av det der med hvem som har makten, og jeg synes jo ofte at vi kvinner kan ha den makten og utøver en del psykisk vold og kontroll, men som kanskje ikke gjør samme fysiske

skaden som menn. Så jeg har i en del saker koplet på politiet når jeg har blitt bekymra, der jeg har opplevd at menn har vært utsatt, men på en annen måte enn damer. Jeg har ikke vært redd for livet deres, men jeg har vært mer redd for deres psykiske helse. De har på en måte hatt samme symptomer som damer, men det er vanskeligere å snakke om, for det er som en sa til meg at «Jeg vet at jeg bare kan ta hendene hennes, og ta dem på ryggen så hun ikke kan gjøre noe, men det er ikke der det ligger».

Denne informanten ga altså uttrykk for at man som terapeut også må jobbe med seg selv og sine egne fordommer knyttet til kjønn og vold, og også kunne se den volden menn utsettes for i parforhold med en kvinne. En annen terapeut med lang fartstid i tjenesten, og spesiell interesse for voldsarbeid, sa følgende:

Det en kvinnelig utøver har gjort, hvis en mann hadde gjort det samme, så hadde vi reagert mye kraftigere. På vegne av barna f.eks., og det tror jeg vi også gjør her. Jeg tror at vi opplever det som mindre alvorlig at det er kvinner som utøver vold. Jeg tror det. Selv om vi egentlig, teoretisk sett, vet at det ikke er sant, vi har lært det og vi har hatt om det på kurs og konferanser og ser at det ikke bør være sånn, men jeg tror faktisk det er sånn fortsatt.

En familievernleder fortalte på sin side at menn som deltok i sinnemestringskurs ofte ga uttrykk for at de opplevde at familievernet var på kvinnenenes lag mot mennene. Som deltakere i egne sinnemestringsgrupper for menn, var mange opptatte av hvordan deres vold ble tatt på alvor av terapeutene, mens den volden deres kvinnelige partnere hadde utsatt dem for ble bagatellisert. Familievernlederen ga inntrykk av å forholde seg forståelsesfullt, og samtidig nøkternt kritisk til brukernes perspektiver på kjønn og vold:

En del av disse mennene har fått kniven på strupen og fått beskjed om at hvis du ikke gjør noe med dette voldsproblemet nå så er dette forholdet over og ut. Og de har da vært provosert over dette med «Hva med damer? En ting er at jeg har et problem, men hun jeg bor med er enda verre og like utagerende som det jeg er. Hvorfor skal ikke hun jobbe med sine ting?» Og vi sier til disse folkene at vi er klar over det, men akkurat dette tilbudet er for menn. (...) Spesielt i dette sinnemestringsarbeidet, så synes jeg du får kjennskap til en del destruktive parforhold, der det utøves vold av begge parter på en veldig destruktiv måte. At en del par vi møtes lever i slike forhold der det kan være like gjerne den ene parten som den andre. Vi har jo også noen lesbiske par der det utøves vold, der det både kan være den ene og den andre som på en måte. Så kraften i voldsuttrykket er helt sikkert ulik, og redselen som er knyttet til det er helt sikkert ulik, og konsekvensene av handlingene er ulike, men det kan like gjerne være en kvinne som mann som på en måte drar det i gang. Det synes jeg vi møter.

Mange av terapeutene beskrev hvordan denne kjønnete voldsdynamikken ofte var noe de måtte bruke mye tid på i saker med høyt konfliktnivå knyttet til samvær med barn etter brudd. Her kunne begge parter insistere på betydningen av kjønn

i konflikten dem imellom, eksempelvis når hun beskyldte han for å være en «typisk kontrollerende mann» eller når han hevdet at «hun der slipper jo unna med alt, som kvinne». En terapeut var opptatt av at foreldre som sloss for barna sine, ikke skyr noen midler i relasjon til den andre dersom konflikten har kommet ut av kontroll:

de groveste historiene vi møter på er vel i meklinger og (i kliniske saker) der det er samarbeid om barn. Der er det jo en motivasjon som ligger utenfor (selve relasjonen) og det er samvær med barna. Nesten uansett hva folk har gjort eller ikke gjort så er de glade i ungene sine.

I disse sakene kan familievernnet også komme borti grov voldsproblematikk og problematiske maktforhold mellom parter som antakelig aldri ville ha oppsøkt familievernnet som par. Som fraskilt par ser de seg imidlertid nødt til det, ofte på grunn av ytre press fra barnevern eller andre instanser, fordi de er nødt til å samarbeide om barna.

For å vende tilbake til diskusjonen om den ikke-vitende posisjonen og hvorvidt denne er problematisk i møte med vold, har vi her en generell betraktning. Vi har tidligere beskrevet den terapeutiske ikke-vitende posisjonen i møte med brukere som utøvere og utsatte for vold som en potensielt hensiktsmessig metode for å jobbe med brukerens evne til å tematisere og erkjenne voldsproblematikken. I møte med brukere hvor ujevne maktposisjoner er et bakgrunnstappe for volden, vil en slik posisjon potensielt være langt mer problematisk. Dette opplever vi også at terapeutene i tjenesten er relativt bevisste på, til tross for noen av de kritiske innvendingene fra våre informanter som vi har gjengitt ovenfor. De voldssakene som mange av terapeutene trekker frem som de mest meningsfulle å jobbe med, er de sakene hvor de opplever at endring i familien som system, og at en relativt liten innsats fra deres side, utgjøre en stor forskjell for hele familien. Et viktig kjennetegn ved disse sakene er at brukerne anerkjenner terapeutens innsats for å etablere et rom for å løse problemene i fellesskap, gjennom gjensidig respekt og innsats for å se og anerkjenne partnerens eller barnets perspektiv.

Inn og ut av en «ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon

Som nevnt i kapittel 2 er *Tryggere barndom* en systemisk metode, utviklet ved Østensjø familievernkontor, for å arbeide med par med barn som vil fortsette å leve sammen, til tross for at en eller begge har utøvd vold (Middelborg m.fl. 2007). I en artikkel som presenterer metodikken, reflekterer forfatterne over hvordan vold i nære relasjoner på mange måter utfordrer familievernets fagtradisjon og terapeutrolle:

Familievernets faglige tradisjon er sterkt preget av et systemisk og relasjonelt ståsted. Alle virkelighetsbeskrivelser oppfattes som like verdifulle, samspill og gjensidig påvirkning er i fokus, klientene er eksperter på seg selv, og klient og terapeut samarbeider om å finne nyttige måter å arbeide på. Vold som tema utfordrer denne holdningen. (Middelborg m.fl. 2007, s. 294)

Ifølge forfatterne tillater ikke voldssakene at terapeuten beholder den ikke-vitende, ikke-dømmende og relativistiske tilnærmingen som springer ut av systemteori på den ene siden og sosialkonstruksjonistisk og postmoderne maktkritikk på den andre. Forfatterne peker blant annet på at voldsutøvelse er ansett som en kriminell handling, og at skadevirkningene av å bli utsatt for vold, både som barn og voksen, er godt dokumentert gjennom forskning (ibid).

Slik vi forstår det er det imidlertid mulig å tenke om den relativt ikke-vitende og ikke-dømmende terapeutposisjonen som noe som først og fremst må forstås som en form for metodisk relativisme, snarere enn en verdimesig relativisme. Her vil vi trekke parallellen til diskusjonen om kulturrelativisme i antropologifaget. Debatten har her tidligere vært heftig, både blant forskere (Lien, 1991; Thorbjørnsrud;) og i offentligheten (Kolshus, 2018), om hvorvidt kulturrelativisme bør forstås som en kritikkverdig moralsk unnlåtelsessynd, eller snarere som et metodisk grep for å forsøke å ta inn verden fra en annen posisjon. De fleste antropologer vil insistere på nødvendigheten av å forsøke å forstå den andre på egne premisser, fremfor å bedømme den andre ut fra egen verdensanskuelse. En familieterapeut i møte med en «voldsfamilie» forventes imidlertid å gjøre begge deler, gjennom å innta et tydelig standpunkt mot voldshandlinger. Dette innebærer altså at terapeuten må beherske en veksling mellom to posisjoner som i utgangspunktet er uforenelige. Terapeuten må kunne gli inn og ut av disse posisjonene i terapirommet, avhengig av hva situasjonen krever. Etter hva vi kan forstå vil den (relativt) ikke-vitende og ikke-dømmende terapeutposisjonen, nærmest i form av en kroppsliggjort måte å innta terapirommet på, ha stort potensiale som et metodisk grep for å avdekke vold, uten samtidig å skyve brukerne bort. For selv om vold i nære relasjoner har fått stadig mer oppmerksomhet i offentligheten, kan det fortsatt oppleves som svært stigmatiserende for de berørte, og dette vet også terapeuten.

Mens denne første utfordringen for terapeuten i møte med vold er knyttet til etikken i relasjonen mellom terapeut og bruker fortrinnsvis, er det, som vi så i andre del av kapitlet, flere etiske dilemmaer som dukker opp når man jobber relasjonelt og systemisk med voldsproblematikk. En særlig utfordring for familieverntjenesten i voldsfeltet, har vært det potensielt problematiske i å jobbe med utøver og utsatt i parsamtaler. I forsknings- og behandlingsfeltet har det vært knyttet stor skepsis til familievernets bruk av systemisk parterapi i voldssaker. Her har gjennomgangstonen, eksempelvis i ATV, vært at den voldsutsatte primært skal skjermes, mens utøver alene skal ansvarliggjøres for problemet (Enerhaugen familievernkontor, 2016). For løper man ikke med parterapi en stor risiko for å bidra til bagatellisering av problemet, eller å tilby utøver definisjonsmakt over problemet på bekostning av den utsatte? Standard prosedyre i feltet ville være å anbefale den voldsutsatte, så langt det er mulig, å bryte relasjonen, mens den som utøver vold bør få tilbud om behandling.

For terapeutene i familievernet har utfordringen vært at de stadig opplever at en slik logikk og tydelig rollefordeling mellom utøver og utsatt passer dårlig både med brukernes virkelighet og med terapeutens systemiske forståelse. Og det mer spesifikke problemet for terapeutene som står bak *Tryggere barndom*-modellen,

var at de til stadighet møtte på foreldrepar som på frivillig basis tok kontakt med familievernkontoret fordi de ønsket å fortsette å leve sammen, til tross for voldsproblematikken. I artikkelen beskriver forfatterne hvordan de utviklet en metode for å skille mellom sikkerhetsarbeid og parterapi, som begge deler, så langt det vurderes som hensiktsmessig og forsvarlig, tilbys partene i felleskap:

Når paret forteller at de krangler, spør vi alltid detaljert om hvordan de krangler, hvem som gjør hva og utfall av krangler. Dersom beskrivelsen omfatter høyt konfliktnivå eller fysisk vold, stopper vi den vanlige parterapien og begynner med sikkerhetsarbeid. Vi informerer om at vi på nåværende tidspunkt ikke vil jobbe med parproblematikk, og at fokus for arbeidet vil være knyttet til den voldelige atferden og hvordan personene kan beskytte seg og barna inntil volden har opphørt. Dette begrunnes med at vold er skremmende og skadelig for barns utvikling, selv om mange foreldre vil benekte at dette er tilfellet for deres barn. (Middelborg m.fl. 2007, s. 296–7)

I det øyeblikket terapeutene får beskrevet høyt konfliktnivå og fysisk vold fra paret tar de altså en pause i terapien til fordel for sikkerhetsarbeid. I denne sammenhengen innebærer det ytterligere kartlegging av volden, vurdering av hva som eventuelt taler mot å fortsette terapien i par, utarbeiding av sikkerhetsplan i samarbeid med paret for å unngå nye voldsepisoder, samt inngåelse av ikkevolds kontrakt partene imellom. For den utsatte vil det kanskje være aktuelt å vurdere kontakt med krisesenteret og familievoldskoordinator hos politiet, og for utøver; Alternativ til Vold, rusbehandling eller andre eksterne behandlingstiltak. I tillegg må det gjøres avveininger knyttet til barnas sikkerhet og omsorgssituasjon, og dersom barnevernet ennå ikke er involvert, blir de kontaktet (Middelborg m.fl. 2007).

Denne arbeidsmetoden for parterapi tilbud for foreldre i voldssaker gir samtidig innblikk i familievernets særegne terapeutrolle-ideal; en respektfull og lyttende samtalepartner, med solid faglig integritet, uten å selv gi inntrykk av å sitte på alle svarene. Ifølge *Tryggere barndom*-modellen setter terapeuten imidlertid terapien på hold i det øyeblikket vold avdekkes, og paret informeres om at det etter terapeutens vurdering, ikke er forsvarlig å gi dem det tilbudet de selv har bedt om før det nødvendige sikkerhetsarbeidet er på plass. I møte med vold tar terapeuten altså et tydelig faglig standpunkt og opptre som ekspert, relativt uavhengig av hva klientene selv måtte mene om saken. Samtidig viser forfatterne også hvordan faglig ekspertise og normativitet i møte med vold i praksis, kan kombineres med familievernets nevnte fagidealer, her gjennom å ta parets ønske om å fortsette å leve sammen på alvor, og på bakgrunn av dette forsøke å løse problemet sammen med dem. Vi leser denne modellen som et godt eksempel på hvordan terapeuter i familievernet i dag forsøker å konsolidere den mer tradisjonelle terapeutrollen i tjenesten med en faglig normativ ekspertrolle i møte med vold. Det er denne posisjonen vi i det foregående har presentert i form av en «(relativt) ikke-vitende, ikke-dømmende, ikke-ekspertposisjon». En slik terapeutposisjon forutsetter altså evnen til å bevege seg inn og ut av åpen nysgjerrighet og tydelig normativitet, avhengig av hva situasjonen krever.

Oppsummering

I det foregående har vi diskutert hva slags teoretiske og metodiske posisjoner som preger terapeutrollen i familievernet, og hvordan disse utfordres i saker med vold i nære relasjoner. Vår forståelse, basert på intervjuer og samtaler med ansatte i ulike posisjoner, er at terapeutrollen i familievernet allerede i utgangspunktet innebærer håndtering av ulike og til dels motstridende idealer. Et eksempel er idealet om å innta en «ikke-vitende» og «ikke-dømmende» posisjon i en i utgangspunktet svært skjev maktposisjon mellom terapeut og bruker. Et annet eksempel er idealet om å behandle brukerne som likeverdige parter, når de kan spille svært ulike roller i relasjonene seg imellom. I voldssaker kan det se ut som om disse motsetningene og faglige dilemmaene kan oppleves som ekstra prekære. Samtidig ser vi også at terapeutrollen i familievernet gjennom de siste tiårene har endret seg i retning av en tydeligere ekspertrolle, for øvrig i takt med en tilsvarende rolleforskyvning blant offentlige hjelpere mer allment. Denne utviklingen, gitt at terapeutene faktisk velger å innta en tydeligere ekspertrolle, kan kanskje også bidra til å løse noen av de dilemmaene vi har diskutert i det foregående. Det vi imidlertid også har vært inne på er at en slik dreining mot en tydelig ekspertrolle, kan gå på bekostning av terapeutens evne til å innta en mer åpen, utforskende og nysgjerrig posisjon, i den hensikt å nå frem til brukerne på deres egne premisser.

6 Lokale forutsetninger for samarbeid i voldsaker

I dette kapittelet skal vi belyse familievernets samarbeid med andre tjenester i saker om vold i nære relasjoner. I takt med økt oppmerksomhet om vold i nære relasjoner i familieverntjenestens arbeid, som i velferdstjenestene generelt, forsterkes behovet for at det bygges gode samarbeidsstrukturer med andre tjenester. Flere forhold gjør at samarbeid med andre tjenester er viktig for at familieverntjenesten skal kunne ivareta voldsutsatte og familier berørt av vold i nære relasjoner på best mulig måte. Familievernet er ment å være en korttidstjeneste, som med lav terskel ønsker å nå ut bredt i befolkningen. Samtidig har voldsutsatte komplekse behov som krever langt mer tid å håndtere enn de fleste andre sakene som familievernet kommer i kontakt med. Kompleksiteten i voldssakene, samtidig som familievernet i utgangspunktet er en tjeneste som ikke skal ivareta langvarige behandlingsbehov hos brukerne, reiser et behov for samarbeid mellom flere tjenester.

Familievernet har tradisjonelt vært kjent som en tjeneste som i liten grad samarbeider med andre. Årsaken til dette er nok sammensatt, men et ideal i familievernet har vært å skulle løse klientenes konflikter og problemer innenfor familierapeutens fire vegger. Som mye annet i familievernet, er imidlertid forholdet til andre tjenester og praksiser rundt samarbeid i utvikling. I det følgende skal vi se nærmere på om familieverntjenesten fortsatt kan betegnes som en «introvert tjeneste», eller om vi finner endrede forutsetninger for og holdninger til samarbeid med andre tjenester hos de ansatte. I analysen skal vi se nærmere på noen vanlige forutsetninger for samarbeid, for eksempel kjennskap til hverandres tjenester, geografisk nærhet, samt opplevelsen av tillit og nytte av samarbeid mellom tjenester.

I fremstillingen vil vi gjennomgående bruke begrepet samarbeid. Både samhandling og samordning er andre begreper som ofte brukes om samarbeid. Begrepene reflekterer ulik grad av integrasjon i samarbeidet. Vi har imidlertid valgt å bruke samarbeidsbegrepet som en fellesbetegnelse for samhandling mellom tjenester uavhengig av grad av integrasjon.

Samarbeid i voldssaker – et gjenstridig problem

Om velferdstjenestene samarbeider eller ikke kan være viktig for kvaliteten på tjenestenes arbeid med sårbare og utsatte grupper. Mangelfullt samarbeid kan være årsak til at sårbare barn og familier ikke mottar nødvendig hjelp fra offentlige tjenester når de trenger det som mest. Det er bredt dokumentert og erkjent av ansvarlige myndigheter både nasjonalt (f.eks. BLD, 2014 (Regjeringens strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom); NOU 2017: 12 Svikt og svik – Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt; NOU 2009: 22 [Flatøutvalget], og internasjonalt (Atkinson

mfl., 2007; Horwath & Morrison, 2011), at samarbeid mellom tjenestene er viktig for å ivareta personer utsatt for vold og overgrep. Manglende samarbeid mellom involverte tjenester var et av gjennomgangsproblemene som ble avdekket i barnevoldsutvalgets gjennomgang av alvorlige saker hvor barn hadde vært utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt (NOU 2017: 12). I sakene utvalget gjennomgikk, hadde samarbeidet sviktet både i den konkrete saken og på generell basis, noe som hadde alvorlige konsekvenser. Manglende samarbeid var en sentral årsak til at volden ikke ble avdekket på et tidligere tidspunkt, og til at de berørte av vold eller omsorgssvikt ikke fikk nødvendig hjelp. I lys av dette blir forhold som fremmer og hemmer samarbeid mellom tjenester viktig.

Backe-Hansen, Smette og Vislie (2017) viser i kunnskapsoversikten *Vold mot barn og systemsvikt* til en omfattende litteratur om alle utfordringene ved å få til et vellykket samarbeid på tvers av profesjons- og etatsgrenser. På tvers av forskning i ulike land finner man at mange av de samme faktorene påvirker samarbeid. I en britisk litteraturstudie (Atkinson mfl. 2007), gir forfatterne en oversikt over utfordringer for tverrsektorielt og tverrfaglig samarbeid. I alt belyser de tolv faktorer som på ulike måter påvirker samarbeidsrelasjoner, prosesser mellom tjenester og ressurser til tverretattlig og tverrsektorielt samarbeid (Atkinson mfl., 2007, s. 44–45). De faktorer som kan bidra til å fremme eller hemme samarbeidsrelasjoner er ifølge forfatterne; rolleavklaring, gjensidig forpliktelse, tillit og gjensidig respekt mellom ansatte i tjenestene, og kjennskap til og forståelse for hverandres fag og arbeidsmåte. Faktorer som avgjør hvorvidt gode samarbeidsprosesser forekommer, er; kommunikasjon, en klar hensikt med samarbeidet, planlegging og konsultasjon, organisatoriske forhold og informasjonsutveksling. Når det gjelder ressurser til tverretattlig og tverrsektorielt samarbeid vil finansiering, personale og tid være avgjørende forutsetninger for godt samarbeid (Atkinson mfl., 2007, Backe-Hansen mfl. 2017).

Som nevnt er saker der det avdekkes vold i nære relasjoner ofte komplekse og krevende, og kan kreve høy grad av samarbeid mellom velferdstjenestene. Når komplekse saker krever innsats fra forskjellige deler av systemet, kan dette utvikle seg til gjenstridige problemer, eller «wicked problems» (Rittel & Webber, 1973). Vold i nære relasjoner er et typisk eksempel på et slikt gjenstridig problem, hvor flere sektorer er involvert, samtidig som det er vanskelig å dele problemene opp i avgrensede ansvarsområder (Backe-Hansen mfl. 2017). Saker med vold i nære relasjoner mot barn og unge involverer ofte flere ulike sektorer som barneverntjenesten, barnehage/skole, psykisk og somatisk helsetjeneste og politiet – det vil si instanser med tilhørighet til ulike organisatoriske sektorer i samfunnet. Denne strukturen innebærer en mengde potensielle samordningsproblemer. Backe-Hansen mfl. (2017) tar i sin analyse utgangspunkt i at årsaken til at problemer oppstår er at *horisontale* problemer, det vil si mellom sektorer på samme nivå, forsøkes løst gjennom et *vertikalt* system, det vil si i styringslinja i den enkelte sektor.

Det er hovedsakelig *samhandling* mellom tjenestene som er relevant når vi snakker om samarbeid mellom familieverntjenesten og andre tjenester. Dette

kommer av at ingen tjenester er overordnet eller underordnet familievernnet, og at tjenesten dermed ikke er del av en samordning i et vertikalt hierarki. Når ingen tjenester har myndighet over hverandre, skjer samordningen og arbeidsdelingen gjennom frivillige avtaler og etablerte strukturer (NOU 2019:20 s. 190). Dette skaper et tilsynelatende svært sårbart grunnlag for samarbeid mellom familievernertjenesten og andre tjenester. Sårbarheten for samarbeid gjenspeiles i vårt materiale, hvor samarbeid med andre tjenester i stor grad er avhengig av prioriteringer og behov ved det enkelte familievernkontor og enkeltterapeuters kapasitet og innsats. På den annen side vil familievernnet samtidig være underlagt meldeplikt til barneverntjenesten, så familievernertjenesten står ikke helt fritt til å unnlate å samarbeide med andre tjenester. Samarbeid som følge av meldeplikt til barneverntjenesten kan for øvrig utfordre familievernets rolle som et frivillig hjelpetilbud med lav terskel. Meldeplikten til en kontrollinstans kan utfordre den profesjonelle identiteten som *hjelper* i møte med brukere, og svekke brukerens tillit til den profesjonelle (jf. Bakketeig, Dullum og Stefansen, 2019).

Mangel på samarbeid – hva er barrierene?

Vi fant store variasjoner mellom hvordan familievernkontorene samarbeider med andre tjenester. Der noen hadde lang tradisjon for samarbeid, og aktivt deltok i ulike typer faglige team og nettverk med andre tjenester, hadde andre kontor ikke tradisjon for nært samarbeid. I en undersøkelse av forebygging, samhandling og tilgjengelighet i familievernnet, fant Bufdir (2017) at det generelt er liten grad av strukturert og formalisert samarbeid mellom familievernnet og andre aktører. Samarbeidet mellom familievernnet og andre instanser fremstår, ifølge Bufdir, som personavhengig, ad hoc eller prosjektbasert. Denne tendensen gjenfant vi i vårt materiale. Samtidig ønsket mange av de ansatte vi intervjuet *mer* samarbeid med *flere* tjenester, og et mer strukturert samarbeid med de man samarbeider mest med. Forklaringer på hvorfor noen tjenester ikke oppnår ønsket samarbeid må sees i sammenheng med forhold som fremmer og hemmer samarbeid, som vi har redegjort for tidligere.

Flere ansatte i vår undersøkelse fortalte ved kontorbesøk eller i RM-samlinger at de opplevde å stå litt alene som tjeneste i voldssaker. Disse vektla gjerne svake samarbeidsstrukturer og tradisjoner for samarbeid mellom tjenester lokalt, eller også manglende kapasitet både hos dem selv og i tjenestelandskapet ellers. Mangelen på samarbeid gir i sin tur en situasjon hvor tjenestene ikke får opparbeidet seg rutiner eller faste kontaktpunkter seg imellom, noe som i neste omgang kan gå ut over tilliten mellom tjenestene. Vangen og Huxham (2009) forklarer ved hjelp av teorien om *samarbeidets synergi* hvordan lav tillit mellom tjenester synes å bidra til å forsterke avstanden, og slik skapes en selvforsterkende bevegelse. Grunnlaget for tillit ligger ifølge forfatterne blant annet i partenes omdømme og erfaringer med tidligere samarbeid. De mener det er av stor betydning at partene stoler nok på hverandre til å ta den risikoen det er å inngå et samarbeid – for dem selv, brukere og tjenesten som helhet (Vangen og Huxham, 2009, s. 73). Hvis den grunnleggende tilliten til den andre tjenesten er til

stede, og målene er realistiske og mulige å oppnå, vil nye erfaringer kunne bygge en stadig sterkere tillit. Dette betegner forfatterne som en selvforsterkende prosess, en «tillitssløyfe» (ibid. s. 74).

Den lave graden av samarbeid med andre tjenester de ansatte beskrev ved noen av kontorene, kan handle om en tradisjon i tjenesten for at selvstendige og faglig trygge terapeuter har for vane å «løse det selv» i terapirommet, i samarbeid med brukerne. Som vi har vært inne på i relasjon til fagutviklingsarbeidet og den økte satsningen på voldsarbeid i tjenesten, uttrykte en del av de ansatte bekymring for at voldsarbeidet skulle gå utover det de opplevde som kjernekompetansen og kjerneoppgavene til familievernnet. I tillegg har terapeutene tradisjonelt hatt full kontroll over tilbudet til brukerne innen rammene av familievernkontoret og terapirommet. Med økt vekt på ivaretagelse av sikkerhet og de berørtes rettigheter, blir den tradisjonelle terapeutrollen utfordret i møte med komplekse saker der vold og annen alvorlig problematikk er involvert. Ønsket om å ivareta faglig kontroll i krevende saker er en forståelig mekanisme, spesielt i tilfeller der terapeuten og kontoret har lite erfaring med å samarbeide med andre tjenester. I lys av Vangen og Huxham (2009) sin teori om at erfaringer med samarbeid og opparbeidelse av tillit er en selvforsterkende prosess, vil det å innlemme andre tjenester kunne oppleves som for «risikabelt» for noen terapeuter og kontor.

Geografiske og organisatoriske forhold er andre faktorer som kan synes å påvirke samarbeid mellom tjenester ved noen familievernkontor. Dette handler om geografisk nærhet til andre tjenester som barnevern, krisesenter og Alternativ til vold (ATV)-kontor, samt størrelsen på kontorenes nedslagsfelt både geografisk og befolkningsmessig, og kontorenes opplevde ressursituasjon. Hvordan lokale variasjoner har betydning for mulighetene til samarbeid er temaer vi nå vil komme nærmere inn på.

Lange avstander og høy terskel for å ta kontakt

Som vi redegjorde for i kapittel 2, fant vi stor variasjon mellom kontorene når det gjaldt geografiske avstander til både brukere og mulige samarbeidspartnere. Noen av de kontorene vi besøkte befant seg geografisk langt unna andre etablerte tjenester det ellers ville ha vært naturlig å samarbeide med, og var derfor ofte vant til å håndtere alle typer situasjoner på egenhånd. Dette, i kombinasjon med få formelle strukturer for samarbeid og store geografiske avstander, synes å være viktige barrierer mot samarbeid.

Familieterapeutene ved et lite bygdekontor i vår studie, som hadde lang avstand til nærmeste barnevernkontor, ATV og krisesenter, uttrykte for eksempel at de opplevde seg som «en øy som lengter etter kontakt med andre». Konsekvensene av manglende samarbeid og kunnskap om andre tjenester hadde blitt tydeligere for dem etter hvert som de begynte å fokusere mer på vold i sitt arbeid. I en vanskelig sak som ble tatt opp i et fagmøte ved kontoret, med konflikt i meklingen mellom to foreldre, hadde flere av terapeutene ved kontoret vært inne med ulike tilnærminger. Først relativt lang tid etter at de hadde startet arbeidet med familien,

ble det aktuelt å forsøke å ta kontakt med barnevernet for å spørre om de ville komme på et møte med dem om familien. «Men det spørs jo om de tar seg bryet med å dra helt hit», kommenterte lederen. Måten terapeutene ved dette kontoret omtalte sitt forhold til andre tjenester, vitner om at den *fysiske* avstanden kan ha bidratt til å forsterke den *tillitsmessige* avstanden til andre tjenester. Avstanden i tillit og mangelen på erfaringer med samarbeid, kan i situasjoner som denne være med å skape en negativ «tillitssløyfe» (jf. Vangen og Huxham, 2009), hvor lite samarbeid i dag bidrar til å heve terskelen for satsning på samarbeid i morgen. For dette kontoret var det først og fremst de store geografiske avstandene til andre tjenester som påvirket samarbeidsmulighetene med andre tjenester negativt.

Noen av familievernkontorene hadde ansvar for å tilby sine tjenester til brukere innenfor et stort geografisk område. Den geografiske nærheten til samarbeidspartnere vil kunne ha stor betydning for samarbeidet mellom ulike tjenester. Et eksempel på dette ble gitt av ansatte ved et kontor i en liten utkantby. Kontoret med få ansatte og ansvar for å dekke et stort område, hadde etablert et tett samarbeid med både barnevern, politi og krisesenter. Dette samarbeidet var mulig å etablere fordi alle tjenestene lå i samme by med kort geografisk avstand til hverandre. Tjenestene hadde gjort «felles sak» om å betjene et tynt befolket, stort geografisk område. Det økte presset på styrking av kompetanse, og at hvert kontor skal kunne gi et likeverdig tilbud til befolkningen, fordrer nettopp mer samarbeid med andre tjenester.

For familievernkontor som dekker et stort geografisk område, men som ikke har andre tjenester i nærheten, fremhever Brodtkorb m.fl. (2018) nødvendigheten av å utvikle og prøve ut samarbeidsformer og metoder som er tilpasset variasjon i kommunestørrelse og geografiske avstander. En måte å gjøre dette på er å utnytte kompetansen og ressursene som både er tilgjengelige i egen kommune, men også i nabokommuner (ibid).

Få samarbeidspartnere bidrar til lokale løsninger

ATV er en svært viktig samarbeidspartner for familievernet og står slik sett i en særstilling. Som vi redegjorde for i kapittel 2, har familieverntjenesten etablert et samarbeid med ATV i de områdene som har et ATV-kontor liggende nær familievernkontoret. Dette gir mulighet for en arbeidsdeling mellom familievernkontoret og ATV-kontoret. Ved de familievernkontorene som ikke har et ATV-kontor i nærheten, så påvirker dette utviklingen av kontorets profil. Det å ikke ha mulighet for den arbeidsdelingen som et nærliggende ATV-kontor gir, gjør at familievernkontoret i langt større grad må være rustet til å tilby behandling for voldsutøvere, inkludert å håndtere de sikkerhetsmessige utfordringene dette gir. I vår studie fant vi at noen familievernkontor som ikke hadde ATV-kontor i nærheten, opparbeidet seg kompetanse på kontoret i bruken av metoder for å løse komplekse saker med innslag av vold.

I vårt materiale har vi flere eksempler på at familievernkontor i en slik situasjon har hevet sin kompetanse gjennom å sende flere av terapeutene på kurs i den såkalte

Brøsetmodellen. Ved noen kontor bidro dette til en større trygghet rundt å kunne ta inn utøvere ved kontoret. Å gi et godt tilbud til alle parter i en voldssituasjon fordrer mer langsiktig arbeid, noe som i utgangspunktet krever at det er god kapasitet på kontorene. En måte å løse kapasitetsproblemer på var å utvikle ulike gruppetilbud til utøvere. Dette kunne være tilbud inspirert av *Brøset*, *Enkel og effektiv aggresjonskontroll* eller *Litt sint*.

En konsekvens av fravær av ATV lokalt, og at familierapeuter har opparbeidet seg kompetanse på sinnemestring, har bidratt til at befolkningen kjenner til at familievernkontoret har et sinnemestringstilbud. Dette påvirker hvem som henvender seg til kontoret, som sammen med terapeutenes spesialisering innen sinnemestring bidrar til at kontoret får en mer eller mindre tydelig «utøverprofil» i voldssaker. Situasjonen kan også bidra til at de ansatte på kontoret blir spesielt gode på å håndtere noen former for vold, gjerne knyttet til eksplosivt sinne, mens de kanskje kan være mindre oppmerksomme på andre former for vold, eksempelvis seksuell vold eller former for psykisk vold som kan ha andre uttrykk. Det er blant annet slike forskjeller og lokale særegenheter som SKM-vold har vært opptatte av at man ved hvert enkelt kontor er nødt til å ha et bevisst forhold til (jfr. Diskusjonen rundt SKM – volds arbeid ut mot kontorene i kapittel 4).

Den planlagte utvidelsen med flere og nye ATV-kontor, i tillegg til deres utvidete mandat som innebærer at de i større grad også skal arbeide med familien rundt utøver, herunder barn, vil sannsynligvis få konsekvenser for arbeidsdelingen mellom ATV og familievernet lokalt. Aktuelle spørsmål i denne sammenheng er hvordan det vil påvirke lokale tilbud ved familievernkontorene dersom ATV etablerer seg i nærheten av kontor som i lang tid har vært kjent for å jobbe med sinnemestring i et område? Og, hva gjør man på de kontorene som hittil har hatt en tydelig arbeidsdeling, der ATV har tatt seg av utøver og familievernkontoret har tatt seg av de utsatte, når ATV i økende grad skal inn i familiene. Ett svar er at kontorene sannsynligvis må justere sin praksis. Med tanke på tematikken i neste kapittel, om manglende kapasitet i familievernet til å ta imot «alt som ramler inn døra», ønskes den forestående utvidelsen av ATV velkommen blant våre informanter.

Manglende kapasitet og egnede tiltak

Blant de familievernkontorene som har vært med i vår undersøkelse, var det noen som hadde for lite tid og ressurser til å tilby gode tjenester til alle sine brukere. Noen av disse var i tillegg i en situasjon der tjenester det ville være naturlig å samarbeide med syntes å ha like liten kapasitet som familievernet. Dette medførte at det ble lite tid og rom til å jobbe langsiktig med å etablere gode strukturer for samarbeid. En del terapeuter fremhevet manglende kapasitet i egen og andre tjenester, samt uklar arbeidsfordeling, som faktorer som bidro til å vanskeliggjøre arbeidet med å få til et velfungerende samarbeid. Manglende kapasitet som skyldes at det er for få ressurser, for få ansatte og at tiden ikke strekker til, bidrar til å svekke grunnlaget for samarbeid og er barrierer mot velfungerende samarbeid mellom tjenester, ifølge Atkinson (2009).

De kontorene som hadde etablert gode samarbeidsrutiner i voldssaker, hadde ofte organisert arbeidet ved kontoret på en slik måte at det var satt av tid til å jobbe opp mot andre tjenester, og at det samtidig var rom for å bruke mer tid i komplekse saker med vold. Dette var gjerne kontor som over lang tid hadde prioritert voldsarbeid, eller kontor som opplevde at de hadde kapasitet til å sette av tid til slikt arbeid. En slik organisatorisk tilpasning hadde imidlertid ikke alle kontorene mulighet til, eksempelvis på grunn av stor pågang av brukere, eller fordi kontoret hadde svært få ansatte. Det var særlig ansatte ved de kontorene med stor tilstrømming av nye saker og utfordringer med å tilby det antall konsultasjoner som de mente var forsvarlig, som opplevde å ikke ha kapasitet til å utvikle et samarbeid med andre tjenester. Ansatte fortalte at det lille rommet de tidligere kunne oppleve å ha, nå ble spist opp av økte krav på en rekke områder. Denne problematikken kommer vi tilbake til i neste kapittel.

En måte noen av kontorene forsøkte å løse kapasitetsutfordringene på, var å begrense promoteringen av tjenesten, fordi mer utadrettet arbeid ville medføre ytterligere kapasitetsutfordringer. En annen løsning noen fant, var å oppfordre brukere til å benytte seg av tilbud hos andre tjenester, i tillegg til å involvere barneverntjenesten når det var aktuelt. Når de tjenestene som det ellers ville være naturlig for familievernet å samarbeide med også slet med stor tilstrømming og mye krevende problematikk, var ikke det nødvendigvis en gangbar løsning. For noen kontor ble situasjonen ytterligere forvansket av at det også manglet egnede tiltak. Flere terapeuter syntes det var problematisk å bli oppfordret til å avdekke vold når de ikke hadde fungerende tiltak å igangsette overfor de voldsutsatte. Dette opplevdes spesielt prekært når det gjaldt barn. En terapeut fortalte om den fortvilende følelsen vedkommende ofte hadde med tanke på barn i saker med vold, og reflekterte over om dette også påvirket innsatsen for å avdekke vold i første omgang:

For jeg tror at noe av grunnen til at vi kanskje sitter igjen med en litt fortvila følelse av at vi ikke får gjort noe, eller «uff, nå har jeg tatt meg vann over hodet» er at vi ikke føler at vi har noen plass å sende dem til. Du har ikke lyst til å slippe dem heller, når du har avdekket noe veldig alvorlig som skjer. (...) Så hvor sender vi de da? Hva slags tilbud har de liksom? Og kanskje holder det oss også litt igjen i forhold til å avdekke, for hva søren gjør vi med det da hvis det ikke finnes et tilbud for barn som er utsatt for vold?

Det å ikke ha et fungerende tiltaksapparat tilgjengelig ved avdekking av vold, overgrep og omsorgssvikt opplevdes som svært problematisk for de terapeutene som fortalte om å stå i en slik situasjon. Flere terapeuter betegnet det som et etisk dilemma å skulle bygge opp kompetanse på å avdekke vold når det i praksis ikke fantes egnede oppfølgingstiltak for de berørte tilgjengelig. En terapeut forklarte det på følgende måte:

Det er veldig fokus på å tørre å spørre og si det videre. Men det er veldig lite fokus på hva som skjer etterpå. Og jeg synes jo nesten det er et etisk dilemma. Fordi hvis man har da, si, lærere, barnehageansatte, med unger

som da blir spurt og forteller. Også skjer det ingenting etterpå. Og med et barnevern som er fullstendig overarbeida, og sitter med veldig få tiltak. Altså, de kan gå inn i en utredningsfase. Men hvem er det som skal følge opp etterpå? Når alle kattene og villkattene er ute av sekken, også er det liksom bare kaos.

Denne situasjonen ble opplevd som prekær for de ansatte vi intervjuet, og syntes å illustrere et omfattende problem i områder med særlig stor tilstrømming til tjenester som ikke hadde tilstrekkelig bemanning og ressurser til å ivareta dagens arbeidsmengde. Situasjonen gav i tillegg tilsynelatende et svakt grunnlag for samarbeidet mellom tjenestene. Når samarbeidstjenester, som barnevernstjenesten, også var svært presset og hadde kapasitetsutfordringer syntes dette å kunne gå ut over familievernets tillit til barnevernet – og føre til at familievernet i mindre grad prioriterte å få til et samarbeid.

Uklar arbeidsfordeling – et tiltak under barnevernstjenesten?

I saker der vold avdekkes er det ofte et behov for å samarbeide tett mellom tjenester. Det er særlig i disse sakene at viktigheten av å ha etablerte og fungerende strukturer for samarbeid mellom familievernertjenesten og barnevernstjenesten, kommer tydeligst til syne. Ved de familievernkontorene i vår studie som opplevde særlig stort press og hadde lite ledig kapasitet, opplevde de ansatte at rammene for samarbeid med barnevernet ikke var så tydelige som de skulle ønske. Det fremgikk også av intervjuene med de ansatte at tjenestene kan ha hatt ulike oppfatninger av arbeidsdelingen dem imellom. Ifølge Atkinson (2009) er uklar arbeidsfordeling mellom tjenester som er avhengig av å samarbeide for å kunne gi gode tjenester til brukerne sine, en barriere mot godt samarbeid.

Ved ett kontor uttrykte terapeutene bekymring for at voldssaker blir kasteballer i systemet når ingen har ressurser til å ivareta de involverte. Et resultat kan være at barneverntjenesten og familievernertjenesten ender opp med å skyve de aller mest sårbare klientene mellom seg, som denne ansatte satte ord på:

Det er jo helt umulig nesten, for det er jo ingen som vil ha dem når ikke familievernet vil ha dem, og saker blir kasteballer mellom barnevern og familievern, og barnevernet vil heller ikke ha dem, for de har ikke noen tiltak å gi. Og så er det egentlig høyere kompetanse i familievernet, så blir det liksom en sånn systemkrangel med ledelsen. Voldssaker genererer mye konflikt da, merkelig nok. Og det handler jo ikke engang om faglig uenighet, men det handler om ressurser. At de terapeutene som ser at «hvis jeg skal jobbe godt med denne familien her så bør jeg egentlig møte den annen hver uke, men min neste ledige time er om seks uker – hva skal jeg gjøre? Jeg må få hjelp av barnevernet». Og så ringer man barnevernet og så sier de at: «Jammen, de er jo hos deg så da trenger ikke du få noe av oss.»

Flere av informantene var redde for at utviklingen går i retning av at familievernet får rollen som en instans der barnevernet bare kan henvise til dem nærmest som

et tiltak under barneverntjenesten – som barnevernets forlengede arm. I dette ligger en bekymring for at familievern skal få henvist de mest alvorlige konflikter, med psykiatri, rus, og annen tung problematikk. Informantene påpekte at familievern de fleste steder ikke var rigget til for å ta hånd om slike saker, og at det å måtte ta det ansvar kunne føre til en ikke-ønsket avgrensning av familievernets arbeid. På den måten dreies tjenesten mot å jobbe lenger og mer spesialisert i færre saker, fremfor å være en lavterskel forebyggende bredde-tjeneste.

En utvikling mot tettere samarbeid mellom barnevern og familievern reiser også spørsmål knyttet til tjenestenes ulike mandat. Dette gjelder spesielt familievernets posisjon som en frivillig tjeneste, sammenlignet med barnevernet som har maktmidler og mandat til å gripe inn i en familie og igangsette tiltak. En terapeut med erfaring med saker der barnevernet hadde brukt et tilbud hos familievern som tiltak i sitt oppfølgingsarbeid, stilte spørsmål ved hvilke implikasjoner dette gav for familievern som en frivillig tjeneste:

Jeg synes jo og, i forhold til samarbeid med barnevern, at det er et kjempe-dilemma. Jeg ser jo at noen familievernkontor rundt omkring i Norge får en økt henvendelse fra barnevern. Der barnevernet er i sin undersøkelse eller er ferdig med undersøkelsen, men tiltaket blir i familievern. Men familievern er jo et helt frivillig tiltak.

Denne terapeuten pekte på utfordringer som kan oppstå når barnevern og familievern samarbeider om de samme brukerne, men hvor tjenestene har ulike mandat. I slike tilfeller kan det oppstå et spenningsforhold mellom tjenestene fordi barnevernet har myndighet til å utøve både hjelp og kontroll, mens familievern i utgangspunktet er en «ren» hjelpetjeneste. Bakketeig, Dullum og Stefansen (2019) belyser noen av de problemstillingene som kan oppstå når frivilligheten i familievern-tjenestens tilbud blir utfordret. De viser for eksempel til hvordan sårbare personer og familier som henvises fra barnevernet til familievern kan gå glipp av viktige tilbud dersom en av familiemedlemmene for eksempel motsetter seg et tilbud i familievern. Et annet eksempel er der et i utgangspunktet frivillig tilbud i familievern får karakter av et tvangstiltak dersom en forelder blir pålagt å følge et slikt tilbud som følge av et barnevernsvedtak.

Lite kontakt og tillit

Det kan se ut til at flere kontor, med sine samarbeidspartnere, har en vei å gå med tanke på gode rutiner for samarbeid i alvorlige saker. God informasjonsflyt er spesielt avgjørende i alvorlige saker hvor flere tjenester er inne, og det ikke er klart hvem som skal gi et tilbud og hva som er best egnede tiltak. Vi vil eksemplifisere dette med det en terapeut fortalte om hva som kan skje når kommunikasjonen mellom instansene ikke fungerer:

Det kan være at de har blitt avvist hos ATV, f.eks., eller det kan være at BUP har hatt barnet i et forløp hos seg og så har de avvist det og så kommer de (foreldrene) hit med barnet og sier «Du må hjelpe ungen vår fordi hun er så vanskelig». Og så oppdager jeg at barnet allerede har gått

på BUP og at hun er avvist der, men familien skal gå hit fordi (BUP) mener at foreldrene skal jobbe med seg. Så det å få vite hvilke instanser de har vært i, hjelper meg i å se hva vi kan bidra med. (...) Hvis ikke så kan vi risikere å jobbe med volden her, og så har de blitt avvist på ATV, som har gjort en stor kartlegging, og så setter vi i gang med å jobbe med det, og kommer ingen vei, og skjønner ikke hvorfor, og så er det det samme grunnlaget som de hadde.

Den bekymringen som kommer til uttrykk i dette sitatet, rundt dårlig kommunikasjon med andre tjenester, ble fremmet av flere av våre informanter. I den forbindelse etterlyste de også bedre samarbeidsrutiner. Kommunikasjon og informasjonsutveksling mellom tjenestene fremheves i annen litteratur som avgjørende når det gjelder etablering av samarbeid på tvers (f.eks. Atkinson 2007). Lite samarbeid og kommunikasjon med andre tjenester kan også være medvirkende til at ansatte vi har intervjuet opplevde å komme *for sent* inn i saker der de mente at deres systemiske tilnærming kunne ha bidratt til en bedre ivaretagelse av familier berørt av vold. I flere sammenhenger påpekte informanter at andre tjenester etter deres mening jobbet for *snevert* – kun med en part i saken. En annen bekymring var at klienten ble sluppet for raskt, sett i forhold til sakskomplekset. Vi fikk gjennomgående høre om verdien av å jobbe målrettet med familien *rundt* personer i krise, og hvordan de ansatte i familievernnet opplevde å være litt alene om å arbeide på denne måten. I det følgende sitatet forklarte en terapeut hvilken funksjon familievernnet er særlig egnet til å inneha i tjenestelandskapet:

Jeg har noen saker inne der det er en jente som utsetter seg selv for krenkelse av andre, som er innom rus, og som har opplevd vold, ikke fra foreldrene, men utenfra. Der hun ikke ønsker hjelp, det har vært en annen instans inne, men de er på en måte ferdig å jobbe, og så står du der med en familie som ikke vet å samle seg og som ikke vet hvordan de skal ivareta dattera, og parforholdet og seg selv. Og der tenker jeg at familievernnet burde ha mange sånne saker, fordi det skjer ting i en familie, også med søsken. Og så går instansene inn og hjelper den enkelte, og så trekker de seg ut, og så står det en familie igjen og ikke helt vet hvor fofestet er.

Flere fortalte om denne typen saker, der andre tjenester hadde vært inne i forhold til en av personene i familien, men der tjenestene ikke hadde jobbet helhetlig med alle involverte familiemedlemmer. Terapeutene mente at det først var når disse sakene kom til familievernnet at det ble jobbet helhetlig – fordi familievernnet «tenker *hele familien* og konsekvenser utover den problematikken som folk kommer med», som en terapeut uttrykte det. Det flere av terapeutene ga uttrykk for var hvordan samarbeid med andre tjenester ville gi mulighet for et mer helhetlig behandlingsforløp. Dette er et poeng også hos Steinkopf m.fl. (2006), som mener samarbeid mellom familievernnet og barnevernet kan bidra til et helhetlig behandlingsforløp, samtidig som det vil utløse ressurser og bistand som familievernnet trenger.

Ifølge flere av de ansatte i familievernet så innebærer ikke det å melde en sak til barnevernet at den må avsluttes hos dem. Tvert imot fremhevet informantene at familievernet da har mulighet til å *virkelig* få til et godt arbeid med en familie med store behov. Ofte ønsker også barnevernet at familievernet skal holde i «sin del» av saken, og våre informanter fortalte at man da jobber hardt for å få til dette. En terapeut fortalte om samarbeidet med barnevernet i en meglings sak hvor det ble avdekket vold:

Jeg hadde nettopp en megling med vold mot barn, meldte til barnevernet og barnevernstjenesten meldte tilbake og sa at dette er en mamma som har vært utsatt for vold så lenge at alt i henne er nedbrutt. Hun klarer jo ikke å stå imot denne pappaen når han krever samvær med gutten. En styrket mamma ville ha sagt «Jeg kan ikke sende gutten min til deg, jeg risikerer at han blir utsatt for vold.» Men hun klarer ikke, så da ble liksom bestillingen til oss at vi skulle jobbe med denne mammaen, for å styrke henne sånn at hun kan ha det foreldreansvaret hun skal ha, og si «Nei, da kan vi heller møtes i retten, hvis du står på ditt, for den gutten skal ikke til deg».

Terapeuten fortalte at den voldsutøvende faren i denne saken ikke viste noen anger eller erkjennelse av volden, og ingen ønsker om endring. I en slik sak, påpekte terapeuten, ville det ikke være riktig å jobbe med relasjonen mellom foreldrene. I samråd med barnevernet, som eksemplifisert over, kunne familievernet da istedenfor rette sin innsats mot den av foreldrene som trengte å styrkes for å ivareta sitt foreldreansvar. Dette er et eksempel på hvordan familievernets og barnevernets arbeid kan utfylle hverandre.

En oppadgående spiral av samarbeid

Der det var etablert et samarbeid mellom familievernet og andre tjenester om voldssaker, syntes det som om de ansatte hadde god kjennskap til hverandres tjenester og at de så behovet for den andre tjenestens kompetanse. Kjennskap til hva andre tjenester kan bidra med, og respekt og forståelse for andre fagfelts kompetanse, fremheves som faktorer som *fremmer* et godt samarbeid (Willumsen, 2006; Atkinson, 2007; Vangen og Huxham, 2009). Slike faktorer som fremmer godt samarbeid vil også kunne bidra til å styrke den gjensidige tilliten mellom de ulike tjenestene, samt til et bedre tilbud til de som er berørt av volden. I tråd med teorien om *samarbeidets synergi* (Vangen og Huxham, 2009) ser vi at de informantene som hadde denne typen erfaringer med å etablere samarbeid med andre, ga mer uttrykk for motivasjon for å jobbe målrettet og prioritere oppbygging og styrking av videre samarbeid.

Tydligere arbeidsdeling i voldssaker

Mange familievernkontor vi var i kontakt med hadde kommet langt i å etablere samarbeid med andre tjenester, og erfarte at det å jobbe tettere med disse tidlig i utviklingen av en sak bar frukter. I saker med vold var det å kunne henvise den

utøvende parten til behandling hos en annen instans, for eksempel ATV, en mulighet mange vurderte. Dette handlet delvis om rammene for familievernet som et korttids- og lavterskeltilbud, og delvis om at familievernet generelt ikke skal gi et omfattende behandlingstilbud til voldsutøvere. En terapeut oppsummerte den praksisen for henvisning til ATV vi fant hos mange av informantene:

Jeg tenker jo at hvis utøvere kan få et tilbud på ATV så er det det beste. Jeg tenker at de ikke har det presset på timer, ikke sant. Så selv om vi har åpnet opp for det, så er det jo ikke behandling vi skal drive her heller. Så det blir et begrenset tilbud, man går gjennom sinnemestringskurs f.eks., eller Isdal sin «Enkel og effektiv aggresjonskontroll»-manual. Det blir jo begrenset i forhold til hva de gjør på ATV, hvor de går mer i dybden. (...) hvis det er en kjent voldsproblematikk man ønsker å gjøre noe med, og de kan få et tilbud på ATV, så tenker jeg at det er det beste.

Som tidligere nevnt er muligheten for å ha et samarbeid med ATV begrenset til de familievernkantorene som har et ATV-kontor i nærheten. Hvor tett selv disse samarbeider kan likevel variere. Enkelte familievernkantor vi besøkte hadde et veldig tett samarbeid med ATV, noe som gjerne innebar en arbeidsdeling der ATV arbeidet med utøver mens familievernet jobbet med den eller de utsatte. Denne arbeidsdelingen kunne forstås som en utvidelse av familievernets systemiske tilnærming, hvor ATV som samarbeidstjeneste utelukkende jobbet med parten som hadde utøvd vold og dermed ga familievernet mulighet til å konsentrere seg om de utsatte og situasjonen rundt. En terapeut som sammen med ATV hadde iverksatt modellen «Avklaringsprosess etter vold og overgrep» (APVO), forklarte hvordan dette fungerte:

T: Den voksne klienten som går i terapi og har utøvd vold skriver et brev til familien sin, enten til ungene eller til foreldrene, der det er fire områder som belyses. Det ene er at de skriver om hva de har gjort mot barna i forhold til vold, hvem som har ansvar for volden, konsekvensene og hva de gjør for at det ikke skal skje igjen. Og da må det være noen som jobber med barna, og da har vi hatt barna og den utsatte voksne.

Forsker: Så da jobber de på ATV med utøveren, som da skriver dette?

T: Ja, som en del av sin terapi. Så det kan gå lang tid, og samtidig så har vi jobbet med den som har vært utsatt voksen, og ungene. Og så har vi hatt et møte der det brevet har blitt lest, på et familiemøte. Og så har vi fulgt opp alle i etterkant, så det er ikke sånn at det er avslutning på terapi. Og så har vi intervjuet både ungene og de voksne i etterkant, og de har opplevd det som kjempenyttig. Ikke fordi det har blitt sagt unnskyld, men fordi ungene har skjönt at foreldrene har forstått hvordan de har opplevd det.

I denne formen for samarbeid hadde de to instansene, basert på et langvarig samarbeid, skapt et slags tverrfaglig tjenestetilbud i voldssaker. Det som kom frem i våre data var imidlertid at en del familievernkantor samarbeidet med ATV fra sak til sak, noe som gjorde arbeidet svært ressurskrevende og sårbart. De som arbeidet på denne måten, etterlyste formaliserte samarbeidsstrukturer.

Som vi tidligere har nevnt drev mange familievernkontor utstrakt gruppevirksomhet for utøvere eller personer utsatt for vold som en del av sitt terapeutiske arbeid. Deltakerne ble gjerne rekruttert i forbindelse med avdekking av vold i familieterapi eller ved mekling, eller alternativt via samarbeidende hjelpeinstanser lokalt. Enkelte familievernkontor arrangerte også grupper sammen med andre tjenester tilpasset lokale behov og kontekst, eksempelvis som en del av tilbudet i et flyktningmottak, på et kriesenter eller ved en helsestasjon. Flere ansatte i tjenesten beskrev denne gruppeaktiviteten som et resultat av en ambisjon om å fylle et «hull» i den lokale viften av tilbud til voldsutøvere eller voldsutsatte lokalt. Glavin og Erdal (2018), legger vekt på at økt kunnskap om hverandres tilbud vil fremme samarbeid mellom tjenestene. Forfatterne fremhever at det er forskjeller mellom tjenestene, og ikke først og fremst likhetene, som driver tverrfaglig arbeid fremover.

I tråd med dette viste flere av de ansatte vi intervjuet til det at offentlige hjelpe-tjenester har et felles ansvar for å alminneliggjøre problemer og samtidig peke på potensielt ødeleggende konsekvenser. Samtidig mente mange av de ansatte at familievernet ofte har et større handlingsrom enn øvrige tjenester til å ta et slikt ansvar ovenfor brukere berørt av vold, og på lokalsamfunnsnivå. Dette gjelder enten familievernet gjør det for egen maskin eller tar initiativ til samarbeid med andre tjenester.

Familievernet i førersetet for samarbeid

Som tidligere nevnt, fant vi noen eksempler på familievernkontor som over lenger tid har prioritert og satt av tid og ressurser til å opparbeide et samarbeid med andre tjenester i voldssaker. Blant de familievernkontorene vi besøkte var det særlig ett som var kjent for å ha en omfattende satsning på tverrfaglighet og samarbeid med andre instanser i saker som omfattet vold og annen krevende tematikk. Ved dette familievernkontoret innkalte de rutinemessig familien sammen med alle involverte tjenester til oppstartsmøte i nye saker. I de tilfellene der barnevernstjenesten henviste en sak til familievernet eller på annen måte hadde kontakt med en familie som kom til familievernet, ønsket familievernet å få klarhet i alle kjente forhold før de som en ny instans begynte arbeidet med familien. Andre tjenester kunne også være aktuelle å kalle inn til oppstartsmøte, som fastlege, psykiater eller kriesenter. På denne måten fikk terapeuten avklart hva som var bestillingen, og hva de andre tjenestene ønsket med å involvere familievern-tjenesten i saken. Ved siden av å skape større klarhet om den enkelte sak, gjorde denne praksisen at tjenestene ble bedre kjent med hverandre.

Dette kontoret var også aktivt deltakende i kommunens tverrfaglige konsultasjonsteam på voldsfeltet. Konsultasjonsteamet fungerte slik at ulike instanser kunne ta kontakt hvis de var bekymret angående en sak eller for å drøfte hvordan saken burde bli håndtert. De faste deltakerne i konsultasjonsteamet var familievernet, ATV, barnehus, lege, politi, RVTS, helsestasjonstjenesten og barneverntjenesten. Saker som ble tatt opp omfattet vold, seksuelle overgrep eller alvorlig omsorgs-svikt. Terapeuten som var del av dette teamet, var opptatt av at arbeidet teamet

gjorde skulle bidra til at deltakerne ble klar over hva andre tjenester på feltet kunne bidra med i voldsarbeidet:

Familievernet (har) et viktig bidrag rettet mot andre instanser i forhold til familietenkning, for jeg ser at vi belyser en del områder som de andre ikke gjør, og så merker jeg at når vi har sittet der en stund så begynner de også å belyse de temaene. (...) Og andre veien – Vi får mer forståelse for hvordan politiet tenker, hva barneverntjenesten tenker, så vi blir tryggere i jobben vår, og så blir det jo et veldig godt samarbeid, fordi vi vet om hverandre. Pluss at vi får en arena som vi er kjent med, der vi kan løfte opp saker som vi er usikre i.

Kjennskap til andre tjenesters tilbud og måte å jobbe på styrket slik sett mulighetene for samarbeid. I tillegg pekte denne terapeuten på at dette gjorde vedkommende tryggere i egen jobbutførelse og på hva som var familievernets rolle. I Backe-Hansen mfl. (2017) stiller forfatterne spørsmålet om hvordan samarbeid kan avhjelpe velferdstjenestenes arbeid med *gjenstridige problemer* eller *wicked problems* – med vold i nære relasjoner som et typisk eksempel. Etableringen av samarbeidsstrukturer som kan fungere på tvers mellom tjenestene i ulike saker, er et av nøkkeltiltakene som fremheves som svar på dette. Forfatterne viser til Head og Alford (2015) som mener at samarbeidsrelasjoner mellom flere aktører som har variert kunnskap, interesser eller verdier sannsynligvis vil øke forståelsen av «wicked problems» og hvordan de kan løses, slik vi har vist eksempel på over.

Etablering av og deltakelse i ulike former for tverrfaglige team og andre typer faste eller løpende strukturer for samarbeid, vil imidlertid ta opp tid og kapasitet ved familievernkontorene. Dette er tid, som redegjort for tidligere i kapitlet, mange kontor og deres potensielle samarbeidstjenester ikke har. En effekt, og kanskje også en potensiell utfordring ved et grundig samarbeid i voldssaker, er at voldsarbeidet kan skyve ut andre oppgaver ved kontoret. På den måten kan kontor bli tvunget til å nedprioritere utadrettet virksomhet og parterapi, som vi vet at kan bidra både til at ny vold avdekkes eller til å forebygge eventuell fremtidig vold. En opprustning av familievernets samarbeid med andre tjenester må altså foregå med et helhetlig blikk på tjenestens tilbud og organisering, med tanke på kapasitet og ressurser i både familievernet og andre tjenester som møter de som er berørt av vold.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi belyst om og hvordan familievernet samarbeider med andre tjenester. Familievernkontorets posisjon i tjenestelandskapet lokalt, hvor nært tjenestene er lokalisert geografisk og hvor vidt familievernet og tilgrensende tjenester har et gjensidig ønske om kontakt og samarbeid, har stor betydning for graden av samhandling i voldssaker.

Familieverntjenesten er en faglig selvsikker tjeneste med høy kompetanse blant de ansatte – og lite tradisjon for strukturert samarbeid med andre tjenester. Vi fant

stor variasjon blant de ansatte og kontorene når det gjaldt erfaring med samarbeid i voldssaker. Der det var lite erfaring med samarbeid, kunne ofte geografisk avstand til naturlige samarbeidspartnere være en forklarende faktor. For andre kunne manglende kapasitet og tid i tjenestene til å jobbe sammen om brukere være en avgjørende barriere mot å få til et samarbeid. De ulike barrierene mot å etablere både kortsiktig og langsiktig samarbeid om brukere med komplekse behov i voldssaker, gir samlet en situasjon hvor tjenestene ikke får opparbeidet seg rutiner eller faste kontaktpunkter seg imellom, og som i neste omgang kan gå ut over tilliten mellom tjenestene. Den lave tilliten som kommer til uttrykk blant ansatte i enkelte familieverntjenester synes å bidra til å forsterke avstanden til de andre tjenestene, og slik skapes en selvforsterkende bevegelse, en negativ tillitsløyfe (Vangen og Huxham, 2009).

Ved noen familievernkontor, er oppfordringen om økt samarbeid i arbeidet med voldssaker tatt til følge gjennom deltakelse i ulike typer tverrfaglige team og gjennom etablering av egne samarbeidsformer med spesifikke tjenester. Her styrkes båndene mellom tjenestene, og tilliten og kjennskapet til andre tjenester bygges opp – noe som fører til at sårbare brukere med komplekse behov mottar et godt og koordinert tilbud. En utfordring ved den økende vekten på samarbeid er imidlertid at dette kan ha en spesialisierende effekt, og gå på bekostning av familieverntjenestens «grunntilbud». Det vil si at deres tilbud om par- og familierterapi og deres lavterskelprofil der målet er å komme tidlig inn og forebygge større problemer, blir presset ut. For kontor med kapasitetsproblemer vil dette kunne medføre at arbeid med vold i familier kan gå på bekostning av andre viktige oppgaver. Dette kan potensielt lede familievernet i retning av spesialisering og reparasjonsarbeid på bekostning av en åpen dør for brukerne og utadrettet virksomhet.

7 Lav terskel og ubehagelige prioriteringer

Som vi har sett i det foregående er forestillingen om å være rustet til å ta imot og håndtere «alt som ramler inn døra» en viktig del av familievernets faglige identitet. I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva som skjer når «alt som ramler inn døra» (bokstavelig talt) i kombinasjon med «alt som treffer tjenesten», her i form av nye satsningsområder og skjerpede produksjons- og gjennomstrømningskrav, tvinger frem nye avgrensinger i arbeidet. Terapeutenes og kontorledernes utfordring i denne situasjonen blir å finne frem til en god balanse mellom å jobbe lavterskel med «alt som ramler inn døra», samtidig som man forsøker å håndtere alvorlige og komplekse saker på en god måte.

Selv om familievernet er en lavterskel generalisttjeneste med mål om å nå bredt ut i befolkningen, tilsier tjenestens faglige idealer også at terapeutene skal gå i dybden. Gjennom økt fokus på voldssaker blir forholdet mellom bredde og dybde i arbeidet et stadig mer prekært dilemma i terapeutenes hverdag. Det å bli tvunget til å prioritere enkelte grupper fremfor andre, eller færre og tyngre saker fremfor flere mindre komplekse saker, innebærer potensielt også en forskyvning i arbeidet fra forebygging og tidlig innsats til reparasjon. I kapitlets siste del skal vi løfte frem dette som en sterk og voksende bekymring blant de ansatte i tjenesten. Når tjenesten gradvis blir tvunget til å prioritere fremfor å «ta alt som ramler inn døra», blir de ansatte bekymret for den utadrettede virksomheten og tjenestens kapasitet til forebyggende arbeid.

I kapittel 4 tegnet vi opp et bilde av tjenestens pågående fagutvikling på vold, som er ett av flere eksempler på «nye oppgaver» de ansatte må forholde seg til. I dette kapitlet skal vi sette familievernets voldssatsning inn i en større sammenheng, hvor ytre press i retning av standardisering og effektivisering av tjenesten tvinger frem et ubehagelig prioriteringsarbeid, både på kontorene og i terapirommene. Gjennom kapitlet skal vi se på hvordan denne prioriteringen foregår i den enkelte sak, i diskusjonene om hvilke brukergrupper eller hva slags voldssaker tjenesten skal befatte seg med, og hva slags konsekvenser de ansatte mener at dette vanskelige prioriteringsarbeidet får for tjenestens forebyggende og utadrettede virksomhet. Aller først skal vi se nærmere på hva terapeutenes opplevelse av skjerpede ytre krav og kontinuerlig tildeling av nye oppgaver egentlig handler om.

Målkonflikter og prioritering

Mange av terapeutene i tjenesten uttrykte bekymring i møte med oss for hva kombinasjonen av en økt satsing på voldsarbeid, med flere henvisninger inn i tjenesten og med økte produksjonskrav, ville føre til på sikt. Dette var også et sentralt tema i diskusjonene under RM-samlinger om voldsarbeidet. For det første var terapeutene opptatt av hvilke grupper og hva slags saker de skulle prioritere i en slik situasjon. For det andre var de opptatt av hvordan de skulle kunne jobbe godt og grundig med voldsproblematikk når de samtidig må forholde seg til et

måleregime som premierer effektivitet og gjennomstrømming. Mange av ressurspersonene på vold fra de ulike kontorene fremhevet hvordan det kunne være krevende å holde entusiasmen oppe rundt voldsarbeidet på arbeidsplassen med så sterkt ytre press. Under en samling i en av regionene, kommenterte en avdelingsdirektør i Bufetat dette på følgende måte:

Dere kommer til å bli helt utslitt hvis dere skal vente på at noen over dere forstår det, hvis dere skal vente på at politikerne forstår det. Dere må bare prioritere og gjøre det beste ut av det lokalt. Se hva dere kan gjøre innenfor de rammene som dere har på det enkelte kontor. Kontorlederne deres vet at dette er vanskelig.

I november 2019, året etter at vi hadde gjennomført vår datainnsamling, leverte familievernutvalget sin utredning, hvor de med sitt nye lovforslag tegner opp noen tydelige avgrensninger i hvem og hva familievern tjenesten bør befatte seg med. Sett i forhold til dagens definisjon av tjenestens kjernevirksomhet, hvor det gis familierapi og parterapi til familier, par og enkeltpersoner som ikke har barn, eller som har voksne barn, foreslår utvalget at tilbudet eksklusivt skal rettes mot familier, par og enkeltpersoner med hjemmeboende barn under 18 år (NOU 2019: 20 s. 102). Utvalget legger også opp til en styrking av barn og unge med vansker i familien som selvstendige brukere i tjenesten.

En annen og mer spesifikk avgrensning utvalget legger opp til gjelder hvordan tjenesten skal prioritere i voldssaker. I tråd med fagutviklingsplanen og SKM-volds tydelige skille mellom håndtering og behandling, beskrevet i kapittel 4, understreker utvalget at familievernet skal være rigget til for å håndtere all vold som de avdekker, uten at de dermed kan påta seg å dekke behovene for behandling i alle tilfeller (s. 106). Videre presiserer utvalget følgende med tanke på hva slags saker familievernet som generalisttjeneste skal prioritere å behandle, og hva som bør overlates til mer spesialiserte tjenester:

Å gi tilbud til familier og barn som lever med vold, er en sentral del av tjenestens arbeid for en trygg oppvekst for barn, og overlapper til en viss grad med tjenestens kjerneoppgaver. Oppgaver som er svært spesialiserte og krever diagnostisering og kompleks behandling, ligger imidlertid etter utvalgets syn utenfor tjenestens ansvarsområde.

Som begrunnelse for sine forslag til avgrensning, legger utvalget blant annet vekt på at de gjennom utredningsarbeidet har fått signaler fra tjenesten om at kjerneoppgavene deres fortrenses gjennom stadig tildeling av «nye oppgaver» (NOU 2019:20 s. 105). Utvalget baserer seg her blant annet på en rapport som NTNU samfunnsforskning utførte på deres oppdrag, for å kartlegge de ansattes vurderinger av betingelsene for et godt tjenestetilbud (Molden mfl., 2019). Her løfter forskerne frem de ansattes bekymring, knyttet til opplevelsen av tiltakende standardisering og målstyring i tjenesten, som kombinerer økte krav til produksjon og gjennomstrømming med nye satsningsområder og oppdrag. Resultatet blir en

opplevelse av å håndtere «familier i krise på samleband» (ibid s. 44), i et system hvor man måles på det kvantitative fremfor kvalitativ innsats i møte med familiene.

I vår undersøkelse oppfattet vi også dette som en nærmest unison tilbakemelding fra informantene. Gjennom deltakende observasjon og intervjuer som tematiserte den daglige driften ved kontorene, fikk vi også se eksempler på hvordan de ansatte responderte på det de oppfattet som et tiltakende ytre press, her i kombinasjon med økt satsing på arbeidet i voldssaker. Dette ble håndtert på kontorene og i terapirommene gjennom ubehagelige prioriteringer, sett fra de ansattes side.

«Alt som treffer tjenesten»

Å referere til «alt som treffer tjenesten» var som nevnt innledningsvis et uttrykk som ofte ble brukt for å beskrive hvordan det ytre presset på folks arbeidshverdag. Formuleringen ble, etter vår erfaring, mest brukt blant kontorledere, i SKM-vold og blant ansatte i fagdirektoratet og Bufetat. Dette språklige bildet gir inntrykk av at fagutviklingen er noe som kommer utenfra og treffer, på potensielt litt ubehagelige måter, i en tjeneste som allerede har mye annet «å stå i». Her vises det særlig til den prioriteringsskvisen som kontorlederne settes i, med fem ulike satsingsområder med hvert sitt respektive spisskompetansemiljø som krever deres oppmerksomhet. En leder for et RM-kontor forklarer hvordan denne opplevelsen av «alt som treffer tjenesten», arter seg fra kontorlederperspektiv:

Vi jobber jo på oppdrag fra departementet og så har det jo blitt bearbeidet i direktoratet og så har det blitt bearbeidet i regionen, og så får vi et oppdragsbrev hver januar. Og da er det min oppgave å sørge for at alle her forstår hva oppdraget vårt er. Hva vi skal få til? Hvilke krav vi blir stilt overfor? Hva slags handlingsrom har vi? Alt dette henger jo sammen, og så blir vi jo veldig målt på en del ting, og vi ledere blir fulgt opp på det månedlig. (...) nå treffer jo denne fagutviklingen med full kraft, ikke sant, og det krever jo at vi av og til setter av hele dager til fagutvikling på disse områdene som departementet har bestemt at vi skal jobbe med, blant annet vold, i tillegg til fire andre områder. Men når alt treffer på samme tid, så blir det jo en del tid som må tas ut og brukes på andre ting enn konsultasjoner.

Den skvisen som lederne settes i her, i kombinasjon med målstyring, knyttet til produksjonskrav og gjennomstrømming, skaper betydelig hodebry, spesielt på kontor som i tillegg har problemer med å håndtere alle henvendelser fra brukere. En rådgiver i Bufdir viste eksempelvis til prosessen hvor direktoratet i samarbeid med spisskompetansemiljøene, utarbeidet en felles fagutviklingsplan for satsingsområdene vold i nære relasjoner, høykonflikt i mekling og foreldre fratatt omsorg, som siden ble vedtatt i direktørmøte. I etterkant ble det meldt inn bekymring fra Bufetats regionsdirektører via avdelingsdirektørene (som i sin tur er kontorledernes nærmeste overordnede i den enkelte region) om at direktoratet nå hadde iverksatt for mange utviklingsprosjekter på samme tid. Med «alt dette som traff tjenesten på en gang», ble det rett og slett for mye å håndtere på en gang, ble det sagt. Resultatet ble at direktørmøtet besluttet en midlertidig nedjustering av

ambisjonsnivået, blant annet til frustrasjon for et ambisiøst SKM-vold. Avdelingsdirektør i Bufetat Øst beskriver situasjonen i etterkant, og hvordan dialogen gikk frem og tilbake, blant annet om SKM-volds planlagte heldagssamlinger for sikre de ansattes grunnkompetanse på vold:

Da er det liksom først innom direktoratet og knaser litt, og så er det innom regionen og knaser litt, og så sier vi at det sikkert er en god ide, men skal vi ikke også ta inn klienter? Det er jo det som er realiteten. Hvis man skal sette av fem fagdager til det, da betyr det fem fagdager med... Altså, fem dager med 250 ansatte i region øst, det blir relativt mange klientsamtaler. Og det betyr at vi får et problem med produksjonstallene i den andre enden

Arbeidet med voldssaker er altså ikke bare ressurskrevende i seg selv, men det er også svært ressurskrevende å skulle bygge opp en felles forståelse på tvers av kontorene i tjenesten for hva godt arbeid i voldssaker bør være. I tillegg er vold i nære relasjoner bare ett av flere satsingsområder som tar tid og ressurser vekk fra tjenestens kjernevirksomhet. Det siste risikerer i økende grad å resultere i «røde tall», som også svært mange av våre informanter var opptatte av.

Effektivisering, standardisering og likeverdige tjenester

Familievernutvalget (NOU 2019:20 s. 165) beskriver hvordan målingsparameterne for Bufetat siden 2011 har blitt stadig mer kvantitative, blant annet med fastsatte frister for å gi tilbud om en medling (innen 3 uker) eller klinisk samtale (innen 4 uker). Fra 2017 ble det lagt inn et konsultasjonsmål på 500 årlige konsultasjoner pr. terapeutårsverk, med et «nedtrekk» til 450 i region Nord på grunn av geografiske forhold. Det gis også «nedtrekk» i antall konsultasjoner for den enkelte når man har lederoppgaver, prosjektlederoppgaver eller ressursmiljøoppgaver ved siden av.

De fleste terapeuter vi har snakket med, kan være enige i at innføringen av frister for samtaler etter begjæring kan være et godt tiltak i seg selv, for å sikre et likeverdig tilbud ved kontorene. Når det gjelder konsultasjonsmålene var skepsisen langt større, ikke minst fordi det skaper problemer med tanke på fagutvikling, som vist i eksemplene ovenfor. I tillegg forutsetter slik telling at konsultasjoner i tjenesten er sammenliknbare størrelser, noe de ansatte opplever at ikke er tilfelle. Én konsultasjon kan eksempelvis være en kort og ukomplisert obligatorisk førstemekling med et par som kommer godt overens og har planen klar for hva slags ordning de mener er det beste for barna. En annen konsultasjon kan være en svært krevende klinisk samtale med en familie med høyt konfliktnivå og grov voldsproblematikk som enda ikke er avdekket. I tillegg til opplevelsen av at slik arbeid ikke enkelt lar seg tallfeste, var de ansatte dessuten opptatt av at kvantitative resultatmål belønner enkle løsninger og snarveier i kompliserte saker, noe vi skal komme tilbake til under diskusjonen om målkonflikter nedenfor. Det de ansatte ser ut til å reagere mest på, er altså selve logikken i denne styringsformen, som har som forutsetning at også kvaliteten i det arbeidet de legger ned, faktisk lar seg telle og måle.

I tildelingsbrevet fra departementet for 2018, det året hvor vår datainnsamling foregikk, ble det angitt fem styringsparametere med resultatkrav knyttet til det pågående fagutviklingsarbeidet i spisskompetansemiljøene og ambisjonen om et likeverdig tjenestetilbud (NOU 2019: 20 s.166). Ett for andelen barn som høres i mekling, ett for andelen avtaleinngåelser i saker der foreldre vurderer å reise sak for retten, ett for tiltak som gir hjelp og støtte til foreldre, ett for familievernets forebyggende arbeid i samarbeid med kommunene samt ett for avdekking og oppfølging av vold i familievernets saker. Det sistnevnte styringsparameteret, hadde følgende resultatkrav (jfr. utdrag fra tildelingsbrev):

Andelen saker hvor det gis et tilbud om behandling og oppfølging av familier med utfordringer knyttet til vold, bør utgjøre 20 prosent av avsluttede saker

Dette resultatmålet, ofte tolket som at terapeutene i tjenesten pålegges å avdekke vold i 20 prosent av sakene, ble av mange i tjenesten trukket frem som et eksempel på at målstyring og resultatkrav i tjenesten hadde «gått litt av skaffet». Flere kontorledere latterliggjorde det, andre beskrev det som «helt kokelimonke» og «bak mål». Andre var ikke like eksplisitte i sin kritikk, men ga likevel inntrykk av gjennom kroppsspråk, at dette var noe de ikke helt orket å ta på alvor. Problemet var imidlertid ikke at selve målkravet var vanskelig å oppnå. Røde tall på denne måleindikatoren hadde riktignok blitt en realitet på flere kontor, men det ble koblet til tekniske utfordringer i saksbehandlingssystemet FADO, som blant annet bidro til at tall for avdekking av vold i mekling ikke ble registrert. SKM-volds langt mer detaljerte øyeblikksmåling viste imidlertid at på landsbasis var vold et hovedtema i godt over 20 prosent av sakene. Her reagerte de ansatte altså ikke på selve målet, men på logikken bak målformuleringen hvor virkeligheten og brukernes voldsproblematikk nærmest fremstår som irrelevant, så lenge et tilbud om behandling og oppfølging utgjør 20 prosent av avsluttede saker. Og problemet stopper ikke der, gitt våre foregående analyser av tjenestens håndtering av voldsaker. For hva vil det egentlig si å «gi tilbud om behandling og oppfølging» i slike saker? Hvor mye er det da som skal til for å nå målet, utover selve avdekkingen av volden?

Diskusjoner om bruk (og eventuell misbruk) av tall kom også opp i samlinger hvor resultatene fra SKM-volds øyeblikksmåling av voldssakene ved kontorene ble diskutert. Særlig var de ansatte opptatte av hvordan detaljer, eksempelvis en sykmelding fra en terapeut med særlig kompetanse på vold, kunne gi store utslag på voldstallene ved små kontor. Mange uttrykte engstelse for hvordan disse tallene, ment for å styrke dem i den interne fagutvikling ved det enkelte kontor, kunne bli «misbrukt oppover i systemet». Under en regionsamling poengterte en kontorleder at når de hadde hatt optelling på saker med vold før sommerferien, hadde de landet på at det var voldsproblematikk i 30% av de aktive sakene, mens de nå etter sommerferien, når de gamle sakene var avsluttet og nye var i ferd med å opprettes, lå på 0% saker med vold. Med andre ord; deres voldsarbeid i august 2018 ville, med utgangspunkt i en slik måling, stått til stryk. En avdelingsdirektør i

Bufetat som deltok under samlingen, responderte med å si at «det er deres ansvar å ikke overtolke resultatene, også er det mitt ansvar å formidle det samme oppover i systemet».

I likhet med NTNU studien om kvalitet i familievernnet (Molden m.fl., 2019) finner vi at de ansatte i tjenesten formidler en tydelig misnøye med kvalitetsindikatorer og måling, og kanskje spesielt når de formidles med utgangspunkt i «grønne» «gule» og «røde» tall. I det hele tatt virker det fremmedgjørende for de ansatte å snakke om det de gjør i terapirommet i termer som nærmest gir inntrykk av at de «driver butikk», som flere sa. Igjen i likhet med NTNU studien ser vi at en del av våre informanter gir uttrykk for en relativt sterk mistillit mot «de der oppe», som tilsynelatende nærmest «hodeløst» utformer og implementerer målkrav for tjenesten på nasjonalt nivå, uten å kjenne til realitetene ute på kontorene. I tildelingsbrevet fra departementet for 2019 gikk man bort fra styringsparameteret på 20 prosent avdekking og oppfølging i voldssaker. I det siste tildelingsbrevet nøyer man seg med en formulering om at arbeidet med å forbedre tilbudet til familier berørt av vold skal prioriteres (NOU 2019: 20 s.165). Det gamle styringsparameteret for 2018, i kombinasjon med det generelle og voksende målstyringsregimet i tjenesten kan likevel ha bidratt til å svekke de ansattes tillit oppover i linja.

Fra mange med liten innsats til få med stor innsats?

Informantene i vår studie understreker behovet for tid og rom til å jobbe systemisk og helhetlig med familier berørt av vold. Voldssaker kan, som i andre saker med alvorlig problematikk, ofte være svært ressurskrevende. De ansatte vi har snakket med fremhever at et godt arbeid med vold i en familie, forutsetter mulighet til å gå i dybden ved å ha flere konsultasjoner med alle de involverte i saken – både sammen og alene. Dette kan inkludere å ha samtaler med barna, både med og uten foreldre. Et godt arbeid med vold forutsetter videre muligheten til å ha co-terapi ved behov, altså at to jobber sammen i saken, samt at man har tid til å drøfte med andre kolleger og i faglig team. I tillegg forutsetter et godt og forsvarlig arbeid med voldssaker at de ansatte i familievernnet har tid og mulighet for å involvere andre tjenester i den enkelte sak, **slik vi så i forrige kapittel**, i tillegg til å etablere strukturerer for samhandling på feltet som strekker seg ut over enkeltsaker.

Alt dette kan oppleves å stå i et motsetningsforhold til de resultatkravene som settes for den enkelte terapeuts arbeid. Som vist ovenfor blir terapeutene målt på en rekke parametere, slik som årlige konsultasjonskrav, som ofte imøtekommes lokalt ved å fastsette et tak på kontoret på hvor mange konsultasjoner man kan ha per sak. Det siste varierer svært mye fra kontor til kontor, men ved mellomstore og store kontor i tett befolkede områder, er det vanlig å sette en grense et sted mellom 5 og 10 konsultasjoner. I saker hvor vold er et hovedtema, er det stort sett rom for å tilby flere konsultasjoner, men da ofte i samråd med leder. Ved en del kontor er det derimot ikke tradisjon for å sette slike begrensninger, og terapeutene vurderer selv hvor lenge de mener det er hensiktsmessig å jobbe i en sak.

Ellers blir terapeutene målt på meklingsavtaler inngått, samværsavtaler inngått, og antallet saker, men ikke på kvalitet i dette arbeidet. Ofte står oppnåelse av disse effektivitetskravene i direkte konflikt med terapeutens vurdering av hva det er behov for i den enkelte sak. En terapeut gir oss innblikk i hvordan denne motsetningen mellom hva man «blir målt på» og hva man opplever som faglig tilrådelig, kan arte seg i praksis, her med utgangspunkt i en meglings sak henvist fra barneverntjenesten:

Det kommer inn en mamma og pappa, i henvisningen står det «Er uenige om samværsavtalen, vil ha hjelp til dette», så kan jeg som terapeut velge å kun jobbe med det strukturelle knyttet til den avtalen. En forhandling på en dag ekstra eller en uke i sommerferien, kun knyttet til det strukturelle. At begge to skriver under på den avtalen, det er det vi får kred for. Hvis noen har laget avtale: «check». (...) Så hvis jeg avdekker (vold) så kan jeg da velge ett av to: «Jaha, dere har et problem. Kontakt ATV.» kan jeg si, men det gjør de jo ikke. Eller jeg kan si «Hvis det blir for ille, ring til krisesenter!», og det gjør de ikke. Så kan jeg velge å stoppe det der da, eller så kan jeg gå inn og si «Dette er alvorlig. Hva med barna i dette her? Ja, dere kommer til å bli enige om en avtale, men det dere holder på med i det foreldresamarbeidet dere har foran barna ... Jeg vil gjerne snakke med barna. Kan jeg få snakke med barna? Dette er såpass alvorlig at jeg vil gjerne drøfte det med barnevernet. Kan vi møte dem sammen? Kan jeg få ta en telefon og snakke litt om hva de eventuelt kan bidra med?». Hvis jeg ringer til barnevernet med denne familien, eller tar en telefon opp til ATV og spør om vi kan ha et møte om det, så «får jeg ikke noe for det». Det blir ikke talt, så alt som har med samarbeid og henvisninger, meldinger. Hvis jeg skriver melding får jeg ingenting for det, og hvis jeg skal lage en god melding så tar det litt tid. Og så ringer jeg også foreldrene for å lese opp meldingen ...

Forsker: Men blir ikke det målt på noen andre måter da?

Informant: Ingen ting annet enn at du sitter der og jeg har snakket med deg face to face, *check*. Ikke noe annet. (...) Vi skal ha en gjennomstrømming også, vi skal ikke sitte med disse familiene for lenge heller, så problemet er at når det ligger 30 nye familier der per uke, så skal de inn innen fire uker også, så det er så utrolig mange motsetningsfulle (hensyn).

I dette eksemplet viser terapeuten hvordan man fra sak til sak hvor vold er et tema, blir satt i et etisk dilemma; Hvordan skal man veie hensynet til kontorets produksjonskrav og andre ventende brukere opp mot hensynet til den enkelte familie og eget faglig skjønn? For å oppfylle ventetidskravene og konsultasjonskravene ved det enkelte kontor, er terapeutene avhengig av å ha en høy frekvens på gjennomstrømmingen av saker. Dette fungerer godt når sakene er av en relativt ukomplisert art, og hvor brukernes problemer kan løses på få konsultasjoner. Når en familie med en mer kompleks situasjon kommer inn døra, kjenner terapeuten fort på dette presset. Produksjonskravene er i utgangspunktet innført for å sikre et likeverdig tilbud i befolkningen, men spørsmålet er om disse målkravene i seg selv er en god måte å sikre kvaliteten og likeverdigheten i det tilbudet som gis på. En

kontorleder med lang erfaring i tjenesten beskrev utviklingen som at «det har blitt litt sånn fastlegegereg over tjenesten, alt handler om å få unna konsultasjoner». I en slik situasjon kvier terapeutene seg blant annet for å inkludere hele familien, mente kontorlederen, slik som idealet har vært i familierapien. I dagens situasjon kan det fort oppleves som for ressurskrevende å gå i dybden.

Tidligere baserte offentlig forvaltning seg på styring av tjenestene gjennom krav til kunnskap og kompetanse, mens måten oppgavene skulle løses på i større grad ble overlatt til tjenestene og de ansatte (NOU 2019:20; Molden m.fl., 2019). Etter å ha vært preget av en periode med regelstyring av tjenestene med prosedyrer som skulle følges, er forvaltningens styring av tjenestene i dag gått over til nye former for styring hvor mål- og resultatkrav står i høysetet. Det er da overlatt til tjenesteutøverne å organisere arbeidet på måter som gjør at de klarer å nå disse resultatkravene. Familievernutvalget drøfter målstyring av familievernet i sin utredning, og fremhever her problemet som kan oppstå når denne typen styring innføres av en tjeneste hvor det ikke er lett å skille mellom gode og mindre gode resultater:

Det en ofte ser i organisasjoner der det er vanskelig å tallfeste effekter, er at en går over til å måle innsats og aktiviteter i stedet for resultater. For eksempel kan en måle hvor mange som har fått tilbud om parterapi og hvem som bruker tjenesten. Dette kan være i orden dersom en har klar kunnskap om sammenhengen mellom en innsats eller aktivitet og endelige resultater eller utfall. Men det kan også føre til en såkalt målforskyvning, der organisasjonens fokus blir flyttet fra resultatene til midlene og aktivitetene. Et eksempel er når sykehus tilpasser diagnostisering av pasienter til hvilke diagnoser som er mest lønnsomme i målstyringssystemet, og ikke til hva som er pasientens reelle behov. (NOU 2019: 20 s 28)

Slik vi forstår det, er terapeutens dilemma i en konkret sak, som beskrevet ovenfor, et uttrykk for at de ansatte i tjenesten opplever slik målforskyvning i sitt arbeid. Som forskere spør vi oss om denne opplevelsen av å stå i skvisen mellom å skulle jobbe godt i krevende voldssaker og samtidig etterkomme strenge målkrav for produksjon og gjennomstrømning dypest sett handler om følgende prioriterings-spørsmål: Skal familievernet som tjeneste, med sine tilgjengelige ressurser, prioritere å hjelpe mange familier med liten innsats eller få familier med stor innsats? Slik vi forstår det, sier både tjenesten selv og styrende myndigheter «ja takk, begge deler». I resten av kapittelet skal vi se nærmere på hva slags konsekvenser det får i prioriteringen av hva og hvem familievernet skal jobbe med, og hva som potensielt mistes av syne, i en situasjon hvor man forsøker å få til «alt på en gang».

«Alt som ramler inn døra» ... eller?

Når de ansatte beskriver hvordan de som tjeneste «tar alt som ramler inn døra», forstår vi det som at de vil fremheve flere ting på en gang. For det første beskriver de hvor variert problematikk de faktisk møter hos brukerne. For det andre sier de

noe om hva slags forpliktelse de opplever å ha i møte med dem som måtte ønske et tilbud. For det tredje er det et uttrykk for deres faglige identitet, knyttet til den systemiske og relasjonelle tilnærmingen i familierterapi. For det fjerde sier dette bildet av folk og problemer som «ramler inn døra» også noe om at den problematikken de støter på, som oftest ikke er definert på forhånd. Det å «ta alt som ramler inn døra» er altså et uttrykk for en nesten ekstrem bredde i arbeidet, samt en ambisjon om kunne hjelpe alle som ønsker hjelp.

Basert på vår undersøkelse ser vi imidlertid at mange av de ansatte i familieverntjenesten, litt avhengig av hvor de jobber, opplever at tjenesten er i ferd med å bevege seg bort fra idealet om å ta imot «alt og alle». Stadig flere av kontorene, særlig i befolkningstette områder med stor pågang, har innført tydelige begrensninger på hvem som skal gis et tilbud i familievernet. Vårt inntrykk er at terapeutene i familieverntjenesten flest, ser på denne utviklingen som problematisk. Samtidig bidrar økt arbeidspress til at en slik avgrensning er i ferd med å tvinge seg frem. Det de derimot ikke ser ut til å være like enige om, er hva og hvem som i så fall bør henholdsvis prioriteres og nedprioriteres. Gjennom vår undersøkelse så vi at det på kontor med stor pågang fra brukere, for lengst var innført nye retningslinjer i form av ulike typer begrensninger knyttet til hvilke brukere og hva slags problematikk de skulle åpne opp for. Mens de tidligere nærmest opplevde å ha hatt en åpen dør, så de seg nå nødt til å sile saker og avvise folk, enten allerede «i døra» eller tidlig i prosessen. Ved flere av de mindre kontorene var ikke dette ennå blitt en aktuell problemstilling, men de fleste fremstod likevel som oppmerksomme på utviklingen. En leder på et stort kontor som for lengst hadde innført slike begrensninger, beskrev det som at disse små kontorene fortsatt «lever litt i den gamle verdenen». Med dette mente lederen at behovet for avgrensning før eller siden ville tvinge seg frem overalt i tjenesten, om ikke annet som et resultat av standardisering og sentralstyring.

Et spørsmål som ofte ble diskutert i RM-samlinger i tilknytning til dette var om voldssatsingen ville innebære at tjenesten nå skulle jobbe med andre brukere. De fleste vi snakket med, og da særlig de av informantene som selv var spesielt engasjerte i voldsarbeid, var opptatt av å avfeie denne bekymringen som en misforståelse. En kontorleder ved et RM-kontor sa for eksempel at de ikke så for seg at en økt satsing på voldsarbeid skulle innebære å jobbe med nye brukergrupper på bekostning av de gamle:

Det er i alle fall noe vi har sagt tydelig på dette kontoret, at de folka vi skal jobbe med vold sammen med, er de folka vi allerede har inne fra før. At vi skal hjelpe dem på en bedre måte. Vi skal ikke ut og hente inn andre voldsutøvere fra området vårt, men vi skal jobbe bedre med de som allerede er brukere av vår tjeneste.

Blant de ansatte som delte en slik forståelse av hva det innebærer når tjenesten satser på voldsarbeid, var det samtidig enighet om at det å gå inn i voldsproblematikk i seg selv er ressurskrevende. Bekymringen for at voldssakene

potensielt vil kunne skyve ut andre saker handler altså mer om forholdet mellom dybde og bredde, enn om å skyve ut gamle brukergrupper på bekostning av nye.

Fra «alt som ramler inn døra» til «siling»?

En måte å håndtere problematikken rundt stor pågang og skjerpede produksjonskrav på, er å gjøre noe med inntaksordningen. De fleste kontor har en eller annen ordning med en merkantilt ansatt med ansvar for å ivareta henvendelsene til kontoret. De ansatte beskrev ulike ordninger for hvordan konsultasjonene ble fordelt mellom terapeutene. Ved ett kontor hadde de brukt lang tid på å diskutere seg frem til en mest mulig effektiv og rettferdig ordning som skulle hjelpe dem med å «få unna sakene». Ordningen gikk ut på at den merkantilt ansatte la beslag på («sperret») et bestemt antall halvannentimesøkter i terapeutenes kalendere for å kunne ta inn nye saker. Dette innebar at terapeutene hadde mindre handlingsrom til å sette opp nye konsultasjoner i pågående saker. Lederen forklarer:

Sånn vi har begynt å gjøre det nå er at vi har begynt å sperre, og så regnet vi på hvor mange nye saker det er i snitt gjennom en uke. Si det er 12 saker i snitt, gjennom uka. Det betyr at vi er nødt til å ha tolv sperringer for nye saker, i løpet av uka på alle ansatte. Vi har gjort det sånn at de to som jobber fullt har fem nye saker i uka, han som jobber 60% har 3, da er vi tretten, og så sperrer vi hver torsdag alle sammen timer for C-megling. Der har vi 8 timer som vi har sperret, altså to timer på hver da, men fordelt på 4 ansatte blir det 8 timer for C-meglinger og co-terapi.

Detaljene i dette timeregnskapet er ikke viktig i denne sammenhengen. Vårt poeng med å vise frem sitatet er først og fremst som en illustrasjon på hvordan de ansatte i praksis, på kontornivå, forsøker å konsolidere ytre krav med ønsket om å gjøre en god jobb i hver enkelt sak. Sitatet illustrerer også hvordan både C-meglingsløp i høykonfliktsaker og co-terapi i saker med vold eller annen alvorlig problematikk, binder opp mye av tiden i terapeutenes kalender. Lederen forteller at det ikke er fritt for at det har vært motstand på kontoret mot å innføre en slik ordning. Å miste kontrollen over sin egen avtalebok i en tjeneste med lange tradisjoner for svært selvstendig og autonomt arbeid, kan fra terapeutenes side oppleves som en drastisk inngripen i deres arbeidshverdag. Et annet eksempel på slik inngripen kommer i den andre enden av saksgangen, når saken skal avsluttes. Dette systemet med sperring i kalenderen bidrar også til at avgrensninger, i form av begrensninger i antall konsultasjoner i den enkelte sak, presser seg frem.

En ting er den praktiske organiseringen av inntak og gjennomstrømming, men så kommer altså spørsmålene om hva slags kriterier som skal legges til grunn for å skille mellom brukere som kan tas imot og brukere som må avvises. En hovedregel, som ser ut til å ha fungert som en form for avgrensning ved en del av kontorene i veldig lang tid allerede, går ut på at problematikken bør være relasjonell, altså knyttet til relasjonsproblemer i familien. Utfordringen her, som vi var inne på i kapittel 5, er at begrepet «relasjonell» her enten kan forstås rent formalistisk, i form av at man jobber med konkrete relasjoner, eksempelvis et par

eller en foreldre-barn-relasjon, eller det kan vise til en mer teoretisk (relasjonell) tilnærming til en bestemt problematikk. Hva slags forståelse man legger til grunn får dermed også konsekvenser for silingen av saker ved inntak. En terapeut ved et kontor, som har hatt spesielt stor pågang fra brukere og hvor man dermed har sett seg nødt til å innføre relativt harde begrensninger, forklarer:

Det er så mange som søker familievernet og køen for å komme inn er såpass stor. Det er ventelister, det er press. Så har en på dette kontoret som flere andre steder fått stadig mer stringente formalistiske krav med hensyn til hvilke typer klienter vi tar inn. (...) Alle disse diskusjonene med sånne grenseoppganger, for eksempel en mor som har gått på krisesenter og vil ut av forholdet. Som ønsker hjelp i den prosessen. Skal en da jobbe med henne individuelt? Dette kontoret sier nei til den type arbeid (...) Da blir det individualterapi for henne, uansett om man jobber med relasjonell tematikk. Det er et møte med bare henne og ingen andre.

Ved et annet kontor som legger en mer teoretisk forståelse av relasjonelt arbeid til grunn, ville denne kvinnen antakelig ha fått tilbud om en konsultasjon. Ved dette kontoret blir hun altså stoppet ved inntak, eller saken avsluttes etter første konsultasjon. Hvorvidt kvinnen tar kontakt selv, eller om det er krisesenteret som tar kontakt på hennes vegne, vil antakelig også spille inn på avgjørelsen. Antakelig vil det være lettere å avvise en henvendelse fra en annen instans på prinsipielt grunnlag, og vise til at brukeren allerede er ivaretatt hos dem, fremfor å avvise noen som kommer på eget initiativ. Når presset på kontoret bli stort, ser man seg imidlertid nødt til å avvise klientene, uavhengig av hvem som henvender seg. Hvorvidt det er barn inne i bildet, vil også ha noe å si i vurderingen, noe vi skal komme tilbake til nedenfor. Holder det i så fall at klienten har hjemmeboende barn under 18 år, eller vil det også være avgjørende om relasjonen til eventuelle barn skal være tema i saken eller ei?

Hjemmeboende barn

Den mest utbredte formen for avgrensning ved inntak, og som hadde blitt innført i løpet av de siste årene ved flere av kontorene, var kriteriet om at man, for å få et tilbud i familievern tjenesten, skal ha hjemmeboende barn under 18 år. Familievernutvalget foreslår altså at kravet om en slik avgrensning skal nedfelles i loven og dermed gjelde for tjenesten på nasjonalt nivå. For mange kontor vil dette være en relativt drastisk innsnevring av deres brukergruppe, og mange av dem hadde ikke kommet dit enda. Samtidig ble vi som forskere kanskje litt overrasket over i hvor liten grad terapeutene problematiserte en slik utvikling. Dette kan kanskje i noen grad ha sammenheng med at hovedvekten av våre informanter har et spesielt engasjement for vold, og at barn utsatt for vold anses som en gruppe av særlig verdige trengende, jfr. diskusjonen i kap. 5 om barnet i rommet. Vi opplevde imidlertid at denne måten å «sette barn først» var relativt gjennomgående blant de ansatte i tjenesten. Mange av informantene presiserte at familievern tjenestens hovedmandat var å sikre barnets omsorgssituasjon og oppvekstbetingelser, og mange la også til at «det tror jeg alle her er enige om». På direkte spørsmål fra

oss om dette er noe de opplever å være enige om i tjenesten, svarte en kontorleder følgende:

Det er riktig å si at det er en enighet i det, men hva man legger i det og hva man synes er viktig for å skape gode oppvekstvilkår for barn, det er det ikke enighet om over hele linja. Men det er enighet om at det er viktig, altså at vår jobb er å skape gode oppvekstvilkår for barn. Du vil sikkert finne noen (i tjenesten) som sier «Ah, jeg er så lei av å høre om de barna». Men det er en enighet om at parterapi har en effekt for barn.

Når målsetningen er å ivareta barns oppvekstvilkår, og inntaket begrenses til familier med hjemmeboende barn, kan også parterapi forstås som et forebyggende tiltak til beste for hjemmeboende barn. Men for familierapeuter som tenker systemisk og relasjonelt, blir dette først og fremst et semantisk skille, ettersom barnas beste stort sett alltid også vil være familiens beste.

Som forskere ble vi altså overrasket over å ikke møte på flere ansatte med motforestillinger mot denne forståelsen av familievernet som en barnesentrert tjeneste. Vi møtte heller ingen av dem som avdelingsdirektøren mente vi kanskje kunne finne, som var lei av alt snakket om barn. Det kan være vanskelig å si hvor vanlig en slik posisjon er i tjenesten, da det å bli sett som en som ikke er på barnas parti som verdige trengende kan være en vanskelig posisjon å stå i. Det vi imidlertid støtte på ute på kontorene, var mange terapeuter som aksepterte avgrensningen til hjemmeboende barn som riktig og fornuftig i en presset situasjon. Samtidig ga de uttrykk for at de syntes det var «trist» å måtte avvise brukere som tidligere hadde fått tilbud om hjelp og vært svært takknemlige for denne. Den gruppen som da særlig ble trukket frem var de eldre, mange av dem besteforeldre med voksne barn. En kontorleder fortalte litt nostalgisk om en 80 år gammel, tidligere voldsutsatt kvinne som hadde vært hos henne til samtale to ganger i året gjennom mange år. Da lederen til slutt måtte forklare henne at de ikke lenger hadde lov til å ta inn personer uten hjemmeboende barn, hadde kvinnen levert en håndmalt porselenstallerken som en personlig avskjedsgave. En annen terapeut ved det samme kontoret trakk også opp denne problematikken. Etter å ha blitt oppfordret til å reflektere over hva som har endret seg i arbeidshverdagen i løpet av de fem årene ansettelsesforholdet har vart, var svaret:

Det som har endret seg mest er kanskje de kriteriene... Da jeg begynte her jobbet jeg også med godt voksne par som ikke har hjemmeboende barn, og det gjør jeg jo ikke lenger. Så det er kanskje den største endringen, og det synes jeg er litt trist. Både fordi at det å jobbe i parrelasjon, den varer jo hele livet, og det har jo store konsekvenser for en familie at besteforeldre ikke holder sammen, for barn og barnebarn. Hvis man tenker systemisk så er det jo sånn.

Det som kom frem var at man gjerne skulle hatt kapasitet til å jobbe med slike saker også, men at det i en stadig mer presset situasjon ikke lenger var mulig. En annen terapeut vi snakket med, ved et kontor som i mindre grad hadde fått kjenne på utfordringer med å klare å ta unna henvendelsene til kontoret, fortalte at de

fortsatt tok inn eldre par, såfremt det handlet om relasjonsproblematikk i familien. Denne terapeuten trakk frem som svært positivt og verdifullt at det i familievernnet var rom for å være fleksibel og starte opp tilbud litt sånn «ad hoc» for å komme brukernes behov i møte. Ved deres kontor hadde de nylig startet opp et gruppe-tilbud for besteforeldre som ønsket veiledning fordi de hadde barnebarn som var berørt av konflikten mellom foreldrene i etterkant av brudd. Deltakerne hadde vært «strålende fornøyde» og gitt tilbakemelding om at dette tilbudet hadde vært svært nyttig for dem som støtte for barna. Et slikt tilbud vil ikke nødvendigvis kunne defineres som «innafor» dersom tjenestens tilbud skal avgrenses til å gjelde for familier med hjemmeboende barn under 18 år.

En avdelingsdirektør i Bufdir fortalte at det i deres region hadde gått ut tydelige beskjeder til kontorlederne om å prioritere par med hjemmeboende barn i parterapi ved kapasitetsproblemer:

Den store diskusjonen er «skal man gi parterapi til par som ikke har hjemmeboende barn?». Og da sier jeg nei, det skal man ikke, hvis man ikke har ledig kapasitet. Vi må prioritere å både gi særdeles hjelp til de som sliter med vold og høykonflikt og som på en måte har omfattende relasjonsvanskeligheter i sin familie. Det er det vi er best på. Men vi er også gode på det forebyggende. Å komme tidlig inn for å hindre vold og høykonfliktoppbrudd, det er vi også gode på. Og så skal vi megle der folk er i brudd, og da skal vi megle til barnas beste.

Det som fremheves her, som familievernets viktigste oppgaver, er å på den ene siden prioritere å hjelpe familier med vold og konflikter etter samlivsbrudd. På den andre siden fremheves oppgaven med å ivareta det forebyggende arbeidet ved å komme tidlig inn, eksempelvis i parterapi før den alvorlige volden har blitt et faktum eller i meglings før den høye konflikten om samvær har blitt et faktum. Det er disse oppgavene som bør prioriteres, ifølge denne informanten, som sitter med lederansvar for kontorlederne i en av regionene. Etter vår erfaring hadde vedkommende også kontorledernes støtte i at dette er en fornuftig prioritering. I vår undersøkelse har vi ikke snakket med noen som har vært uenig i forståelsen av hvem familievernnet først og fremst er til for, i de situasjonene der man er nødt til å prioritere.

«Hverdagsvold» som familievernets vold ...

I de foregående kapitlene har vi vist hvordan det i voldsarbeidet legges vekt på at tjenesten skal kunne håndtere, men ikke nødvendigvis tilby hjelp til, endringsarbeid i alle typer av voldssaker. Et skille som ofte trekkes opp i diskusjoner om hva slags vold familievernnet «skal ta» eller «ikke ta», er skillet mellom «hverdagsvold» og «alvorlig vold». Som eksempler på «hverdagsvold» i tjenesten brukes gjerne skriking, dytting og kasting av gjenstander, mens «alvorlig og potensielt farlig vold», er den volden man kan bli alvorlig fysisk eller psykisk skadet av. Slike uttalelser er helt i tråd med tilsvarende skiller som trekkes opp mellom mer og mindre alvorlig vold i internasjonal voldsforskning. En av de ansatte med lengst erfaring med fagutvikling på vold i tjenesten, fortalte om en gjennomgang de på et

tidspunkt gjorde ved sitt kontor, av saker med voldstematikk i løpet av et år. De fant at kun 15 prosent av voldssakene dreide seg om svært grov vold mot partner og familie. Utøver hadde ofte en psykiatrisk diagnose og var svært lite motivert til behandling. Krisesenter og politi var koplet på for å skjerme de utsatte. I disse sakene var også familievernnet oftest koblet på med tanke på sikkerhetsarbeid og reparasjonsarbeid, uten å ha direkte kontakt med utøver. I resten av voldssakene, altså i den store majoriteten av tilfellene, var det derimot snakk om familier hvor ingen andre tjenester hadde vært inne, og hvor dette ofte heller ikke ble ansett som nødvendig fra terapeutens side:

Den store majoriteten av den volden familievernnet kommer inn i er den hverdagsvolden som ingen andre tar tak i, der ingen andre instanser er inne. (...) Og den gruppa er det høyaktuelt for oss å jobbe med. Når folk spør om hvordan jeg orker å jobbe så mye med vold, så svarer jeg at jeg aldri har opplevd så mye takknemlighet som i de sakene der, i majoriteten (av voldssakene). Når de klarer å stoppe disse utbruddene sine og de ser at ungene roer seg og slutter å være i beredskap, at de springer like mye til dem som til den andre forelderen, at barna kan sitte på fanget og fortelle om hvordan de har hatt det i barnehagen. Foreldrene gråter av glede når de forteller om det, om hvor fantastisk de syns det er at de har klart å komme dit igjen.

«Hverdagsvold» var et begrep som gikk igjen i de ansattes beskrivelser av hvilken vold de som tjeneste var best rigget til å hjelpe folk med. Dette ble begrunnet ut fra en oppfatning av at «mer alvorlig vold» ikke nødvendigvis kan bekjempes utelukkende gjennom å arbeide relasjonelt på denne måten. En leder ved et annet kontor beskrev med tilsvarende entusiasme hvor stor forskjell de som tjeneste opplevde å kunne gjøre for foreldre som sliter med at de er «litt for sinte» i hverdagen. Ved dette kontoret hadde mye av tilbudet til denne gruppen blitt gitt i form av gruppetilbud, og lederen snakket spesielt om foreldre som rekrutteres fra kliniske samtaler hvor de forteller at de opplever å være «for sinte». Fra terapeutenes side hadde det vært viktig å ufarliggjøre denne opplevelsen, og trygge slike foreldre på at de ikke er alene om å ha dette problemet. Da hadde det heller ikke vært så viktig å putte «vold» som merkelapp på problemet, men snarere å ta utgangspunkt i disse foreldrenes erkjennelse av at de har et problem:

Det er deres egen opplevelse at de blir for sinte, og synes det er urett mot unger eller partner (...) De fleste av dem har barn, det er veldig ofte de som tar kontakt, og det handler om at de skriker, de kaster ungene i senga, de pusser tenner så blodet spruter og ungene kan gi tilbakemelding til foreldrene på at de blir redde. Og foreldrene skjønner at de har gått over en grense (...) Det er klart at de tar hardt i ungene sine. Når de tar i ungene og sier «Nå er det nok!», og de er sinte som bare det, så er det jo klart at ungen opplever det som vold. Men foreldrene skjønner ikke at det er det det er, de skjønner ikke at de tar så hardt.

Slike beskrivelser av voldsarbeid fikk vi mange av i møte med informantene, og det var mange som poengterte at selve begrepet «vold» ikke nødvendigvis er en viktig del av bevisstgjøringen og kommunikasjonen med brukeren. I møte med oss og seg imellom, snakket imidlertid terapeutene om denne typen problematikk som «hverdagsvold».

... og «farlig vold» som andres vold?

En leder ved ett av familievernkontorene som hadde engasjert seg spesielt i voldssaker, snakket om hvor vanskelig det likevel kan være å vurdere hvor grensen skal gå for hvor alvorlig vold man kan jobbe terapeutisk med innenfor familievernets rammer. Forsøksvis hadde lederen selv trukket grensa ved «farlig» vold i motsetning til «hverdagsvold»:

For å gjøre det enklere for de som skal bestemme over oss, så har jeg brukt å skille mellom farlig vold og hverdagsvold, bare for å sikre at vi snakket om de samme tingene. Jeg har sagt sånn (oppover i linja) «vi i familievernet kan ta hverdagsvolden og så må dere ha noen andre til å ta den farlige volden.» Men det er jo et helt håpløst skille.

Lederen poengterte at dette skillet fungerer best på papiret – at det i beste fall kan fungere som en «papirforståelse» på hva slags vold familievernet skal og ikke skal tilby folk hjelp til å få bukt med. I praksis, påpekte lederen, kan det de forstår som mer hverdagslig vold, også være svært alvorlig, samtidig som «alvorlig» eller «farlig» vold også kan inngå som en del av folks hverdag.

Dette perspektivet fikk støtte fra en annen erfaren familievernleder som problematiserte hva som skal forstås som «alvorlig», «farlig» eller «skadelig». Denne lederen var særlig opptatt av at mange i tjenesten uttrykker bekymring for at stadig mer alvorlige saker skyver ut «de parene som bare sliter med kjærligheten». Denne forståelsen, som ifølge lederen i stor grad er basert på fordommer, ser ut til å utelukke at også ressurssterke par som «bare sliter med kjærligheten» i hverdagen, også kan utøve alvorlig og svært skadelig vold både mot hverandre og barna sine, ikke minst psykisk. Vår tolkning av denne lederens poeng er at svært mye av den volden som familievernet tilbyr hjelp til å endre, kan defineres som alvorlig i sine konsekvenser, selv når den omtales som «hverdagslig» eller «mindre alvorlig».

En familievernleder ved et RM-kontor skilte på sin side mellom «episodisk vold» og mer «systematisk kontroll» i et forsøk på å trekke opp grensene for hva slags saker de kan tilby å jobbe terapeutisk med endring i:

Jeg som leder må være veldig tydelig på at vi også må sortere, at det ikke er alle voldssaker familievernet skal stå i, for det har det jo blitt sagt noe om innledningsvis (fra SKM). Vi skal kunne håndtere denne episodiske volden som kan skje, mens systematisk kontroll og maktmisbruk som handler om litt mer kompliserte ting, og kanskje psykisk sykdom hos den

ene parten, at det skal vi kanskje ikke holde på med. Sånn at vi allerede fra start har en formening om hva familievernnet skal arbeide med.

Dette skillet mellom «episodisk partnervold» og mer alvorlige voldsformer som noe de henholdsvis kan og ikke kan jobbe med i familievernnet, ble videre knyttet opp mot ideen om at man i familievernnet jobber relasjonelt:

Jeg har sagt tydelig (i personalgruppa) at familievernkontoret er en tjeneste som jobber med relasjonene mellom mennesker, ikke sant, og i den episodiske volden er det kanskje mulig med reparasjonsarbeid. Det å reparere en relasjon, om det er et par eller om det er foreldre som skal samarbeide etter brudd, det er ikke så viktig. Men det er noe med hvor vår kompetanse ligger, det å jobbe for at de skal få en bedre relasjon, (det kan vi gjøre). Men der det er systematisk grov vold, over tid, og stor grad av maktmisbruk fra den ene mot den andre ... Hvordan skal du reparere det? Da må i så fall noe gjøres først (av en annen instans), og så kan vi gjerne påta oss et sånt reparasjonsarbeid i etterkant. Det gjør vi av og til, både med foreldre og barn.

Denne familievernlederens forståelse er altså at familievernnet hverken kan eller bør jobbe selvstendig i saker med alvorlig vold – forstått som et vedvarende og systematisk grovt voldsregime, utover eventuelt å avdekke volden eller samarbeide med andre instanser for å tilby familien hjelp. Dette begrunner lederen ut fra at den volden som er systematisk grov over tid, ikke kan endres gjennom å arbeide relasjonelt, i hvert fall ikke uten at utøveren først får hjelp fra en annen instans. Her argumenterer lederen i tråd med Johnsons (2008) skille mellom intimterrorisme og situasjonell partnervold, nevnt under diskusjonen om maktforskjeller i kapittel 5. Kontorlederens refleksjoner og instruksjoner til sin personalgruppe, knyttet til prioritering i voldssaker, er et eksempel på hvordan forskningsbasert kunnskap i voldsfeltet begynner å bli toneangivende i familievernnet.

I en familievernkontekst er det imidlertid ikke uproblematisk å trekke opp grensen på denne måten, mellom den volden som vokser ut av en relasjon og den volden som utføres av et individ mot et annet. For det første er virkelighetens voldssaker sjelden så enkle å kategorisere som Johnsons typologi tilsier. Hvorvidt volden forstås som noe som vokser ut av en bestemt relasjon eller ikke, vil alltid være et spørsmål om skjønn og øyet som ser. Som en annen familievernleder påpeker:

Okay, du avdekker, men hva skal cut-off-pointet være for å si at noe er relasjonell vold, liksom? Det er jo en kjempediskusjon. Når familierapeutene begynte med det på 2000-tallet så var jo ATV kjempeuenig i ideen om at du kan kalle noe som helst for relasjonell vold, fordi det alltid er utøver [som skal holdes ansvarlig for volden].

Poenget til denne kontorlederen, slik vi forstår det, er at et skille mellom vold som individuelt – og vold som relasjonelt problem først og fremst gjenspeiler ulike tjenesters tilnærming til brukerne sine, eksempelvis som «voldsutøvere» i ATV

eller som «medlemmer av en familie» i familievernet. Vår konklusjon, etter å ha lyttet til alle disse diskusjonene om hva slags vold familievernet kan eller bør kunne tilby folk hjelp til å jobbe med, henger også sammen med dette siste poenget om relasjonell vold. Vårt inntrykk er at familievernet er en tjeneste med terapeuter som heller mot å forstå vold i nære relasjoner som noe som oppstår i relasjoner mellom medlemmer av en familie. Så lenge all vold i en eller annen forstand er relasjonell, og så lenge det ikke finnes noe tydelig skille mellom «hverdagsvold» og «alvorlig vold», er det heller ikke mulig å avgrense familievernets ansvarsområde i voldsfeltet. I en faglig ambisiøs tjeneste med et sterkt ideal om å hjelpe «alle som ramler inn døra», kan man fort stå i fare for å definere all vold som familievernets vold.

Hva med det forebyggende arbeidet?

Alt familievernet gjør kan på mange måter forstås som forebyggende, i den forstand at det bidrar til å unngå at relasjonelle problemer oppstår, fester seg eller tiltar (NOU 2019:20 s. 25). Når de ansatte i tjenesten beskriver hvordan det i økende grad settes begrensninger for hvem som skal gis et tilbud ved kontorene, gir de samtidig nærmest unisont uttrykk for bekymring knyttet til tjenestens forebyggende arbeid. Det ble imidlertid fort klart for oss at de med forebygging her siktet til litt ulike ting. Et viktig poeng for mange av dem vi snakket med var en frykt for at økt arbeidspress og flere alvorlige saker, som et resultat både av satsing på voldsarbeid internt og økt henvisning fra eksterne, ville skyve dem i retning av å bli en ren reparasjonstjeneste. Mange var eksplisitt opptatt av hvordan tidlig innsats og forebyggende arbeid med de familiene som henvender seg til tjenesten kan bidra til å redusere sjansene for at mer alvorlig problematikk oppstår på sikt.

Begrepet forebygging inkluderer også familievernets utadrettede og rekrutterende arbeid. Ofte var det også dette arbeidet de ansatte siktet til når de snakket om at de er bekymret for å «miste det forebyggende arbeidet». Mange var opptatt av at de burde nå ut til familier i småbarnsfasen eksempelvis, fordi man med liten innsats kan bidra med noen små justeringer i familien som på sikt vil utgjøre en stor forskjell. Andre var opptatt av å nå grupper som kanskje ikke kommer til familievernet av seg selv, og som man aktivt må gå ut og invitere inn. Familievernutvalget trekker frem at den utadrettede virksomheten i tjenesten gjerne oppfattes som mindre presserende enn klinisk arbeid og mekling (s. 104). Det er kanskje heller ikke så rart, gitt det bildet vi har tegnet opp i det foregående. For å sikre at dette arbeidet holdes i hevd i tjenesten, foreslår utvalget at lovens formulering endres fra at dette arbeidet er noe som *bør* til noe som *skal* utføres. Dette vil ikke minst være viktig for å nå ut til nye grupper av befolkningen, og for å sikre samarbeid med andre tjenester.

Familievernutvalget skiller mellom universell forebygging som retter seg mot hele befolkningen, selektiv forebygging som rettes mot risikogrupper og risikosituasjoner, og indikativ forebygging når problemene allerede er kjent. Mye av det voldsarbeidet vi hittil har beskrevet, med avdekking i terapirommet, og samarbeid i enkeltsaker med andre tjenester, kan kategoriseres som indikativ forebygging for

å unngå (mer) vold. I det følgende skal vi se nærmere på forebygging, forstått henholdsvis som tidlig innsats for å unngå at voldsproblematikk utvikles og forebygging som utadrettet virksomhet. Det første kan kanskje beskrives som selektiv forebygging, i den forstand at familier med problemer, altså familier som oppsøker eller henvises til familievernet, utgjør en risikogruppe med tanke på vold i nære relasjoner. Når det gjelder tjenestens utadrettede virksomhet, så kan den virke forebyggende både universelt, selektivt og indikativt, alt etter hvilken retning virksomheten tar.

Tidlig innsats

Når de ansatte i tjenesten uttrykker bekymring for at «det forebyggende arbeidet drukner litt» i det daglige, forstår vi det som at det de først og fremst sikter til er ideen om tidlig innsats. Mange er opptatt av at de er bekymret for at familievernet skal bli en «reparasjonstjeneste» fremfor en forebyggende tjeneste som sikter mot å komme tidlig inn, eksempelvis for å unngå vold i nære relasjoner. En terapeut sier det på følgende måte:

I utgangspunktet skal det jo være en forebyggende tjeneste, og det er jo en av grunnene til at folk er litt mer skeptiske nå, for man får jo ikke møtt det unge paret som sier at de har det vanskelig før de får barn, men man må jobbe med voldsparet to år etterpå når de har fått det første barnet sitt. Så det er en litt forenkla måte å si det på.

En bekymring som ofte fremheves blant de ansatte, er at de med økt press på produksjonstall, mekling og håndtering av vold og konfliktsaker nedprioriterer lavterskelarbeidet. Særlig er de opptatt av muligheten til å komme tidlig inn i en sak før situasjonen forverres for de involverte. I prosessen med å legge til rette for at familievernet skal satse på avdekking og håndtering av vold og komplekse familieproblemer, reiser mange spørsmålet om dette fører til økt spesialisering i det som tidligere har vært en utpreget generalist-tjeneste. For dem som målbærer denne bekymringen, er det særlig muligheten til å jobbe forebyggende gjennom parterapi som det legges vekt på. En innvending som flere av våre informanter med særlig engasjement for voldsarbeid fremsatte, var at det finnes ingen motsetning mellom å jobbe forebyggende med parterapi og å håndtere voldssaker. En av dem uttalte følgende:

Familievernet kan ikke si at de ikke skal jobbe med vold når det er en så stor del av hverdagen til de vi møter. Å sitte med parterapi og ikke avdekke vold er jo helt håpløst. Da driver du ikke med parterapi, da driver du med sementering av en vanskelig situasjon.

Som vi vet avdekker terapeutene mye alvorlig problematikk i parterapi, i tillegg til å forebygge fremtidig vold ved å gi brukerne verktøy til å håndtere konflikter og vansker i hverdagen. Utfordringen som ligger i at voldssaker kan få så stor plass i tjenesten at mindre alvorlige problemer i familien går under radaren, er etter vårt syn likevel reel, og verdt å reflektere over.

Den forebyggende funksjonen til familievernet knyttes altså tett opp til det å avdekke potensiell relasjonsproblematikk i familien på et tidlig tidspunkt, før problemet har utartet. En terapeut beskriver følgende situasjon som et eksempel på det forebyggende arbeidet som tjenesten er rigget for:

Hvis vi bare skal få inn saker som er klare til å meldes fra til barnevernet så blir vi en tung instans. Noen steder må det være lavterskel for å komme med. Jeg har nettopp hatt en mamma som har stått i veldig mye med datteren sin, i forhold til både vold og (annen problematikk utenfor familien). Da trenger hun et sted å få snakke med noen om hvordan det er å være mamma og stå i det. Vi har hatt 3 timer, og vi har avslutta, og hun er da igjen en sterk mamma. Skulle vi da venta til hun ble sykemeldt? Det der er jo familiearbeid, som igjen er forebyggende sånn at dattera klarer å stå støtt, og det synes jeg er helt unikt.

Terapeuten fremhever hvordan de her, med en relativt liten innsats på tre konsultasjoner, kan bidra til å forebygge mer alvorlig problematikk i familien som en konsekvens av problemer som i utgangspunktet har oppstått utenfor familien. Familievernets profil som gratis lavterskeltilbud uten krav om diagnose eller henvisning kan i dette tilfellet ha vært avgjørende for at mor på eget initiativ velger å søke hjelp på et så tidlig tidspunkt.

Et problem som påpekes fra flere i ledende stillinger og med lang erfaring i tjenesten, er at familievernet kanskje ikke har klart å kommunisere så godt utad hva dette forebyggende arbeidet deres egentlig består. En erfaren kontorleder uttaler følgende:

Jeg tror at det er litt manglende forståelse av hva det forebyggende arbeidet som ikke kan gjøres av hvem som helst er. For det relasjonelle hvor du tar dem helt inn, og på en måte hjelper dem og gir dem andre relasjonsmåter å løse dem på, det er mye mer komplisert enn at du bare kan veilede en helsesøster til å snakke med dem om det samme. Det forebyggende arbeidet er mye mer komplisert enn det, og det er vanskelig å formidle, og det har vi nok vært alt for dårlige på, å beskrive hva som faktisk gjøres.

Familieterapi i familievernet handler om at erfarne og høyt skolerte familierapeuter går dypt inn i familienes problematikk, selv i saker med få konsultasjoner. Forebygging, som i mange sammenhenger forstås mer overflatisk, som å være føre var eller å bidra til små justeringer av kursen på et tidlig tidspunkt, innebærer i denne sammenhengen altså å gå i dybden. Resultatene av dette arbeidet er ofte vanskelig å måle, og det skiller seg, ifølge de ansatte, mye fra det arbeidet som legges ned i andre tjenester, ikke minst med tanke på voldsproblematikk. Kontorlederen utdyper:

Det er mange som jobber med vold, og det er mange som jobber med konflikt, for der jobber retten, og der jobber barnevernet og der jobber

mange, men hvor skal de (som sliter med det) som på en måte er forløperen gå? Det er jo det familievernet har vært til for. (...) Og det er jo klart at med mange voldssaker og mange høykonfliktsaker så blir kapasiteten fort spist opp hos de ansatte. Hvis vi kjører for hardt på bare med høykonflikt og vold, så klarer vi ikke i tillegg å jobbe forebyggende.

Lederens poeng her er at saker hvor det er voldsproblematikk eller høykonflikt i etterkant av et samlivsbrudd per definisjon blir reparasjonsarbeid. Når volden eller bruddet allerede er et faktum kan man forebygge ny vold og økende konflikt, og dette er det mange andre tjenester som engasjerer seg i. Samtidig kan man bidra så mye mer, med mindre innsats, ved å komme inn før volden og bruddet, på den dyptpløyende og faglig kompetente måten som familievernet er rigget for å kunne gjøre. Lederen er bekymret for at det nå blir stadig mindre av det siste og mer av det første.

Kapasiteten i tjenesten tas opp i mange sammenhenger, og er altså et tilbakevendende tema i vår undersøkelse. Hovedbekymringen hos de ansatte ser ut til å være at tjenesten på den ene eller den andre måten beveger seg i retning av spesialisering på bekostning av lavterskel forebygging. Dette synliggjøres både gjennom nye satsningsområder, økt henvisning fra andre tjenester og skjerpede målkrav, knyttet til effektivisering og likeverdig tilbud til brukerne. Det er likevel viktig å påpeke at fagutviklingen på vold i familievernet først og fremst handler om å håndtere de sakene som allerede er i familievernet best mulig. Som vi har vist med ulike eksempler i dette kapittelet, er det ikke nødvendigvis noen motsetning mellom lavterskel forebygging og voldsarbeid. Dette vet også de ansatte, men på grunn av den pressede situasjonen oppleves det likevel som om lavterskel forebygging og mer spesialisert endringsarbeid står i et motsetningsforhold til hverandre.

Utadrettet virksomhet

Mens mange av de ansatte ved store kontor beskrev hvordan de opplevde å ha «mer enn nok» med å ta unna de henvendelsene de til enhver tid fikk inn fra brukere eller via andre instanser, var det flere ansatte ved mindre kontor som fortalte om hvordan de på ulike måter arbeidet for å gjøre tilbudet sitt kjent i lokalbefolkningen. Flere hadde erfaring med å samarbeide med lokalavisa, som gjennom å tematisere vold i nære relasjoner og skrive om deres tilbud, bidro både til rekruttering av brukere og synliggjøring av et reelt samfunnsproblem i befolkningen. Det terapeutiske endrings- og reparasjonsarbeidet som foregår gjennom gruppeaktiviteter, inneholder slik gjerne elementer av både utadrettet informasjonsarbeid til befolkningen og samarbeid med andre tjenester. Mange ansatte trakk frem gruppetilbudet ved kontorene som en god måte å ivareta det forebyggende aspektet, både i betydningen tidlig innsats og utadrettet virksomhet. Følgende uttalelse fra en kontorleder er et eksempel på denne koblingen mellom gruppeaktivitet og forebyggende arbeid:

En endring som har skjedd i familievernet som er ganske merkbar, som har skjedd i løpet av de siste par årene, er at det fokuseres mer på utadrettet arbeid, det er noe vi blir oppfordret til å drive mer med. Grupper, bufferkurs, sinnemestringsgrupper, grupper for barn, gruppeaktivitet generelt

Det kontorlederen peker på her er en økt trend i tjenesten med å fremheve gruppevirksomhet som en løsning både på den økte pågangen fra brukerne ved kontorene og ønsket om å gjøre familievernets tilbud kjent i befolkningen. Dette kom fra en leder ved et kontor hvor gruppevirksomhet i lang tid hadde utgjort mye av kjernevirksomheten. Lederen var dermed opptatt av egenverdien i å la brukerne jobbe med voldsproblematikken sammen med andre utøvere eller utsatte, uavhengig av slike effektiviserings og informasjonshensyn. I denne egenverdien ligger både det terapeutiske potensialet i å få møte andre med tilsvarende utfordringer, og den mer generelle bevisstgjøringen av brukerne om vold i nære relasjoner som et felles samfunnsproblem:

Folk har veldig nytte av hverandre. Det som de liksom vokser på, som er godt for dem, det er på en måte å treffe andre og få lov til å gjøre noe sammen med andre, og bygge og alminneliggjøre problemene sine, og redusere skammen ved å høre at det er flere som driver med det samme.

Ved dette kontoret var gruppevirksomheten i utgangspunktet altså ikke motivert ut fra en tanke om effektivisering av tilbudet eller å nå ut til nye grupper i befolkningen. Lederen ga likevel uttrykk for at de var glade for at gruppevirksomhet for dem var en innarbeidet praksis, nå når de opplevde økende pågang fra brukere i kombinasjon med skjerpede krav i tjenesten både til produksjon og gjennomstrømming, samarbeid med andre instanser og kommunikasjon av tilbudet utad. Fra deres perspektiv hadde det vært helt avgjørende å finne en løsning for registrering av gruppevirksomheten slik at den kunne telles opp mot det årlige konsultasjonsmålet. Slik vi fikk det forklart hadde de i samråd med Bufetat innført en måte å registrere konsultasjoner på hvor en gruppesamling à 2,5 timer med 2 terapeuter ble registrert som 4 konsultasjoner. Dette hadde vært nødvendig for å unngå at deres utstrakte gruppevirksomhet skulle bidra til «røde tall» ved kontoret.

Gjennom gruppeaktiviteter kan man altså nå ut til flere. Et eksempel som mange trakk frem var hvordan man ved en del kontor satte begrensninger for antall konsultasjoner i parterapi, og kompenserte gjennom å gi tilbud om helgekurs i gruppe (såkalte bufferkurs) for par. I saker med alvorlig voldsproblematikk anses ikke dette som et egnet tilbud, men mange terapeuter pekte på hvordan man gjennom å gjøre den typen forebyggende tilbud kjent i befolkningen, kan bidra til å begrense utviklingen av mer alvorlig problematikk i parrelasjoner. I en situasjon med både økt pågang og opplevelsen av å stå i stadig tyngre saker ved kontorene, ser vi at ambisjoner om effektivisering av tilbudet og forebygging, i betydningen tidlig innsats og utadrettet virksomhet, her blandes sammen. Hvorvidt en eventuelt økt gruppeaktivitet ved kontorene skal forstås a) som en måte å spare inn på antall konsultasjoner i en presset situasjon, b) som en måte å prioritere tidlig innsats fremfor reparasjonsarbeid, eller c) som en måte å få anledning til å kommunisere

tydeligere ut i befolkningen hva familievern egentlig er, blir dermed et vanskelig spørsmål å svare på.

En terapeut ved et kontor som i liten grad hadde satset på gruppevirksomhet, var opptatt av hvordan det forebyggende arbeidet forstått både som tidlig innsats og som utadrettet virksomhet, ofte ble nedprioritert. Terapeuten hadde flere eksempler på planlagte mulige samarbeid med andre lavterskeltilbud som de ikke hadde fått tid til å gjennomføre, på grunn av høyt press om å ta unna henvendelser og gjennomføre konsultasjoner:

Vi skulle hatt flere kurs for par. Kurs for foreldre som går fra hverandre, om det å samarbeide etterpå. (...) Jobbet med kvinner som har vært utsatt for vold f.eks., hvordan de kan unngå å gå inn i nye forhold med voldelige partnere. Det er jo mye man kunne ha gjort i familievernet. Og jeg skulle ønske at det var mer rom for det. Men det er veldig fokus på produksjon, at vi skal oppnå måltall og man skal ha så og så mange klienter og så og så mange antall samtaler og så og så mange barn i samtale og så videre.

Det denne terapeuten beskriver er opplevelsen av å ikke ha rom til å jobbe systematisk, utadrettet og forebyggende, men at de snarere tvinges til å «ta det som ramler inn» nærmest uten å prioritere. Problemet er altså ikke at den typen tilbud terapeuten peker på, potensielt kan være ressursbesparende. Det er snarere kreativiteten i det å utvikle nye tilbud, som svar på opplevde eller forestilte behov, som drepes i et slikt *tellekantsystem*, slik terapeuten opplever det. I likhet med intensjonen bak målkravene, som er et likeverdig tilbud av høy kvalitet, er også terapeutens mål for arbeidet å nå ut til flest mulig med et best mulig tilbud på riktig tidspunkt. Problemet er at selve måltallene, ventetiden og antall konsultasjoner, fremfor mer gjennomtenkt, og faglig begrunnet prioritering ut fra lokale forhold, til enhver tid blir styrende for terapeutens og kontorets arbeid.

Blinde flekker

Tidligere i kapittelet har vi diskutert idealet i tjenesten om å yte hjelp til alle som «ramler inn døra». Et viktig aspekt som vi mener hører hjemme i denne diskusjonen, og da særlig med tanke på tjenestens eventuelle manglende utadrettede virksomhet, er refleksjonene rundt hvem og hva som ikke nødvendigvis «ramler inn døra» i familievernet i dag. Frem til nå har det vært begrenset forskning på brukerne av familievernet, med unntak av Sentio (2018) og FHI (2018). Bufdir har imidlertid fått gjennomført brukerundersøkelser som blant annet viser at familieverntjenestens tilbud er relativt lite kjent i befolkningen, og at bruken av det varierer mellom ulike grupper (Sentio Research Norge. 2017; 2018). Ifølge våre informanter er det kjent at det blant annet er store kjønnsforskjeller med tanke på hvem som tar kontakt med tjenesten på vegne av seg selv eller familien. En informant sier eksempelvis følgende om menn som brukergroupe i familievernet:

I forhold til slike kampanjer som familievernet innimellom har for å synliggjøre tilbudet sitt, så har jo noen ganger målsettingen vært å få flere menn til familievernet. Og når de har trykket opp brosjyrer og slikt, så har de jo

sørget for å ha menn som veldig fremtredende da, slik at menn skal tenke at «det handler om oss også». Jeg tror det er en forskjell på 35% mot 65% [menn/kvinner] på hvem som tar første kontakt, og at det har ligget rundt der ganske lenge.

Det bildet som tegnes opp her bekreftes av familievernutvalget (NOU 2019:20). Her understrekes det imidlertid at dette ikke nødvendigvis betyr at menn benytter familievernets tilbud i mindre grad enn kvinner, men at noen menn likevel kan oppleve at de som gruppe ikke har et likeverdig tilbud i tjenesten. Basert på våre intervjuer og deltakelse i møter kan det se ut som om kjønn er en potensielt betydelig blindsoner i familieverntjenesten. Riktignok opplever vi at terapeutene er opptatt av og oppmerksomme på betydningen av kjønn, også i tilknytning til voldsproblematikk (se kap. 5). Vi vurderer det likevel slik at terapeutene, med utgangspunkt i sin systemiske og relasjonelle tilnærming, tenderer mot å tenke at kjønnsforskjeller og kjønnsproblematikk er noe de har gode verktøy for å håndtere i terapi og mekling. Problemet er at brukerne ikke nødvendigvis er av samme oppfatning, hverken i sitt bilde av tjenesten før de har vært i kontakt med den, eller med utgangspunkt i sine erfaringer i møte med den (Piros, 2008; Lopez, 2007). Her mener vi det er mange interessante problemstillinger å utforske, både for tjenesten selv og forskere.

En annen gruppe som trekkes frem av de ansatte, som en gruppe som potensielt får et dårligere tilbud i tråd med at skjerpede målkrav og økt pågang håndteres gjennom å prioritere familier med hjemmeboende barn, er LHBTI-familier. Selv om mange skeive par har hjemmeboende barn, beskriver flere av terapeutene en utvikling ved kontorene hvor de tidligere ofte hadde likekjønnede par i parterapi, men at mange nå avvises på bakgrunn av at de ikke er foreldre. Det vi imidlertid ikke har hørt noen informanter peke på, er hvordan tjenesten i seg selv, ikke minst i kraft av sitt navn, kan oppleves av LHBTI personer som et tilbud som allerede i utgangspunktet «ikke er ment for dem». Her mener vi også at en streng avgrensning til familier med hjemmeboende barn lett kan bidra ytterligere i en slik retning, uten at det tas grep for aktivt å invitere LHBTI personer inn som brukere. Manglende refleksjonen og kompetanse på LHBTI problematikk i tjenesten som en konsekvens av dette, vil i så fall kunne gå ut over familier som har problemer knyttet til barns seksuelle identitet eller kjønnsuttrykk.

En tredje brukergruppe som vi opplevde at fikk forbausende lite oppmerksomhet i tjenesten var etniske minoriteter. I intervjuer opplevde vi at informantene var lite opptatte av denne gruppen, og at mange på direkte spørsmål svarte at «vi har ikke så mange av dem ved dette kontoret» eller «de kommer stort sett bare til mekling». Slik vi forstod denne relative tausheten rundt etniske minoriteter, kan den ikke knyttes til idealet om en slags fargeblind holdning – «her behandler vi alle likt» – hos de ansatte. I diskusjoner både i de nasjonale og regionale RM-samlingene ble etniske minoriteter nemlig kun omtalt i diskusjoner hvor temaer som æresrelatert vold, tvangsekteskap eller radikaliserings ble nevnt (se kap. 5), nærmest som om denne brukergruppen ikke inngikk i det helhetlige bildet. Noen få kontor på landsbasis ble løftet frem som annerledes i denne sammenhengen, med utgangspunkt

både i befolkningsgrunnlag og de ansattes tilnærming, da eksempelvis Enerhaugen, Oslo Nord, Drammen og Karasjok. Disse kontorene hadde åpenbart en helt annen erfaring med – og tilnærming til etniske minoriteter som gruppe, og i region Nord i tillegg den samiske befolkningen.

Enerhaugenkontorets kartlegging av voldsarbeid i familievern viser også at de ansatte i tjenesten anser arbeidet med minoritetsfamilier som spesielt utfordrende (Enerhaugen familievernkontor, 2016). En intern undersøkelse gjennomført av Bufdir i 2016 viste at det store flertallet av familievernets kontorledere anslo at innvandrere som brukergruppe er underrepresentert. Selv om det ikke finnes gode kvantitative studier på minoritetsfamiliers bruk av familievernets tjenester, er det i alle fall mye som tyder på at denne gruppen er underrepresentert i det kliniske tilbudet. En ansatt i tjenesten med særlig engasjement for å øke andelen brukere med etnisk minoritetsbakgrunn, delte vår forundring over den manglende oppmerksomheten rundt denne gruppa i tjenesten, og reflekterte som følger rundt tjenestens potensiale på området:

jeg tror egentlig familievern ville være bedre på [å håndtere] det enn mange andre, fordi terapeutene tross alt har med seg den kulturideen om at når det kommer inn en familie så har hver person med seg sin kultur inn. Jeg tror grunnholdningen i familievern er bedre enn i psykisk helsevern, for de kan til tider være veldig fargeblinde. Det er derfor jeg er så opptatt av at familievern bør brukes av den gruppa, det er fordi kompetansen vår passer.

Når den ansatte her viser til ideen om at hver person har med seg «sin kultur» inn i rommet, så gjelder dette altså uavhengig av etnisk bakgrunn. Å være fargeblind settes her opp som en motsats til et slik perspektiv, når offentlige hjelpere tvert imot nærmest «bevisst» ignorerer betydningen av folks kulturbakgrunn under påskudd av å ikke behandle folk annerledes på grunn av annen hudfarge og etnisitet.

Videre hadde denne ansatte en ganske enkel forklaring på hvorfor etniske minoriteter fremstilles nærmest som om de ikke er en del av brukergruppen i tjenesten, en forklaring som i lys av den foregående diskusjonen i dette kapitlet gir god mening:

Når du først har fått folk inn døra, så får du lyst til å hjelpe dem. Men du klarer på en måte å skyve unna alle de du ikke får inn døra, de holder du på en måte utenfor. De tar du ikke ansvar for, og jeg tror at det nesten er så enkelt. Når de ikke kommer så tenker du «Synd de ikke kommer, men jeg har nok å gjøre». Det blir litt for lite problematisert hvorfor de ikke kommer, og det igjen handler om at da må du ha en leder som brenner nok for det til å si sånn: «Du trenger ikke å ta 500 saker, for du er ute og holder møter på den og den skolen for å fortelle om oss [og gjøre tilbudet vårt bedre kjent i minoritetsbefolkningen]». Det er ganske mange ledere som ikke er sånn. Og, ja, den ideen om at så lenge de ikke kommer så er det ikke vårt ansvar. Jeg tror egentlig at det koker ned til det.

Denne informanten, med lang erfaring med arbeid ut mot minoritetsfamilier, beskriver situasjonen som at mange av minoritetsfamiliene forholder seg til familieverntjenesten kun som et skilsmissekontor, altså som et sted man går for å bli skilt. Dette inntrykket bekreftes også i forskning (Bredal og Vislie, 2017; Lopez, 2007). Innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn utgjorde pr. januar 2020 18,2 prosent av befolkningen ifølge statistisk sentralbyrå (www.ssb.no/innvbef). Familieverntjenesten har slik sett en betydelig utfordring, for ikke å si et stort forbedringspotensial.

I sin rapport om familierettede tjenester i et flerkulturelt samfunn stiller Bredal og Vislie (2017, s. 89) imidlertid det betimelige spørsmålet om minoritetenes underrepresentasjon vel så mye kan være knyttet til klassetilhørighet. Det finnes nemlig heller ingen gode kvantitative studier på brukermønsteret i familievernet knyttet til sosial bakgrunn, selv om det er en kjent antakelse utenfor tjenesten at familierterapi, og kanskje spesielt parterapi, oftere benyttes av par med høyere utdannelse. De fleste terapeuter vi har snakket med, svarer imidlertid at de opplever familievernets brukere som en «god blanding» av alle samfunnslag. Samtidig vedgår mange av terapeutene at folks forutsetninger for å dra nytte av den refleksive posisjonen som terapi innbyr til, kan være litt ulikt fordelt i befolkningen. I tråd med dette er det også mulig å anta at familier på den bakgrunnen vil kunne ha ulikt utbytte av det tilbudet som gis.

Oppsummering

Familievernet er et lavterskeltilbud, og skal som utgangspunkt være en korttids-tjeneste i de fleste sammenhenger. Som vi har vist i det foregående, er familievernet imidlertid både bemannet for, og har mandat til, å fungere som et nav i visse typer alvorlige saker med vold i familier. Nøyaktig hvor grensen skal gå for hvilke voldssaker som passer inn i og omfattes av familievernets tilbud, er under kontinuerlig debatt både innad i tjenesten og i styringslinjene. Det vår undersøkelse imidlertid viser er at terapeutene som jobber i familievernet blir satt under stort press ved å skulle gjøre et tilfredsstillende arbeid med familier og enkeltpersoner berørt av vold innenfor de rammene som i dag er satt fra styrende myndigheter.

Familievernets posisjon som en lavterskel førstelinje generalisttjeneste settes etter vår erfaring svært høyt av tjenestens terapeuter. En avgrensning, eller spissing av familievernets oppgaver, nærmest uavhengig av hva slags retning denne spissingen går i, oppfattes fra de ansattes side som en potensiell trussel mot deres virksomhet. Med faglige ambisjoner som tilsier at man skal gå i dybden kan idealet om å hjelpe alle som ramler inn døra i seg selv være vanskelig å imøtegå. Med skjerpede målkrav og styrt prioritering av grupper blir det enda vanskeligere. Etter hva vi kan forstå er det som om familievernet sier «ja takk, alt på en gang». Når økte produksjonskrav og nye satsningsområder «treffer tjenesten», herunder vold i nære relasjoner, får det altså konsekvenser for tjenestens evne til å jobbe bredt forebyggende i en stadig mer mangfoldig befolkning.

8 Når grunnen skjelver

I denne rapporten har vi analysert familievernets arbeid i saker med vold i fire analysekapitler, henholdsvis med utgangspunkt i organiseringen av fagutviklingsarbeidet (kap. 4), implikasjoner for terapeutrollen (kap. 5), implikasjoner for samarbeidet med andre instanser (kap. 6) og implikasjoner for prioriteringen av saker og brukergrupper ved kontorene (kap. 7). Gjennom kapitlene har vi tegnet opp et bilde av faglig trygge ansatte, med stort engasjement for voldsarbeid. Mange av våre informanter ser først og fremst positive sider ved det pågående nasjonale fagutviklingsarbeidet på vold. Samtidig settes voldsarbeidet i sammenheng med endringer i de mer generelle rammebetingelsene i tjenesten, som for en del gir en opplevelse av at grunnen skjelver litt under føttene deres. Opplevelsen av tiltakende press på tjenesten oppleves fra de ansattes siden som begrensende for å kunne utføre et godt og faglig forsvarlig arbeid, både i voldsaker og mer generelt. Derfor velger vi i det følgende å sette voldsarbeidet inn i en større diskusjon om tjenestens veivalg for fremtiden. Først gir vi en kort oppsummering av de ansattes bekymringer knyttet til motstridende krav i arbeidshverdagen, og gir vår analyse av den pressede situasjonen de beskriver. Deretter trekker vi opp noen sammenhenger mellom diskusjonene om likeverdig tjenestetilbud og det vi definerer som tjenestens «kontekstsensitive» tilnærming, før vi ser nærmere på hva oppmerksomheten rundt vold gjør med tjenesten og terapeutenes fagidentitet. Avslutningsvis reflekterer vi rundt eventuelle konsekvenser av den kursen som nå stakes ut for den fremtidige familievernertjenesten, i kjølvannet av familievernutredningen (NOU 2019: 20).

Bekymrede ansatte

Mange av våre informanter gir inntrykk av å være usikre på hvordan fremtidens familievernertjeneste vil se ut, og sier at de opplever at tjenesten i dag står ved et veiskille. De prioriteringene som gjøres nå, både sentralt i fagdirektoratet og ute på kontorene i de ulike regionene, tillegges dermed stor betydning for fremtiden. Uro for endringene familievernertjenesten preger tjenesten generelt, samtidig som vi opplever at satsningen på vold i nære relasjoner bidrar til en opplevelse av at situasjonen blir enda mer prekær. Når det gjelder vold er terapeutene særlig opptatt av hvilke grupper og hva slags saker de skal prioritere for å kunne jobbe godt og grundig med voldsproblematikk, når de samtidig må forholde seg til resultatmål som premierer effektivitet og gjennomstrømming. Mange ser som en konsekvens av dette for seg at familievernertjenesten, og de selv med den, er i ferd med å bevege seg i retninger som de ikke nødvendigvis ønsker. Vi sitter igjen med et inntrykk av at mye står på spill for de ansatte i familievernet. Bekymringene som går igjen hos de ansatte, kan oppsummeres som følger:

For det første er det mange av våre informanter som spør seg om tjenesten, med sin offensive satsing på arbeid med vold i nære relasjoner, nå er i ferd med å

bevege seg i retning av å definere vold og konflikt som sitt hovedanliggende. Tross noen kritiske stemmer er det mange av våre informanter som argumenterer sterkt for at familievernet er spesielt godt plassert i tjenestelandskapet til å ta et slikt ansvar. Problemet er bare: til hvilken pris?

Dette spørsmålet har sammenheng med at de ansatte, *for det andre*, er bekymret for at tjenesten skal måtte gi opp sin lavterskel-, bredde-, «alt-som-ramler-inndøra»- profil, til fordel for spesialisering. Dersom en spissing av tjenesten mot vold og konfliktarbeid skulle innebære en systematisk prioritering av tyngre, og dermed færre saker, så er dette etter vår erfaring ikke en utvikling de ansatte ønsker.

For det tredje fremstår de ansatte i tjenesten som gjennomgående bekymret for at familievernet nå er i ferd med å bevege seg i retning av å bli en reparasjons-tjeneste, fremfor den forebyggende tjenesten de insisterer på å fortsette å være. Mange beskriver en opplevelse av å stå i stadig tyngre saker, hvor også et velfungerende samarbeid med andre tjenester oppleves som prekært. De ansatte ser det som hensiktsmessig å prioritere det å komme inn i familien før problematikken har «satt seg». Fra deres perspektiv er det det beste utgangspunktet for å jobbe med relasjonelt endringsarbeid i samarbeid med brukerne.

For det fjerde gir mange i tjenesten uttrykk for at dersom de skal kunne fortsette å være en forebyggende tjeneste, og hjelpe brukerne på deres egne premisser, er de også nødt til å kjempe mot et økende måle- og telleregime ovenfra, som begrenser deres handlefrihet og selvråderett i arbeidshverdagen. Hvis ikke er mange bekymret for at de som terapeuter vil miste sin særegne sensitivitet for betydningen av kontekst, og snarere ende opp som produsenter av pakkeforløp til familier i krise. Mange er også redde for at fagdirektoratet, i sin iver etter å luke ut uønsket variasjon, skal hindre dem i å tilpasse sitt tilbud ved kontorene til lokale forhold, både med tanke på befolkning, tjenestelandskap, geografi og andre særegne lokale forhold.

Dette leder frem mot den *femte og siste* bekymringen, som ikke nødvendigvis alltid er så tydelig uttalt hos de ansatte, men som fra vårt perspektiv likevel fremstår som den mest skremmende for dem å ta inn over seg: Hva om denne utviklingen i tjenesten leder til at de ikke lenger får muligheten til å jobbe systemisk og relasjonelt med hele familien, på brukernes premisser? Hvis dette skulle skje, vil familievernertjenesten miste sin egenart, og de ansattes fagidentitet og faglige integritet vil stå på spill.

Alt dette leder frem mot en opplevelse i tjenesten av et tiltakende press, med påfølgende mer eller mindre ubehagelig prioriteringsarbeid. De ansatte i tjenesten beskriver gjennomgående det økende presset de opplever som noe som påføres tjenesten og dem selv utenfra. Det ytre presset har imidlertid sin motvekt i et sterkt press fra innsiden om å ivareta bestemte fagtradisjoner, nå når de ytre rammebetingelsene så tydelig er i ferd med å endre seg. I forrige kapittel så vi hvordan det å velge bort bestemte brukergrupper eller bestemte former for vold vanskelig

lar seg kombinere med tjenestens selvforståelse som en lavterskel spesialtjeneste. Det vi ser er en tjeneste med ansatte som ønsker å bevare sitt lokale handlingsrom og sin faglige integritet, noe som kommer til uttrykk gjennom en motvilje mot å prioritere bort. Dermed fremstår de ansatte også som relativt forente når de peker på årsakene til den pressede situasjonen de opplever å stå i utenfor tjenesten. Denne felles problemforståelsen bidrar etter vår erfaring til å dekke over interne uenigheter om hvilke brukere og hva slags arbeid som bør prioriteres, når avgrensning tvinger seg frem.

Kontekstsensitivitet og likeverdig tilbud

Det vi forstår som direktoratets hovedbegrunnelse for et nasjonalt fagutviklingsarbeid i voldsfeltet er ambisjonen om å sikre et likeverdig tilbud til befolkningen på landsbasis. I kapittel 2 viste vi til at forestillingen om et likeverdig tjenestetilbud handler om at tjenesten skal være av god kvalitet, ha god kapasitet og være geografisk tilgjengelig i hele landet. I tillegg vil det si at tilbudet er godt kjent i befolkningen og oppleves som like godt tilrettelagt for ulike grupper. Et likeverdig tilbud i voldssaker innebærer i så fall at berørte av vold i nære relasjoner kan henvende seg til et hvilket som helst norsk familievernkontor, til en hvilken som helst terapeut, og bli ivaretatt på en god og faglig forsvarlig måte. Fra vårt perspektiv er det åpenbart at mye av den skoleringen, standardiseringen og bevisstgjøringen av de ansatte som foregår gjennom spisskompetansemiljøet og ressursmiljøene i regionene bidrar til å nå et slikt mål.

For å kunne gi et likeverdig tilbud i ulike lokale kontekster, og til ulike grupper av befolkningen, må tilbudet nødvendigvis også være ulikt. For hva innebærer egentlig det å gi et likeverdig tilbud til alle typer av voldsberørte familier, i et land med store regionale og lokale forskjeller og en mangfoldig befolkning? For det første vil det ikke være ønskelig eller praktisk mulig å gi det samme tilbudet i ulike lokale kontekster. Gjennom vår undersøkelse har vi fått et innblikk i hvor store forskjellene kan være mellom kontorene, når det gjelder kunnskap, behov, ressurser og rammebetingelser for voldsarbeid. For det andre er det etter hvert et godt kjent argument at likeverdige offentlige tjenester også forutsetter forskjellsbehandling, i den forstand at tilbudet som gis skal kompensere for forskjeller i borgernes forutsetninger, ønsker og behov. Her har vi altså oppdaget noen blinde flekker knyttet til forestillinger i tjenesten om hvem tjenesten er til for, hvem som faktisk «ramler inn døra», og hvem som av ulike årsaker ikke gjør det. Dette er spørsmål som vil bli enda mer aktuelle ettersom ressursituasjonen tilsier at noen brukergrupper må prioriteres foran andre (kap. 7).

I kapittel 5 pekte vi på det vi her velger å definere som «kulturparadokset» i familieverntjenesten. Med dette sikter vi til at tjenesten opptrer som utpreget «kultursensitiv» i vid forstand, samtidig som den fremstår med en viss berøringsangst i møte med etniske minoriteter. For å rette oppmerksomheten mot dette paradokset valgte vi i stedet å beskrive tjenesten som «kontekstsensitiv». Med en kontekstsensitiv terapeutisk tilnærming sikter vi til terapeutenes bevisste forhold til at brukerne inngår i bestemte sosiale og kulturelle kontekster som på avgjørende

måter spiller inn i deres livsverden. En vanlig innvending mot å legge for stor vekt på kulturforskjeller og kulturkompetanse blant offentlige hjelpere, er at man kan ende opp med å overdrive betydningen av det som er «annerledes» hos «de andre», de som defineres som kulturelt annerledes. På den måten risikerer man å bli blind for det man har til felles, på tvers av slike grenser. Dermed glemmer man kanskje også å benytte seg av sin grunnkompetanse som fagperson, eksempelvis i saker som plasseres i kategorien «æresrelatert vold» (se kap. 5). Gjennom våre kontorbesøk har vi fått inntrykk av at man i familievernet er svært opptatt av å kontekstualisere og kulturforklare fenomener i majoritetsbefolkningen. Når det kommer til etniske minoriteter derimot, ser det ut til at mange av familievernets terapeuter glemmer å ta i bruk tjenestens særegne «kontekstsensitivitet». Denne manglende bevisstheten på egen kompetanse i en ellers svært refleksiv og selvbevisst tjeneste, er også noe vi anser som relevant for spørsmålet om likeverdige offentlige tjenestetilbud. Vi antar at familievernet her har et noe dårlig utnyttet potensiale, både i møte med etniske minoriteter og andre grupper som krever en særlig bevissthet og tilpasning, for å kunne gis et likeverdig tilbud.

Familieterapeutens tilnærming til vold

Mange av problemstillingene vi har reist underveis i denne rapporten handler om hva voldsarbeid gjør med familievernet – med styring og organisering, med tjenestens faglige og institusjonelle identitet, med samarbeidet med andre instanser og med prioritering av saker og brukergrupper. Noe som har blitt svært tydelig for oss gjennom dette prosjektet er hvor forenklede og direkte misvisende det kan være å oppsummere voldsarbeidet i familievernet under merkelappen «behandling». Arbeidet rommer så mye mer enn det, alt fra å forebygge potensiell vold, via avdekking av det som fra brukerens perspektiv slett ikke forstås som «vold», til dyptpløyende endringsarbeid og det som i tjenesten omtales som «helende prosesser» i etterkant. Som lavterskel spesialtjeneste legger familievernet kanskje den største innsatsen nettopp i det å fange opp volden og «få den på bordet». På den måten bevisstgjøres brukerne om hva vold i nære relasjoner egentlig er, og hva den potensielt gjør med familien.

I kapittel 5 diskuterte vi hvordan familieterapiens idealer om ikke-vitende / ikke-dømmende / ikke-ekspert terapeutposisjoner utfordres på særlig vis i voldssaker. Slike posisjoner må forstås som en type metodiske idealposisjoner som hverken vil være ønskelige eller praktisk mulige i møte med brukere. Familieterapeutene vi har snakket med fremstår som fullt kapable til å konsolidere den mer tradisjonelle ikke-ekspert rollen med en faglig normativ ekspertrolle i møte med vold. Metoden forutsetter altså evnen til å bevege seg inn og ut av åpen nysgjerrighet og tydelig normativitet, avhengig av hva situasjonen krever. Vi har sett at de ansatte finner denne (relativt) ikke-vitende og ikke-dømmende tilnærmingen særlig hensiktsmessig i arbeidet med å få brukerne til å tematisere og anerkjenne relasjonsproblematikk som vold.

I situasjoner hvor ujevne maktposisjoner utgjør bakgrunnsteppet for volden, kan disse (relativt) ikke-vitende / ikke-dømmende / ikke-ekspert posisjonene være mer

problematiske. I familievernnet møter man ofte partene i en voldssak i samme rom, i den hensikt å få dem til å kommunisere på mer hensiktsmessige måter. Det er her terapeutens ansvar å sikre likeverdige deltakelse gjennom å bidra til utjamning av maktposisjoner partene imellom. En svært dominerende partner vil antakelig like fullt dominere i terapirommet, og en kuert partner vil ikke nødvendigvis ta ordet. Når barnet «tas inn i rommet», enten fysisk eller verbalt, kan det bidra til at barnets perspektiv løftes på en måte som usynliggjør maktforholdet foreldrene imellom. En mulig konsekvens av terapeutens forsøk på å etablere likeverdig deltakelse i terapirommet kan være at hun blir blind for maktrelasjonene utenfor, og på den måten bidrar til å bagatellisere volden. Gjennom vår undersøkelse har vi imidlertid fått inntrykk av at terapeutene i tjenesten er svært oppmerksomme på denne potensielle faren, spesielt i forbindelse med avdekking i voldssaker. Det som ved første øyekast kanskje kan tolkes som en form for bagatellisering, slik som i eksemplet med paret som hadde tatt kontakt med et familievernkontor i etterkant av en alvorlig krangel gjengitt i kap. 5, er fra vårt perspektiv snarere et uttrykk for tjenestens systemiske og relasjonelle tilnærming. Det er fullt mulig som terapeut å definere handlinger som vold, og samtidig erkjenne at legitimiteten i handlingene nødvendigvis vil være omstridt. Fra familieterapeutens ståsted må volden utforskes fra ulike perspektiver, før man eventuelt kan bidra til å stoppe den. Fra et nulltoleranseperspektiv kan slik relativisering derimot forstås som dypt problematisk, ettersom handlingene per definisjon er illegitime, altså voldelige, og dermed skader den utsatte.

Både i voldsforskningen, i samfunnsdebatten og i viften av offentlige tilbud til berørte av vold i nære relasjoner, skilles det vanligvis konsekvent mellom utøvere og utsatte. I velferdsapparatet tilbys folk stort sett hjelp i egenskap av enten det ene eller det andre. Denne kategoriseringen foregår til tross for at alle vet at kategoriene i det virkelige liv ofte kan være svært overlappende, både i nåtid og i et litt lengre tidsperspektiv. Familieterapeutene opplever ofte at en slik logikk og tydelig rollefordeling mellom utøver og utsatt passer dårlig både med brukernes virkelighet og fagets systemiske tilnærming. Vi mener familievernnettjenesten her bidrar med en svært viktig alternativ tilnærming til det vi forstår som mer unyanserte forståelser av vold i nære relasjoner. Vi leser familieterapeutens perspektiv som at vold i nære relasjoner er vanlig, og en del av hverdagen for mange, samtidig som den i veldig mange tilfeller er mulig å stoppe med relativt enkle grep. Denne tilnærmingen må ikke tas for gitt, ettersom den er under sterkt press i dagens samfunn. En utilsiktet konsekvens av det pågående fagutviklingsarbeidet i tjenesten, inspirert av voldsfeltets teoretisering og kategorisering, kan derfor være at familieterapeutenes alternative tilnærming til vold og konflikt i nære relasjoner settes under ytterligere press.

Voldsarbeid som objektivering

Vi har sett at ansatte i tjenesten som innehar ulike posisjoner og roller i fagutviklingsarbeidet er svært opptatte av at familievernnet er i ferd med å endres ovenfra, gjennom en bestemt form for styringslogikk som mange uttrykker skepsis

til. For å beskrive denne logikken benytter de både de eksplisitte betegnelsene «New public management» og «markedslogikk» eller mer implisitte betegnelser som «samlebånd» eller «pølsefabrikk». Vi ser imidlertid ikke noe særlig refleksjon rundt de ansattes egen rolle i dette arbeidet, eksempelvis i forbindelse med voldsmålingen eller det arbeidet de legger ned i fellesskap for å bidra til at voldssaker håndteres noenlunde likt i tjenesten. Vi har heller ikke fanget opp eksplisitte refleksjoner rundt hva en standardisert satsing på arbeid med vold potensielt gjør med muligheten til å tenke relasjonelt, kontekstuel og helhetlig, enten det er snakk om enkeltsaker eller tjenestens arbeid som sådan. Som vi har sett handlet det å få volden på bordet i denne tjenesten i utgangspunktet om å «tørre å spørre». Den oppskriften for håndtering av voldssaker som SKM-vold nå legger opp til gjenspeiler imidlertid en hang til differensiering og kategorisering som økt oppmerksomhet om vold i nære relasjoner har ført med seg i tjenesteapparatet og samfunnet ellers. Som vi pekte på i vår sammenlikning med situasjonen i barnevernet i kapittel 4, fremstår familievernets terapeuter med en faglig trygghet og selvstendighet som tilsier at de ikke har det samme behovet for å øke sin faglige status eller demonstrere kontroll gjennom dokumentert faglighet. Samtidig, jamfør diskusjonen om prioritering i kapittel 7, vil det å ha en tydelig oppskrift å følge i voldssaker antakelig bidra til å minske presset, og forskyve noe av ansvaret, når tiden ikke strekker til, fra terapeuten selv og over på prosedyrene.

Hva gjør så all denne kategoriseringen og differensieringen med terapeutenes forståelser av vold og tilnærming til brukerne? Hva skjer egentlig med terapeutenes tilnærming når en familievernsak defineres som en voldssak? Og hvordan endres deres forståelse av relasjonene i en familie, når de defineres ut fra voldsproblematikk? I introduksjonen til antologien *Trangen til å telle* (Larsen og Røyrvik, 2017 s.7) defineres objektivering som «ulike måter å produsere «ting» og tingliknende enheter som klasser og kategorier på i et samfunn». Forfatterne viser hvordan vår tids former for objektivering bærer preg av en kvantifiseringslogikk som innbyr til standardisering. En slik objektiveringsprosess foregår i voldsfeltet mer generelt, gjennom offensiv bruk av tall og statistikk. Her objektiveres volden gjennom telling, måling og kategorisering. Det er lett å glemme, at tallene i voldsstatistikken ofte baserer seg nettopp på folks subjektive beskrivelser av sine erfaringer med vold, altså mer i tråd med det man nettopp møter på i terapirommet. Vi stiller oss her spørsmålet om økt oppmerksomhet rundt vold som fenomen i familievernet i seg selv kan fungere som en driver for en slik objektiveringslogikk, etter hvert som volden telles, kategoriseres og dokumenteres i tjenesten. Når de gjengse voldsbegrepene som legges til grunn i voldsfeltet samtidig er så vide at de potensielt vil favne alle typer av konfliktsituasjoner i en familie, ender man fort opp med at *alt* familieterapeuten gjør blir til voldsarbeid. Det er verdt å reflektere over hvordan dette vil påvirke tjenestens helhetlige tilnærming til brukerne.

Fremtidens familie(vern)tjeneste

Helt avslutningsvis i rapporten vil vi presentere noen betraktninger knyttet til det arbeidet som er lagt ned i forbindelse med familievernutvalgets utredning, som

altså pågikk parallelt med vår egen undersøkelse. Gjennom vår datainnsamling har vi sett konturene av noen relativt tydelige nasjonale føringer for avgrensninger av saker ved inntak, som også gjenspeiles i familievernutvalgets nye lovforslag. Den viktigste avgrensningen, slik vi ser det, er den som trekkes opp mot brukere som ikke har hjemmeboende barn under 18 år. Dette er et kriterium for inntak som allerede er innført ved en del større kontor i byområder, og som etter alt å dømme gradvis også vil gjøre seg gjeldende ved kontor i utkantstrøk. Gjennom vår undersøkelse har vi hørt overraskende få motforestillinger mot en slik avgrensning av tjenesten. Svært mange av våre informanter insisterer også på at familievernet dypest sett er der for barnas skyld, for å sikre deres oppvekstvilkår. Vi spør oss om denne måten å beskrive tjenesten på også i noen grad er strategisk, bevisst eller ubevisst, i et forsøk på å kommunisere viktigheten av det arbeidet som nedlegges, ikke bare utad, men også innad i tjenesten. Som vi har vært inne på tidligere, har barn i vårt samfunn, og da spesielt barn utsatt for vold, en helt særegen posisjon som verdig trengende.

Familievernutvalget har i sin utredning anbefalt tjenesten å skifte navn til «familietjenesten». Begrunnelsen er at det er et enklere navn som fremhever familien som enhet, og som unngår å gi inntrykk av at familien er noe som bør vernes i konservativ forstand, uavhengig av hvor godt den fungerer (NOU 2019: 20 s. 231). Gitt familievernutvalgets øvrige anbefalinger om å ekskludere familier uten hjemmeboende barn under 18 år, mener vi at «Foreldretjenesten» kunne være et vel så betegnende navn. For hva skjer egentlig med ideen om hva en familie kan være, i en tjeneste som legger opp til at de utelukkende skal bistå familier med hjemmeboende barn? De utfordringene vi har pekt på tidligere, med familievernets manglende evne eller vilje til å rekruttere etniske minoriteter eller LHBTI personer, kan etter vårt skjønn bidra til en ytterligere innsnevring av familiebegrepet i tjenesten.

Slik vi tolker familievernutvalgets utredning, er den basert på tilsvarende problemforståelse som i vår beskrivelse innledningsvis; av en tjeneste hvor de ansatte opplever å stå under sterkt ytre press, med begrensede midler og kapasitet til å møte de behovene som blir pålagt dem. Utvalgets lovforslag innebærer like fullt en betydelig styrking av barn og unge som selvstendige brukere i tjenesten, også uten samtykke fra foreldrene. Vi vil anta at særlig dette siste, som etter vår erfaring åpner for en bruk av tjenesten som hittil ikke har vært vanlig, potensielt vil bidra til å forsterke det prioriteringsdilemmaet som terapeutene allerede står i. Det å invitere barn inn i tjenesten på denne måten forplikter, og kan på tilsvarende vis som voldssakene bidra til å «spise opp» terapeutenes kapasitet. For hvordan kan det forsvares å si til et barn at det må begrense seg til å snakke om en bestemt problematikk (relasjonelle problemer i familien), eller at det må vente flere uker på neste ledige konsultasjon fordi kontoret har kapasitetsproblemer? Denne anbefalingen fra utvalget fremstår for oss som et lite utredet grep, og vi spør oss om det er forankret i tjenesten. I vår undersøkelse fremstår de ansatte som relativt samstemte i oppfatningen om at familievernets hovedmandat er å sikre barnets omsorgssituasjon og oppvekstbetingelser. Derimot ser vi at de ansatte har ulike oppfatninger av hvordan dette burde foregå, enten direkte gjennom at barn deltar

i mekling og gis terapeutiske tilbud, eller mer indirekte gjennom tilbudet til foreldrene. Svært mange fremhever også de etiske forpliktelsene som følger med når man velger å invitere barna inn.

Utvalget foreslår en ny lov som innebærer en skjerping av tjenestens forpliktelser knyttet til samarbeid og utadrettet virksomhet. For at familievernnet som en lavterskel korttidstilbud skal være i stand til å gi et forsvarlig og helhetlig hjelpetilbud til personer og familier berørt av vold, er det viktig å ha etablert gode strukturer for samarbeid med andre tjenester. Det er i dag stor variasjon mellom familiekontorene på dette området. De familievernkontorene som opplever å samarbeide lite med andre tjenester, oppgir geografisk avstand eller manglende kapasitet ved både familievernkontor og deres samarbeidspartnere, som de viktigste årsakene. I tillegg ser vi at familievern tjenesten har tradisjon for selvstendig arbeid, og at dette kan bidra til at samarbeid ikke nødvendigvis prioriteres høyt. Fagutviklingsarbeidet med vold i nære relasjoner synliggjør behovet for å etablere fungerende samarbeid med andre tjenester. Det er særlig samarbeidet med ATV som fremheves som velfungerende og viktig, de stedene som har et ATV-kontor i nærheten. Ved de kontorene hvor lokalt samarbeid i voldssaker fungerer godt, gir det rom for å arbeide helhetlig og bredt på nye måter i møte med familier med sammensatte behov. En utfordring ved familievernkontor der samarbeid med andre tjenester i voldssaker tar mye tid, er imidlertid at de kan stå i fare for å nedprioritere andre kjerneoppgaver ved familievernkontoret.

Styrket samarbeid bidrar potensielt til økt henvisning, mens utadrettet virksomhet i befolkningen bidrar til økt selvstendig pågang fra brukerne. Gitt at mange av kontorene allerede i dag har problemer med å ekspedere de brukerne som henvender seg til kontoret innen gjeldende tidsfrister, spør vi oss hva som kan bli konsekvensene av økt pågang som følge av både mer utadrettet virksomhet og inkludering av barn og unge som selvstendige brukere. Slik vi leser utvalgets utredning forholder den seg på mange måter til en slags idealvirkelighet av hva familievernnet bør være, basert på de ansattes ambisiøse faglighet og manglende ønske om å prioritere bort, fremfor en mer realistisk forståelse av tjenestens rammer og kapasitet. Den relativt beskjedne opprustningen av tjenesten som foreslås her, i form av flere ansatte og utvidede kontor, står etter hva vi kan forstå, på ingen måte i forhold til hva som kan forventes av økte ressursbehov i fremtiden, gitt de anbefalingene for virksomheten som her presenteres.

Et relevant poeng i denne sammenheng er det vi har løftet frem som et oversettelsesproblem, som i tjenesten vanskeliggjør kommunikasjonen utad om egen virksomhet. Dette har sammenheng med at begreper som «hverdagsvold» og «alvorlig vold», «forebygging» og «behandling» i familievernnet tillegges særegne betydninger. Som vi har vist, trekkes det ingen tydelig grense for hva slags vold som er familievernets vold, utover at den antas å oppstå eller har oppstått som en del av relasjonene i en familie. Fra familieterapeutens perspektiv handler det i bunn og grunn om hvor vidt det er mulig å arbeide *relasjonelt* med volden. Det er dette som avgjør om saken kan håndteres ved familievernkontoret – og ikke først og fremst hvor «alvorlig» volden vurderes å være. Grensen for hva slags vold som

betegnes som «alvorlig» i familievernsammenheng trekkes dermed kanskje opp et helt annet sted, enn hva som er tilfelle i andre tjenester og sammenhenger. Det samme gjelder for begrepet «forebygging», som i familievernet ofte impliserer svært spesialisert og dyptpløyende terapi. Dermed kan også politikere, byråkrater i fagdirektoratet og andre utenforstående ha begrensede forutsetninger for å forstå hva familievernets arbeid med vold i nære relasjoner faktisk innebærer.

Familievernutvalget har levert sin utredning, og det gjenstår å se hva dette arbeidet vil få av konsekvenser for fremtidens familievern. Når det gjelder direktoratets ambisjon om å sikre et likeverdig tilbud i befolkningen vil vi helt avslutningsvis peke på en potensiell misforståelse. Vår undersøkelse gir inntrykk av at familievernet styres ut fra en antakelse om at standardisering på mange måter er løsningen. Som vi har vist i denne rapporten fremstår familievernet i utgangspunktet som en tjeneste med svært gode forutsetninger for å kunne tilpasse sine tjenester til lokale forhold og individuelle behov hos brukerne. De ansatte i tjenesten er på mange måter allerede eksperter på slik tilpasning. Denne evnen hos de ansatte har sammenheng med tjenestens systemiske og relasjonelle tilnærming. Vi har også vist hvordan deres institusjonelle identitet for tiden fremstår som truet. En mulig tolkning er at det ressurskrevende fagutviklingsarbeidet, i kombinasjon med økt pågang fra brukere og skjerpede krav til produksjon og gjennomstrømming, i sum faktisk bidrar til å motarbeide tjenestens iboende evne til å produsere likeverdige tilbud. Selv om dette ikke er noe de ansatte i tjenesten eksplisitt gir uttrykk for, oppfatter vi det som at dagens pressede situasjon skaper en bevegelse i retning av å være mindre utforskende, og av å kartlegge folks livssituasjon i mindre detalj. Da kan det også være grunn til å frykte at en særegen og særlig verdifull tilnærming i viften av familierettede hjelpe-tjenester står i fare for å forvitte. Når det er sagt, så fremhever de ansatte den systemiske og relasjonelle tilnærmingen som familievernets største styrke. Det er derfor grunn til å tro at de i fremtiden vil være villige til å forsvare sin særegne fagidentitet, om nødvendig med nebb og klør – da mest sannsynlig uttrykt gjennom terapeutens sindige refleksjoner.

Oppsummering og kunnskapsbehov

Nedenfor har vi oppsummert de viktigste utfordringene og problemstillingene som vi mener kjennetegner dagens familieverntjeneste mer generelt og fagutviklingsarbeidet på vold i nære relasjoner spesielt. Helt til slutt gir vi våre anbefalinger for fremtidig forskning.

Aktuelle utfordringer og problemstillinger i volsarbeidet

Når grunnen skjelver

Som et resultat av gjeldende styringslogikk, med vekt på standardisering og skjerpede krav til produksjon og effektivitet, har vi sett tegn på manglende tillit rettet oppover i styringslinjen. Det kan være verdt å reflektere over hva slags konsekvenser dette kan få, både for den videre fagutviklingsprosessen på vold og for tjenesten mer generelt. Kanskje er tiden moden for å invitere tjenesten, og da spesielt enhetslederne, tettere inn i dialogen med departement og fagdirektorat om hvordan tjenestens styringsmål kan se ut.

Voldsarbeid og spesialisering

Saker med voldsproblematikk er ofte spesielt ressurskrevende, noe som kan resultere i at man hjelper få med stor innsats, fremfor mange med mindre innsats. Når tjenesten satser på voldsarbeid, kan det potensielt også bidra til en bevegelse i retning av økt spesialisering fremfor lavterskeltilbud, samt i retning av reparasjonsarbeid fremfor forebygging. Dette er ikke nødvendigvis en utvikling de ansatte i tjenesten ønsker.

Voldsarbeid og prioritering

Skjerpede krav til produksjon og gjennomstrømming påvirker prioriteringen av saker, brukergrupper og tilbud ved det enkelte kontor. Dette har også betydning for hva som er mulig og ønskelig å få til innenfor fagutviklingsarbeidet på vold, og for avgrensingen av familievernets ansvar i voldssaker.

Voldsarbeid og standardisering

Familievernets fagutviklingsarbeid i voldsfeltet fremstår som svært omfattende og solid, og bidrar både til engasjement og endringsvilje i organisasjonen. Samtidig får arbeidet noen utilsiktede konsekvenser, her med tanke på styring og organisering, lokal tilpasning, samarbeid med andre instanser, prioritering av saker og brukergrupper, samt tjenestens institusjonelle identitet. Her mener vi å ha funnet en blindsoner hos de ansatte i tjenesten.

Lokale samarbeidsformer

Samarbeid mellom familieverntjenesten og andre tjenester kan i nær fremtid bli inkludert som en plikt i en ny lov om familievernkontor. I den forbindelse ville det være nyttig å få kartlagt hvordan lokale forhold og forutsetninger ved de enkelte kontorene spiller inn på samarbeidet mellom familieverntjenesten og andre tjenester i saker hvor vold er et tema.

Idealer og realiteter

Vår analyse viser at fagtradisjoner og idealer i familievernet som lavterskeltilbud, med en helhetlig tilnærming til brukerne, vanskeliggjør det å prioritere noe bort. Dette gapet mellom idealer og realiteter bidrar til å gjøre arbeidshverdagen unødig tung for mange av tjenestens terapeuter.

Kontekstsensitivitet

I familievernnet viser de ansatte, i møte med brukerne, en særegen sensitivitet for betydningen av kultur og kontekst. I dette ligger det et stort potensiale for å kunne sikre et likeverdig tilbud til grupper med ulike behov og forutsetninger for å nyttiggjøre seg av tjenestens tilbud. Vi sikter her til spesifikke utfordringer som brukerne kan ha knyttet til migrasjonserfaring, etnisk eller religiøs minoritetsposisjon, skeiv identitet (LHBTI), funksjonshemming eller fattigdom, eksempelvis.

Institusjonell identitet

Familievernnet utpeker seg med en særegen relasjonell og systemisk tilnærming til familier berørt av vold i nære relasjoner. Denne institusjonelle identiteten er under sterkt press, både i voldsfeltet, og mer generelt, i et tjenestelandskap hovedsakelig innrettet mot individer fremfor familier.

Kunnskapsbehov

Som vi var inne på i kapittel 2 og 4 finnes det begrenset med forskning på familievernets arbeid i voldssaker. Den forskningen som er gjort har også hovedsakelig vokst frem fra tjenesten selv. Vi ser dermed behov for mer kunnskap, både om familievernets arbeid med vold, og om familievernets brukere som berørte av vold. Vi ser også behov for mer kunnskap om tjenestens arbeid mer generelt, fra ulike ståsteder og fagretninger, og med vekt på ulike temaer. Vi mener det vil være særlig viktig å få mer kunnskap om følgende:

- Familievernets avdekking og differensiering i voldssaker
- Familievernets prioritering av ulike typer av voldssaker
- Familievernets modeller og verktøy i voldssaker
- Familievernets samarbeid med andre hjelpe- og kontrollinstanser i voldssaker
- Komparative studier av hjelpetjenesters forståelse av – og arbeid med vold i nære relasjoner
- Brukererfaringer i voldssaker
 - I saker med «hverdagsvold»
 - I saker med «alvorlig vold» hvor andre instanser også er inne i saken
 - I saker med høykonflikt med omstridt voldsretning

Og mer generelt:

- Barn og unge i familievernnet
- Familievernets brukere (og ikke-brukere)
- Familievernets lokale tilpasninger
- Familievernets tilbud i et mangfoldsperspektiv
- Familieforståelse i fremtidens familietjeneste

Summary

This is the report from a research project commissioned by the Directorate of Children, Youth and Family Affairs (Bufdir). The aim of the study was to explore how the public Family Counselling Service deals with domestic violence cases, and how this work affects the service as a whole. The report is based on data from extended fieldwork, including participant observation at meetings on the national, regional and local levels, as well as visits to six family counselling offices in different regions. We have also conducted 23 research interviews with a total of 31 therapists, office managers and administrative staff. Based on this material, we explore the implications for the service of committing to a focus on domestic violence cases.

Domestic violence has always been an important issue in family counselling, without necessarily being explicitly addressed or systematically prioritised. Over the past decade, family problems related to domestic violence have gradually been defined as a core issue in the public Family Counselling Services. With the establishment of a national competence team for domestic violence issues within the service, the Directorate (Bufdir) has taken steps to anchor this work at the national level.

The systemic thinking that characterises family therapy is about seeing the family as a system of relationships where problems are linked to the relational context rather than to the individual's psychopathology. The potential conflict between the therapist's normative obligation to prevent domestic violence, and the professional ideal of approaching the users as experts of their own life situation, has time and again been critically questioned from the outside as well as within the service. At the same time, the family therapists find that their exploratory, relational approach is particularly appropriate in helping clients to be able to thematize and acknowledge problems that are often subjected to strong moralization and stigma. Paradoxically, our study shows that many family therapists appear less able to profit from their particular sensitivity to cultural context when approaching domestic violence in ethnic minority families.

According to our findings, many of the employees now consider themselves to be at a crossroads in the service's history. The report is structured around some key dimensions of this situation, as viewed from different perspectives within the service:

- First, the family therapists experience that domestic violence is increasingly recognized as a complex societal problem that they as a service have a particular responsibility to deal with (chapters 1 and 2).
- Second, the Directorate's commitment (on behalf of the service) to focus on domestic violence, combined with the ambitions of providing equal services,

is challenging a long tradition within the service of self-rule at the local office level (chapter 4).

- Third, the family therapists find that domestic violence cases challenge their methodology, understood as the tradition for seeing the family as a system of relations, with therapists as “non-experts” (chapter 5).
- Fourth, domestic violence often brings to the fore particularly complex problems that both presuppose and complicate cooperation with other public services at the local level (Chapter 6).
- Fifth, focusing on domestic violence cases is challenging within a service that is increasingly facing requirements for production and efficiency. This also makes it difficult to stay loyal to the ambition of welcoming any family that struggles as part of a low threshold service. (Chapter 7).

Litteraturliste

- Aarset, M. F. & Bredal, A. (2018). *Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemnda*. NOVA Rapport nr 5/18
- Andersen, E., Spikkeland, G. G, Jensen, V. F. & Steinkopf, H. (2007), Barne- og foreldregruppe som behandlingstiltak overfor barn som har opplevd vold i familien. Fokus på familien, (4) 276–291
- Andersen, S.R. & Lorås, L. (2019). *Den historiske utviklingen av familierapien som fagfelt*. VID vitenskapelige høgscole. VID Rapport 2019/4.
- Anderson, H. & Goolishian, H. (1992). The client is the expert: A not-knowing approach to therapy. I S. McNamee & K.J. Gergen (eds.), *Therapy as social construction*. London: Sage.
- Almklov, P. G., Ulset, G. & Røyrvik, Jens O. D. (2017) Standardisering og måling i barnevernet. I Larsen, T., & Røyrvik, E. (Eds.). *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunns-praksis*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Atkinson, M., P. Doherty & K. Kinder (2005). Multi-agency working: models, challenges and key factors for success. *Journal of Early Childhood Research* 3(1): 7–17.
- Atkinson, M., M. Jones & E. Lamont, (2007). Multi-agency working and its implications for practice. Reading: CfBT Education Trust.
- Backe-Hansen, E., Smette, I. & Vislie, C. (2017) *Kunnskapsoppsummering. Vold mot barn og systemsvikt*. Velferdsforskningsinstituttet NOVA, Rapport nr 4/17
- Bakketeig, E., Dullum, J. & Stefansen, K. (2019): Samarbeid i saker om vold og overgrep. Mot en hybridisering av hjelpetjenestene? I *Tidsskrift for velferdsforskning*, nr. 3-2019, s. 198–212
- Barne- og familiedirektoratet (Bufdir). Seksjon for familie og oppvekst (2014). Dimensjonering og organisering av familieverntjenestene – En evaluering.
- Barne-, likestillings -og inkluderingsdepartementet (BLD) og regjeringens strategiplan; Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017).
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) (2014). En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017).
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) (2015). Barn som lever i fattigdom – Regjeringens strategi (2015–2017).
- Barne- og familiedirektoratet (Bufdir) (2017a). Forebygging i familievernet. Samhandling og tilgjengelighet i møte med brukere, og kommunale og regionale tjenester. Seksjon for familie og oppvekst.
- Barne- og familiedirektoratet (Bufdir) (2017b). Fagutviklingsplan – Familievernets arbeid med prioriterte oppgaver. Seksjon for familie og oppvekst.
- Barne- og familiedirektoratet (Bufdir) (2018). Mandat for Bufetats spisskompetansemiljø for familievernets arbeid med vold i nære relasjoner.
- Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) (2018). Trygge foreldre – trygge barn. Regjeringens strategi for foreldrestøtte (2018–2021).

- Bateson, G. (2000[1972]). *Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bredal, A. & Vislie, C. (2017) *Familierettede tjenester i et flerkulturelt samfunn. Erfaringer fra familievern og andre hjelpeinstanser*. Velferdsforskningsinstituttet NOVA, Rapport nr 5/2017
- Brodtkorb, E., Businaro, N., Farstad, G.R., Glavin, K., Herland, M.D. & Voldner, N. (2018). Styrket og tidligere tilbud til småbarnsforeldre. Systematisk samarbeid mellom helsestasjon og familievernkontor. Evaluering av Tiltak 26 i «En god barndom varer livet ut». Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017). VID Rapport 2018/2.
- Bukve, O. & Kvåle, G. (2014). *Samhandling og kvalitet i helseorganisasjonar*. Oslo: Universitetsforlaget
- Cooper, J. & Vetere, A. (2005): *Domestic Violence and Family Safety. A systemic approach to working with violence in families*. Whurr Publishers: London.
- Dahl, S., Følling, L. & Gulbrandsen, O.R. (1983). Registrering av fysisk vold i familier: En undersøkelse foretatt ved familierådgivningskontorene i Oslo. *Fokus på familien*, (11), 219–226.
- Danielsen, K. & Engebriksen, A. (2007). *Regnbueprosjektet – en evaluering*. NOVA's skriftserie nr. 5/07
- Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) (2014). *Mot alle odds? Veier til samordning i norsk forvaltning*. Difi-rapport 2014:07
- Enerhaugen familievernkontor (2016). *Arbeid med vold på familievernkontorene. Muligheter, utfordringer og dilemmaer*. Prosjektrapport fra Enerhaugen familievernkontor.
- Eriksen, F. (2014). Ei linje- og ei sirkelreise innan familievern i Norge. Ei forteljing. *Fokus på familien*,(1),72–91.
- Flacké, A. Kleppe. (2005). Samarbeid på tvers eller tverke? Om samarbeid mellom barnevern og familievern i familier der foreldra er i alvorleg og langvarig konflikt om barn. Masteroppgave Høgskolen i Volda.
- Flåm, A.M. & Handegård, B.H. (2015). Where is the Child in Family Therapy Service After Family Violence? A Study from the Norwegian Family Protection Service. *Contemp. Fam. Therapy*. (2015) 37: 72–87.
- Foucault, M. (2002). Regjering. I M. Foucault, & I. B. Neumann (Red.), *Forelesninger om regjering og styringskunst* (s. 120 s.). Oslo: Cappelen akademisk.
- Glavin, K., & Erdal, B. (2018). *Tverrfaglig samarbeid i praksis: til beste for barn og unge i kommune-Norge*. Bergen: Kommuneforlaget.
- Grøndal, A. B. & Skjælaaen, K. (2011) Barna har en plass i familievern. *Fokus på familien*, 2, 125–134
- Haaland, T. & Clausen, S. E. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Rapport nr 3/2005.
- Head, B. W. & Alford, J. (2015). Wicked Problems: Implications for Public Policy and Management. *Administration & Society* 47(6):711–739.

- Helle, J. & Johannessen, R. (2007). Fra ny kunnskap til integrert kunnskap?: Utfordringer i møtet mellom to ulike teoretiske og metodiske tilnærminger i arbeid med voldsproblematikk i familievernnet. *Fokus på Familien*, (4),312–324.
- Helle, J. (2008). Ressurshåndbok for familievernnet i arbeid med familievold. Bjørgvin familierådgivningskontor.
- Heltne, U. & Steinsvåg, P. Ø. (2010). Avsluttende prosjektrapport. Barn som lever med vold i familien. Alternativ til Vold (www.atv-stiftelsen.no) og Senter for Krisepsykologi (www.krisepsyk.no).
- Heltne, U. & Steinsvåg, P.Ø. (2011). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hennum, R. (2016). Retten til beskyttelse mot vold, overgrep og utnyttelse. I N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (red.), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge* (s. 329–356). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hester, M. & Donovan, C. (2014) *Domestic Violence and Sexuality: what's love got to do with it?* Bristol: Policy Press
- Horwath, J. & Morrison, T. (2011). Effective inter-agency collaboration to safeguard children: Rising to the challenge through collective development. *Children and Youth Services Review* 33(2):368–375.
- Innst. O. nr. 70 (1996–97) Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om familievernkontor
- Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*. Bergen: Kommuneforlaget
- Isdal, P. (2013) Enkel og effektiv aggresjonskontroll – 4 trinn. En treningsmanual. Oslo: Alternativ til vold.
- Jávo, C. (2010). *Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnson, M.P. (2010) *A typology of domestic violence. Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Upne.
- Jonassen, W. & Bratt, C. (1998): *Familievernnet. En undersøkelse av åtte familievernkontor*. NIBR prosjektrapport 1998:3.
- Killén, Kari (2008). Omsorgssvikt og barnemishandling. I *Oppvekst: om barn og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Ø. Kvello (red). 2008 s. 445–469, Oslo: Gyldendal akademiske.
- Killén, Kari (1984). Når omsorgen svikter. I *Barns oppvekstmiljø*. E.M. Skaalvik (red). 1984 s 135–158, Oslo: Aschehoug/Tanum-Norli
- Kolshus, Thorgeir (2018). Fra grobunn til stengrunn: Kulturrelativismens skjebne i norsk offentlighet. *Norsk Antropologisk Tidsskrift* . Vol. 29.
- Krohn-Hansen, C. & Nustad, K. G. (2005). *State formation: anthropological perspectives*. London: Pluto Press.
- Kummen, T. (2016). Familievernets historie. Oppstart og etablering av tjenesten. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Kvello, Ø. (2008) *Utredning av adferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget

- Larsen, T., & Røyrvik, E. (Red.). (2017). *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Levant, R. F. (2005). Report of the 2005 Presidential task force on evidence-based practice. American Psychological Association, Washington, DC.
- Lien, I. L. (1991). En god forsker eller et godt menneske. *Nytt Norsk Tidsskrift* (2).
- Lopez, G. S. (2007). *Minoritetsperspektiver på norsk familievern. Klienters erfaringer fra møtet med familievernkontoret*. NOVA Rapport (9).
- Lov om barn og foreldre (barnelova) LOV-1981-04-08-7 Barne- og familiedepartementet
- Lov om ekteskap (ekteskapsloven) LOV-1991-07-04-47 Barne- og familiedepartementet
- Lov om familievernkontor (familievernkontorloven) (LOV-1997-06-19-62) Barne- og familiedepartementet
- Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) LOV-2011-06-24-30 Helse- og omsorgsdepartementet
- Lov om spesialisthelsetjenesten m.m. (spesialisthelsetjenesteloven) LOV-1999-07-02-61 Helse- og omsorgsdepartementet
- Lunke, E.B. & Johnsson, E. (2019). *Tilgjengelig familievern. En analyse av befolkningens tilgang til Familieverntjenesten*. Transportøkonomisk institutt (TØI).
- Meld. St.15 (2012–2013). Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner
- Meld. St. 24 (2015–2016). Familien - ansvar, frihet og valgmuligheter
- Middelborg, J., Lilledal, G., Tindberg, J.W., Solevåg, A. & Lang, N. (2007) Tryggere barndom. Parterapi –en nyttig tilnærming for barn som lever med vold i familien. Fokus på familien, 35: 292–311.
- Middelborg, J. & Samoilow, D.K., (2014). *Tryggere Barndom. Et behandlingsperspektiv på vold i familien*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Molden, T. H., Ulset, G. & Røe, M. (2019) *Kvalitet i familievernet: Ansattes vurderinger av betingelser for et faglig godt tjenestetilbud*. Rapport, NTNU Samfunnsforskning.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2015* (NOVA Rapport 5/2016). Oslo: NOVA.
- Myrvold, T., Møller, G., Zeiner, H., Vardheim, I. Helgesen, M. & Kvinge, T. (2011). *Den vanskelige samhandlingen. Evaluering av forvaltningsreformen i barnevernet*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR). Rapport 2011:25.
- Neumann, I. B. & Sending, O. J. (2003). *Regjering i Norge*. Oslo: Pax.
- Nilsson, G. & Lövkrona, I. (2015). *Våldets kön: Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Nordhelle, G. (2016) *Høykonflikt – Utvidet forståelse og håndtering via mekling*, Oslo: Universitetsforlaget
- Odden, G., Ryndyk, O. & Ådna, G.M. (2015) *Minoritetsfamiliers tanker om og erfaringer med familierådgiving innad i og utenfor familien*. SIK-rapport 2015:4
- Ot.prp. nr. 6 (1996–97) Om lov om familievernkontor

Ot.prp. nr. 9 (2002–2003) Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) og lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontor (familievernkontorloven) m.v.

Pape, H. & Stefansen, K. (red.) (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslo-befolkningens utsatthet for vold, trusler og overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og NOVA.

Piros, J. (2008). Menns refleksjoner over erfaringer i parterapi. *Fokus på familien*, 36(2),148–161.

Regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner» (2000–2003).

Reichborn-Kjennerud, K., Underthun, A., Legard, S.B. & Ellingsen, D. (2018). *Kompetansemodellen i Bufetat. En underveisevaluering av styrker og utfordringer, samt anbefalinger for veien videre*. Arbeidsforskningsinstituttet, OsloMet – storbyuniversitetet

Riches, D. (1986): *The Anthropology of Violence*. Basil Blackwell: Oxford.

Rittel, H. & M. Webber (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Integrating Knowledge and Practice to Advance Human Dignity* 4(2):155–169.

Rose, N. (1999). *Governing the soul: the shaping of the private self* (2. utg.). London: Free Association Books.

Røed, J. A & P. Ø. Steinsvåg i (red.) Lillevik og Salamonsen (2019) *Vold i nære relasjoner: diskurser og fenomenforståelser*. Oslo: Gyldendal

Røiseland, A. & Vabo, S. I. (2016). *Styring og samstyring: governance på norsk* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforlaget.

Rønnestad, M.H. (2008): Evidensbasert praksis i psykologi. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 45 (4); s. 444–454

Røyrvik, E. (2017) Sosialitet i målstyringens tid. I Larsen, T., & Røyrvik, E. (Eds.). (2017). *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis*. Oslo: Scandinavian Academic Press.

Samoilow, D.K & Middelborg, J. &., 2017 i (red). Ottar Ness. *Håndbok i parterapi*. Bergen: Fagbokforlaget.

Sentio Research Norge. (2017). Familievernkontoret – kjennskap og inntrykk i befolkningen. Undersøkelse gjennomført på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

Sentio Research Norge. (2018). Brukerundersøkelse ved familievernkontorene. Undersøkelse gjennomført på oppdrag fra Barne-, ungdoms og familiedirektoratet.

Skauli, G. Ø. (2009). Evidensbasert praksis i familievernet. En litteraturgjennomgang av forskning på parterapi. *Familievernets skriftserie* nr. 1/2009

Skjørten, K. (2004). Kvinnemishandling – kunnskap og politikk. *Kvinneforskning*, (3/), 63–75. Riches, D. (1986). *The Anthropology of violence*. Oxford: Blackwell.

Slagstad, R. (2019). Spillet om Ullevål sykehus. Oslo: Pax Forlag.

Slettebø, T., Flacké, A., de Flon, H., Negård, I.L. & Oterholm, I. (2016). *Familieråd i familievernet. Evaluering av et pilotprosjekt 2013–2015*. VID vitenskapelige høgskole Rapport 3/2016

Sogn, H., & Hjemdal, O. K. (2009). *Vold mot menn i nære relasjoner*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Solberg, A. & Søreide, E.B. (2007) Dilemmaer og utfordringer i arbeidet med barn som har opplevd vold i familien. *Fokus på familien*, 4, 263–276.

Statistisk sentralbyrå (SSB). Flere samtaler og meklinger med barn på familievernkontorene. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/flere-samtaler-og-meklinger-med-barn-pa-familievernkontorene>. Hentet 15.02.2020.

Steinkopf, H., Laukvik L.R., Spikkeland, G.G., Karlsen, L. & Lunde. P.M. (2006). Kontroll, terapi eller begge deler? Samarbeid om familievold mellom politi, barnevern og familievernkontor. *Fokus på Familien*, (4), 242–256

Stefansen, K. & Mossige, S. (red.). (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole* (NOVA Rapport 20/2007). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Syrstad, E. (2011) Når ikke-eksperten blir eksperten. *Fokus på familien*, 1, 45–54.

Vangen, S. & Huxham, C. (2009). En teoretisk forståelse av samarbeidets synergi. I: E. Willumsen (red.) *Tverrprofesjonelt samarbeid: i praksis og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vatnar, S.K.B. (2000). Familievold og familievern. Presentasjon og drøfting av en kartleggingsundersøkelse ved familievernkontorene i Norge. *Fokus på familien*, 28, 169–182.

Vatnar, S.K.B. (2001). *Privatisert vold i familien*. Prosjektrapport. Familievernkontoret i Molde.

Vatnar, S.K.B. (2003). *Vitne til vold*. Familievernkontoret i Molde. Evalueringsrapport.

Veileder for helse- og omsorgstjenestenes arbeid med vold i nære relasjoner. Helsedirektoratet. <https://voldsveileder.nkvts.no/> Hentet 15.02.2020.

Walby, F. (2003): Evidensbasert psykoterapi: en metode for kliniske beslutninger –ikke et forskningsdesign. *Impuls*, 2003(1), 85–91

Watzlawick, P., Beavin, J. H. & Jackson, J. D. (1967). *Pragmatics of human communication*. New York: W. W. Norton & Company Inc.

WHO. (2002). *World report of violence and health*. Geneva: World Health Organization.